

SZOCIÁLIS SZEMLE

SZERKESZTI:
ERÖDI HARRACHBÉLA

T A R T A L O M

É R T E K E Z É S E K

RÁCZ GYULA: Családi otthon és népszaporodás	185
NINO FALCHI: A termelés szabályozása és az értékesítés rendje az olasz mezőgazdaságban	189
HILSCHER REZSŐ: Az üzemi szociálpolitika	194
BATIZ DÉNES: A munkásifjúság gyógy üdültetésének társadalom- egészségügyi és társadalomnevelői jelentősége	197
LACZA ISTVÁN: Nőkérdés és kereszténység	202
KÜRTHY SÁNDOR: A népelelmezés, mint magyar szociális kérdés	207

SZOCIÁLIS FIGYELŐ

Munkáspihenő és utazási kedvezmény (<i>Szerk.</i>)	212
A szegénybetegek kórházi ápolása (<i>Székely Miklós</i>)	213
Milyen szociális helyzetben kaptuk vissza Kárpátját? (<i>Kolb Béla</i>)	215
Szociálpolitikai előadások a TÉBE közgyűlésén (<i>Vértes István</i>)	217
A néptáplálkozás racionalizálása (<i>Polónyi Pál</i>)	219
Norvégia szociális törvényhozása (<i>Szende Zoltán</i>)	219

SZOCIÁLIS TUDÓSÍTÓ

Az iparügyi miniszter az ipari munkásság munkabéreiről és becsületes kötelességteljesítéséről	221
A közgazdaság racionalizálására vonatkozó újabb német elméletek	222
A német nők és a fiatalkorúak munkája a háború alatt	222
A behívottak családtagjainak segélyezése Németországban	222
A sokgyermekes olasz családapák elsőbbsége	222
A háztartási alkalmazottak munkaviszonyai Bulgáriában	223
A munkaerőkészlet felhasználása Franciaországban	223
A munkabér háborús szabályozása Belgiumban	224
Az angol árpolitika	224
A munkanélküliség esetére szóló biztosítás Angliában	224
A tengerészek hadi kárpótlásai Angliában	224
A mezőgazdasági munkabér szabályozása Észak-Írországban	225
Kötelező munkaszolgálat Svédországban	225
A papíripar helyzete	225
Portugália küzdelme a munkanélküliség ellen	225
Az amerikai repülőgép-kivitel	226
Munkaidő és bérmozgalom az Amerikai Egyesült Államokban	226
Amerikai sztrájkstatisztika	226
A búzatermelés helyzete Argentínában	226
A munkanélküliség ellen való biztosítás Újzélandban	226
A munkanélküliek elhelyezése Holland-Indiában	226

K Ö N Y V S Z E M L E

Szeberthy János: Mezőgazdasági Munkásvédelem (Közgazdasági Könyvtár XXIII. kötet. Budapest, 1940) *Székely Miklós*. — *E. M. Durbin*: (Routledge kiad.) A háború pénzügyi politikája (How to pay for the war). — *H. D. Dickinson*: A Szocializmus gazdasági rendje (Humphrey Milford kiad.). — *Kari Fedem*: A történelem materialista felfogása (Macmillan kiad.). 227-228 old.

SZOCIÁLIS SZEMLE

TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI

ERŐDI-HARRACH BÉLA

1940. V. 1.

I. ÉVF. 5. SZÁM

CSALÁDI OTTHON ÉS NÉPSZAPORODÁS

ÍRTA:

RÁCZ GYULA

A kishaszonbérletek alakítását, kisbirtokok és házhelyek szerzését előmozdító törvényjavaslat, melyet a képviselőház már tárgyalta, gondoskodni kíván a földműves nép hátrányos szociális és lakásviszonyairól is. Megfelelő földmunkáslakásokban már a háború előtt is nagy hiány volt. Részben ezen is kívánt segíteni az 1920: XXXVI. t.-c. Azonban az ennek alapján kiosztott házhelyek jórészen máig sem épültek lakóházak és a húsz év óta felnőtt népszaporulat, valamint a háború előtti nincsetlen földműves munkásság jelentős részének megfelelő lakásokban való elhelyezéséről nem történetett eddig kielégítő gondoskodás.

A törvényjavaslat a kishaszonbérletek alakításával egyenrangúan fontos birtokpolitikai feladatnak tartja, hogy akiket föld híján vagy elegendő anyagiak hiányában kisbirtokhoz vagy kishaszonbérlethez juttatni nem tud, a társadalmi rend és egyensúly megóvása érdekében tulajdonul bírt házhelyekhez juttassa, amelyeken kertes családi otthonukat megépítik, lehetőleg munkaalkalmakat biztosító vidéken. A törvényjavaslat az 1938. évi adatgyűjtés szerint körülbelül 85.000 olyan mezőgazdasággal foglalkozó személy házhelyigénylésével számol, akiknek házhelyhez juttatása közérdekűnek tekinthető. A törvényhozó tudatában van, hogy ezen igénylések kielégítésére az eddigi törvények hatálya alá vonható s a községektől rendszerint távolabb eső nagyobb birtokok csak kivételesen alkalmasak; a szabadforgalom révén pedig vagy egyáltalán nem, vagy csak részben és nem mindig a legmegfelelőbb helyen lehet biztosítani elegendő telket. A céltudatos házhelyrendezés, a szabadkézből való vásárlás mellett, nem mellőzheti a kényszerigénybevétel lehetőségét, mert a céltudatos – népesedési, közegészségügyi és szociális érdekekre egyaránt tekintő – házhelyrendezést nem lehet csak arra a véletlenre fel-

építeni, hogy csak ott és olyan területek használtassanak fel házhelyek céljára, amelyek szabadkézből való vásárlás útján szerezhetőek meg. Ezért a törvényjavaslat a kényszermegváltás, illetőleg átengedésre kötelezés jogát a házhelyek alakítására szükséges és alkalmas ingatlanokra messzemenően biztosítja a községek, a vármegyék és a miniszter számára. Nem csupán nagyobb birtokok vonhatók kényszermegváltás alá, hanem ilyenek hiányában a falujokhoz közelebbeső, vagy lakótelep létesítésére alkalmas kisebb birtokok is. A kis- és törpebirtokosoktól igénylendő területekért azonban megfelelő becseringatlant ad készpénzfizetés helyett, ha a tulajdonos azt úgy kívánja. Gondoskodik a 12. §. arról is, hogy a 3. §. 2-ik bekezdésében felsorolt személyek ingatlanait csereingatlan céljára átengedésre kötelezze és pedig az átengedésre kötelezés területi határaitra (300, illetve 500 holdra) tekintet nélkül. Mégis olyan esetben, ha a kisbirtokosokat csereingatlanal nem lehet kárpótolni, velük szemben az átengedésre való kötelezéstől el kell állani.

Mezőgazdasági munkáslakások részére nem kívánja kényszer útján igénybevenni a törvényjavaslat a törvényhatósági város, a megyei város s a nagy- és község belterületén fekvő olyan telkeket sem, amelyeknek területén vagy a hozzájuk tartozó egyik telekkönyvi földrészleten már épület van (kastélyok, kúriák, villák). Ezeken az építkezés költségesebb és a telekár is magas volna a munkásnép számára. E messzemenő megváltási jog törvénybeiktatása, mint rendkívül értékes szociális és jogi elvi alap, egyik főérdeme a törvényjavaslatnak s általános helyesléssel találkozik és annak törvénybeiktatására nagy szükség van, mert ez a szociális megváltási jog adja meg a lehetőséget kiválasztott alkalmas helyeken a falusi otthonok tömeges telepítésére. Mert nem egyszerűen csak házhelyek juttatására, hanem a leg-

szegényebb földművesrétegeknek saját otthonokba való tömeges betelepítésére van szükség.

Elsősorban nemzeti és állampolitikai okok, másfelől a munkások gazdasági és szociális helyzetének javítása, továbbá a falvak elhagyásának s a városba vándorlásnak megakadályozása teszik ezt szükségessé.

Mindenütt az agrárnépesség az az ősforrás, amelyből a néperő megújul. Minden társadalmi osztály, minden foglalkozási ág ebből kapja a pótlást és a kiegészítést. Fundamentális nemzeti érdek, hogy ez az ősforrás épségben fennmaradjon, ennek propagációja ne gyengüljön öserejében, nehogy a nemzet szaporodása és fejlődése, valamint a társadalom megújulása megakadon. Ezt az ősforrást sok veszély fenyegeti gazdasági, szociális és erkölcsi síkon.

Az a végzetes csapás érte a magyar fajtát s a nemzetet, hogy e népi ősforrás: azaz agrárnépességének harmadrésze van öserejében megtámadva. A teljes gyermektelenség és az egy gyermek családonként széles körökben elharapódzott, tömegjelenséggé lett már a mezőgazdasági népességnek egyharmadában. Az „egyke” és az „egyse” régi és nagy bűne a városi foglalkozású: ipari, kereskedelmi, tisztviselő, szabadfoglalkozású rétegek egy részének, különösen megdöbbentő az értelmiség egykés arányszáma. De az utóbbi években a fajtakiirtás e sötét bűne megfertőzte a mezőgazdasági népesség egy részét is és abban is tömeges emberirtást végzett.

Ha gyors és erélyes és nagyszabású intézkedéssel e folyamatot meg nem állítjuk, úgy a falusi, tanyai lakosság szaporodása hamarosan kiapadhat. Az egyke és egyse rohamos terjedése nem tart szünetet: mint a ragályos betegség fertőz meg újabb és újabb családokat falvakban, tanyákon és öli meg a születendő magyar gyermekek sok ezreit. Pusztítása véres háborúval ér fel évente. Születési és népszaporodási statisztikánk bizonyítja ezt.

A népesedési statisztika azt állapítja meg, hogy olyan helyen, ahol ezer lélekre egy évben csak 20 élveszületés esik, a családokban átlag csak egy gyermek van. 1928-30-ban még 200 olyan község volt Magyarországon, amelyben átlag 20 élveszületés, vagyis családonként egy gyermek jutott. 1935-ben már 514 községben és városban és 1937-ben 1212-re felugrott ama községek, városok száma, 1939-ben újabb pár száz község esett áldozatul, melyekben az élveszületés 20 ezreléken alulmaradt. A dunántúli vármegyékben az őstermelő népesség 427 százalékát kerítette hatalmába az egyke; Baranya vármegyében az őstermelő lakosság háromnegyede (74.9 százaléka), Tolna vármegyében 62.4 százaléka, Somogy vármegyében 54.4 százaléka fertőzött egykével. Tehát nagy szakadás jelentkezik több helyen a népszaporodás folyamatában. A gyermekről vallott szülői és szociális életnézetben, sőt érzületben is

gyökeres szakadás támadt az előző idősebb és a mai ifjabb nemzedék lelkében.

Az idősebb nemzedék falun s városban még azt vallotta, hogy minden új gyermekhez újabb karéj kenyeret ad Isten a családnak és kívánta a nagyobb gyermekáldást. Isten áldása volt minden gyermek s „Isten teremtő művébe való bűnös beavatkozásnak minősülő” cselekvéssel, tömegesen, nem korlátozták a születéseket. Akkor a születési országos arányszám a negyvenet is meghaladta. Ellenben a mar számító korszellem mellett, biztosabb kenyér és otthon nélkül hamarosan nincs népszaporodás. Már a napszámos család is igen sok helyen csak a kézben levő konkrét darab kenyérhez szabja s engedi megszületni gyermekei számát; a „birth-controll” tömegjelenséggé lett. Az ifjabb nemzedékben mind többen végzik számító tervszerűséggel s hideg szívvel a gyermekszületések korlátozását, ezt mutatja a 20 ezreléken alul levő születési arányszám végzetes és járványszerű terjedése évente mind szélesebb körökben. Az életben ez a változás durván úgy érzékeltethető a fővárosban, hogy a hatvanas korban levő középosztálybeli emberek átlagban még olyan családokból kerültek ki, melyeknek 4-8 élő gyermeke született; de az ő gyermekei kortársainál egy ötven gyermekes iskolai osztályban már csak egy és. kivételesen két olyan család akadt, melynek legfeljebb három gyermeke volt, ez is többnyire csak akkor, ha mind a három fiúgyermek volt, mert két leány után a harmadik leányt már nem engedik megszületni. A harminc éven alul levő ifjú korosztály nagyrésze. a városokban a teljes gyermektelenséget teszi szabállyá. Ezt a számítással élő nemzedéket – melynek tagjai közt mind többen tanulják ki a születések korlátozásának gyilkos titkait – csakis az bírhatja rá a gyermeknevelés családi és nemzeti kötelességének vállalására, ha rendezettebb életviszonyok, kereseti, lehetőségek közé kerül. A népi egyke okai közt szerepelnek a bizonytalan kereset, a nehéz megélhetés, kicsi jövedelem és a családi otthon alapításának sok anyagi nehézsége. De szerencsére a falusi nép túlnyomó része lelkileg még nincs attól a rideg számító és gyermekellenes szellemtől fertőzve. Úgy látjuk, hogy a földművesnép még meleg érzésszel – a mi döntő lelki tényező – akarja és vállalja a több gyermek születését, nevelését. Lelke ösztönösen érzi, hogy élő földből, élő növényeket, eleven állatokat termelő munkáját azzal koronázza be s teszi földi életét teljessé, és azzal emelkedik erkölcsi és szociális felelősséget vállaló egész emberré, aki betagozódik a nemzettest szerves, értékes sejtjei közé, ha több élő gyermekét világra hozza és felneveli.

A sok gyermek nemcsak öröme és boldogsága, de értékes és hasznos munkatársa is a földművesnek. Ezt a legszegényebb, de érzésében

erkölcsében még romlatlan népteremtő réteget, mely még mindig a legszaporább, kell, okos szociálpolitikának családi otthonok alapításával a népszaporítás ösforrásául megmenteni. Nemzetmentő fontossága lett Magyarországon a szegény östermelő népességnek saját családi házában otthonhoz juttatása. Ez a jelentősége van a családi otthonnak országosan a magyarság, a közösség oldalára.

És mit jelent a másik oldalon, a munkásságnak? A bizonytalan és ideig-óráig tartó munkaalakalmakból élő s a mindennapi kenyérkereset égető gondjaitól hajszolt, „jövő nélküli” napszamos munkásnak megadja az első minimális biztonságot, az állandó otthonnak biztonságát és a családalapítás lehetőségét. A saját otthonban élő család és családfő, a házkörüli kert munkálásával közvetlenül kapcsolódik be a termelő munkába s annak eredménye, termelése s állattartása megadja a családnak azt a létminimumot, mely megmentheti őket a téli éhezéstől, Ínségtől. Munkanélküliség eseteiben végső menedéket, biztosítékot nyújt. A családi ház, a család, a létminimum részben való biztosítása a faluhoz köti a földmunkást, így sokkal nehezebben szánja rá magát faluja elhagyására s a városba vándorlásra; s még ha alkalmi munkára esetleg elmegy is, visszahúzza a család és állandó saját otthona biztonsága. A megfelelő kerttel bíró, s szerényebb méretű állattartásra is módot nyújtó falusi családház a legegészségesebb kiindulási pont a vagyontalan mezőgazdasági munkások életszínvonalának emeléséhez s vagyoni gyarapodásához, hogy ezzel az első lépést megtegyék a semmiből az önállóság felé vezető úton. Különösen a sokgyermekes családú, vagy még családalapítás előtt álló munkások szempontjából bír ez a rendelkezés fontossággal. Azonban jóval nagyobb munkástömeg van ráutalva és országos érdekből is jóval több munkásnak szükséges otthont juttatni, mint a mivel ma a törvényjavaslat (85.000) számol. Az egy holdon alul levő törpebirtokos önálló kereső munkások (562.528), a nincstelen kereső napszamosok (122.338), a mezőgazdasági cselédek (220.000) és hasonló férfi munkások együttesen meghaladják az egy millió létszámot. Az 1-5 holdas törpebirtokosok közt is van még igen számos többgyermekes családapa, aki érdemes a családi otthonra és gyermekeivel erőforrása, megörökítője a magyarságnak. Legalább házat, kertet juttasson nekik ez a magyarság.

Elvileg lehetőségessé teszi ezt a törvényjavaslat a szükséges telkek akadálytalan kisajátításával. Bátor és nem alkuvó kisajátítási jogot iktat törvénybe. Ez a bátor kezdeményezés, azonban csak akkor alkalmas a kitűzött cél elérésére, ha követi a másik hasonlóan bátor lépés: komoly pénzügyi alap megteremtése földműves családi házak tömeges és sürgős építésének lehetővé tétele céljából. Az eddigi

magárahagyás (1920: XXXVI. t.-c), hogy juttattam telket s azon „építsen kiki úgy ahogy tud és amint akar a saját erejéből” módszerével nem érhető el a sok szegény egyén gazdasági helyzetének javítása és a szociális feszültség enyhítése. A családi otthonok felépítése meghaladja annak a gazdaságilag leggyengébb – legtöbbször munkaerején túl semmi egyébbel nem rendelkező – munkásrétegnek anyagi erejét s az eredmény megint csak az lenne, hogy a törlesztésre juttatott házhelyen nem épülhet családi otthon. Utalunk itt – nem vádként, hanem tanulsággal – a múlt húsz év tapasztalataira. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság az 1920: XXXVI. t.-c. alapján 259.773 házhely kiosztását rendelte el – 300-600 öles darabokban. Ezekre felhasznált a szükséges utcák, középületek tereivel együtt 58.605 kat. hold és 1366 négyszögöl területet. Az új telektulajdonos a házhelyek beépítésekor túlnyomórésztben saját anyagi erejére volt utalva. Az építkezés ezért kezdetben nagyon lassan indult meg. Az építkezés elősegítésére az állam kölcsönöket engedélyezett az 1926-ban felállított „Falusi Kislakásépítő Szövetkezet” útján (F. A. K. Sz.), amely házhelyenként legfeljebb 1500 pengő erejéig építési anyaghitelt nyújtott 20 évre 4 százalékos kamat és 075 százalékos törlesztés ellenében. A kölcsön összegét a szövetkezet nem pénzben, hanem az általa központilag vásárolt és saját telepeiről szállított építési anyag alakjában folyósítja a kölcsönvevőnek. Elsősorban a városok és néhány ipartelep területén levő házhelyeken építhettek F. A. K. Sz. segéllyel azok, akik a saját anyagtelep környezetébe estek. Eddig összesen mintegy 55 millió pengő árukölcsönt hitelezett ki 39.876 házhelyre.

Azonban a kiosztott összes házhelynek mintegy 50-60 százalékan épült eddig lakóház, természetesen ez sem mind F. A. K. Sz.-kölcsönrel, míg a többi nincs beépítve, habár a falvakon munkáslakásokban igen nagy hiány van. A helyesen kitűzött cél maradéktalan keresztülvitele megfeneklett sok helyen azon, hogy a telek építésre nem feltétlenül alkalmas, vagy a tulajdonos szempontjából távoleső nehéz közlekedési helyen van; vagy máskor hiányzott az építésre szükséges saját tőke vagy a biztosított kereset. Hogy mennyire nem lehet a házépítés pénzügyi megoldását a nincstelen földmunkásra hagyni, megítélhető abból, hogy a múlt két évtizedből-öt-hat jobb keresetű év leszámításával – a legtöbb év rá igen küzdelmes volt és keresete a létszínvonal mesgyéjén mozgott, a sok rossz gazdasági évben anyagi gyarapodásra a munkásnak kevés alkalom adódott. Általában az egész akció nélkülözötte a szakszerű és a szociális felsőbb irányítást. Már a kiosztandó telekcsoportok kijelölésekor nem érvényesült az a szempont, hogy csak feltétlenül egészséges és vízjárástól, elöntéstől, vadvizektől vagy talajvíztől védett, viszony-

lag magasabb fekvésű, továbbá a közlekedés útvonalába is eső területek veendő igénybe. Az igénybevétele igen sokszor magasabb terv és szakkövetelmény nélkül történt.

Nem volt követelményül megállapítva a házak tervszerű egységes elhelyezése a telkek bizonyos részén, ezért egyik ház utcáson, másik a telek hátuljában, egyik véggel, másik oldalával fekszik az utcákra s az új telep több helyen elég rendezetlen hatást kelt. Falurendezés, egészséges ivóvíz, egyéb egészségügyi követelmények egységes megoldása szóba sem került. Épített mindenki oda és úgy, ahova akart. Az egyes házak építkezésének keresztülvitele, így az építési szerződés megkötése a mesterrel, a vásárolt építő anyag és az építési folyamat ellenőrzése – a mi mind bizonyos szakértelmet tételez fel – az ilyesmiben járatlan kismembekre van ráhagyva. A stílus is tetszés szerint készülhetett. A F. A. K. Sz.-kölcsonnel építkezők esetében mégis ki volt kötve, hogy a szoba-konyha-kamrából álló ház alapja a föld felett is 30 centiméterig téglából vagy kőből és a tető is tűzbiztos anyagból készüljön, az ablak kinyitható (075x1-10 méter méretű) legyen. A nem F. A. K. Sz.-kölcsonnel építők azonban építhettek sok ezer házat százados hagyományok módszerével földből tömött vertfalból, a lakás belső szárazságának, e legfőbb egészségi követelménynek biztosítása, az épületek belső területének és falazatának talajvíztől való előzetes izolálása, mentesítése nélkül. A talajvíztől való előzetes mentesítés igen fontos kérdéséről a falusi, tanyai munkásházak építései nem történik komoly gondoskodás. Ahol pedig figyelnek erre is, elintézik egy vékony „kátrányos papírnak” a falba való behúzásával, mely egy-két év alatt ott elrothad. A kislakások földjét, falazatát ezért hamarosan nyirkossá, dohossá teszi s baktériumtenyésztő telephelyekké változtatja a talajvíz. A rettenetes népbetegségnek, a tüdővésznek – a hiányos táplálkozás és egészségtelen lakás e tömegpusztító következményének legalább csökkentésére – egészségesebb otthonok építéséből kell kiindulnunk.

Igen sok kár érte ezeket a munkásokat a szakszerűtlen építkezések miatt. Tetézi ezeket az a körülmény, hogy több helyen nagyobb esőzés vagy hóolvadás kiönti házaikból az embereket. Budapest körül és az Alföldön, sajnos igen sok elriasztó példát tud felsorolni bárki az 1920 óta létesült telepeken. Mindezek tárgyilagosan megállapított tények.

Távol áll tőlünk, hogy a történt hibákat a jelenlegi vezetés terhére akarnók írni, annál kevésbé, mivel maga a törvényjavaslat indokolása is többször aláhúzottan emeli ki az előbbi törvény alapján létrejött házhelyjuttatás hibáit. Mégis az előbbi tényekről tudomást kell vennünk, mert ezek bizonyítják, hogy nem kielégítő az egyszerű házhelyjuttatás és

magárahagyás; továbbá azért is, hogy új kezdés előtt állva, a törvényjavaslat által kitűzött célokat jobban felkészülve kíséreljük megvalósítani és különösen a végrehajtó tisztviselőknek szükséges a múlt tanulságait megszívelni. Utaltom kell különösen még arra, hogy az utóbbi két évtizedben sok tanulságos alkotás jött létre körülöttünk közelebbi, távolabbi országokban és főképpen sok súlyos változás történt a magyar államon belül is, amelyek kúnt és bent elsőrendű faji, nemzeti és politikai kérdéssé léptették elő a családi otthonok ügyét. Ami húsz év előtt még tisztán szociális kérdés volt nálunk, most egyik legfontosabb állami, nemzeti feladattá nőtt, mely szerves kiegészítő része a föld-reform megoldásának.

Kérdés, miként történjék a megvalósítás?

Legyen szabad itt az illetékesek figyelmébe nyomatékosan ajánlanom, hogy nemcsak Németország, Olaszország, hanem kisebb országok, mint Belgium, Lengyelország, Portugália, Svédország, Bulgária a balti államok, stb. mindannyian több főosztályra tagolt, de összedolgozó s szakemberekből alkotott központi szervezetre bízták a családi otthonok telepítését s építését pénzügyi, építéstechnikai, egészségügyi és szociális viszonylataiban. Ezekről a nagy szervezetekről lesz még alkalmunk szólani. Azonban már most is levonhatjuk úgy a külföldiek, mint a hazai eddigi tapasztalatokból azt a tanulságot, hogy miután a falusi földművesek házépítése igen fontos állami üggyé vált, gondolni kell a pénzügyi alapon is túlmenő olyan általános központi szerv felállítására, melynek hatásköre kiterjed egyfelől a szükséges pénzügyi alap létesítésére, annak kezelésére, fenntartására, stb.; és ezenfelül még az egész építkezési feladatkör szakszerű levezetésére, intézésére.

Nálunk is a központi hatósági szervnek kell majd gondoskodnia a telephelyek, házhelyek szakszerű kiválasztásáról, az utcák, terek, középületek, szabályozások, utak, munkatervének kidolgozásáról. A lakóházak építési tervének elkészítése, a házak építési anyagának kiválasztása, az építési szabványok felállítása, melyek jobbá és olcsóbbá teszik a tömeges építkezést, továbbá az egészségügyi, vízügyi intézmények felállítása, karbantartása és az egyes házak építésének ellenőrzése is e központi hatósági szerv feladata. Ugyanez végzi a telepések személyének, családjának kiválogatását, a többgyermekes, vagy népszaporodási szempontból értékesebb emberek szigorú előnyben való részesítése mellett. Ez végzi a birtokbahelyezést, a kész családi otthon kulcsának kézbeadásával. Ennyire messzeterjedő legyen a vezetős szerv gondoskodása.

Általában a népesedéspolitikai, a szociális és építési célok figyelembevételével készített átfogó országos tervgazdálkodás és részletekbe menő falu-

telepítési tervek alapján kell és szabad ezt az ügyet a jövőben irányítani.

Természetesen itt sok részletkérdés és előkészítő munka vár megoldásra. Így folytatni szükséges a hivatali működésem alatt megindított kísérleteimet, melyek lehetővé tennék a földből tömött „vertfar” kiküszöbölését. Szamba véve az alföldi közlekedési nehézségeket, a rendes utak óriási hiányát, az épületfa, a téglá és a kő beszerzésének és szállításának nagy drágaságát, igyekeztünk a legkiválóbb műegyetemi szaktanárok, építési mérnökök, szakemberek bevonásával olyan építő anyagot találni, amely az egészségi, építési követelményeknek éppúgy megfelel, mint például a téglá, de árban jóval olcsóbb ennél és így helyettesíteni tudná a vertfalat. Megemlítem, hogy – többek közt – tőzegtégla előállításával s abból házak építésével is kísérleteztünk, ez abbamaradt. Azonban kell a sárfalat helyettesítő egyéb olyan száraz, de a téglánál olcsóbb és a téglá szilárdságát mégis felérő falépítő anyagot feltalálni¹ Meg kell gondolni, hogy a kishaszon-

¹ Milyen méretekről van itt szó és hogy a mai uralkodó, százados hagyományul öröklött építési mód, melynek modernizálására eddig nem fordított kellő figyelmet sem hatóság, sem társadalom, milyen nagy veszélyek forrása népünk egészségére, megítélhető az alábbi néhány adatból: az 1930. évben az összes lakóházak száma 1,467.926 volt, ennek fele, azaz 712.451 ház sárból (vertfalból) s vályogból és csak 356.405 ház volt téglából, kőből építve. Az Alföldön még a nagyvárosokban is és a tanyákon, továbbá a Dunántúl tanyavidékein sárból, vályogból épít a nép és a háztérület meg a falak talajvíztől izolálására, a lakószoba kipadoltatására és a napi szellőztetésre, stb. gondot nem fordítanak. A következményeket a betegségek és halálozások statisztikája tünteti fel.

bérletek és a családi házak juttatása során több száz-ezer házat kell egy évtizedben felépíteni, melyekbe több százmillió pengőt kell a nemzetnek beruházni úgy, hogy az elavult, primitív sárházak nemzetünk alapvető rétegének: a falusi, tanyai földművelőnek egészségét ne veszélyeztessék, sőt megvédje és elősegítse egy rendes építkezési rendszer bevezetése.

Kétségtelen, hogy békében a földműves saját otthon és kisgazdaság olyan nélkülözhetetlen védelmi vára, szervezete a magyar nép szaporodásának és megtartásának, mint háborúban a jól felszerelt hadsereg. Látjuk s naponta bizonyítva felismerjük, hogy egyik sem nélkülözhető, egyiktől sem lehet a legnagyobbfokú áldozatokat megtagadni a magunk és a gyermekeink létének végzetes kockára vetése nélkül. S miként a hadseregben az egyéni teljesértékű helytálláson túl, a tudatos összeműködést is párosítani kell, e békés nemzeti feladatok megoldásakor is az örökölt ősi erős individualizmust: „mindenki magának, magáért éljen s segítsen önmagán ahogy tud” – ki kell egészítenünk most szociális érzéssel s a magyar faji összetartozásnak szenvedéllyé vált tudatával. A múlt individualista s bizonyos tekintetben önző egyoldalúságából első-sorban a vezető középosztálynak kell kinevelnie önmagát és telítenie lelkét, szellemiségét nevelés útján a szociális kötelesség izzó érzésével és tudatával, mert az ő munkája itt a törvények végrehajtása, az összes nemzeti s társadalmi feladatok lelkiismeretes elvégzése.

A TERMELÉS SZABÁLYOZÁSA ÉS AZ ÉRTÉKESÍTÉS RENDJE AZ OLASZ MEZŐGAZDASÁGBAN

ÍRTA:

NINO FALCHI

III.

Az előző tanulmányokban a termelés mennyiségi és minőségi megjavítása és a mezőgazdasági népesség jóléte érdekében kifejlesztett fasiszta agrárpolitika elveit és eredményeit vizsgáltuk meg. De a mezőgazdasági termelés fejlesztésének alig volna értelme, ha eredményei nem egyeznének meg teljes pontossággal a fogyasztás kívánalmaival; ha eredményei – termékei – nehézséggel vagy késéssel volnának értékesíthetők, eladhatók.

A fasiszta mezőgazdasági politikája éppen azt a célt akarja elérni, hogy a termelés pontosan megfeleljen a különböző országos igényeknek és hogy a termékeket árcsökkenés és késedelem nélkül el lehet-

sen adni. A tipikus intézmények, amelyek a termelés irányításának és a mezőgazdasági termékek védelmének feladatát szolgálni hivatottak: a „Mezőgazdasági Termelők Tartományi Konzorciumai” és a „Terményközraktárak”. Vizsgáljuk meg röviden ezek keletkezését, szerkezetét és működését.

A mezőgazdaságnak nyújtott támogatások bármilyen formája a termelő tevékenységek szabályozását hozza magával, irányelvek kijelölését a gazdaságpolitika számára. A termelésnek ilyenfajta szabályozása különösen fejlett Itáliában, ahol a szabályozást a korporatív rendszer segítségével maguk a termelő kategóriák gyakorolják olyanformán, hogy egyformán kielégítik, érvényesítik saját külön érde-

keiket és a nemzet egyetemes érdekeit. Szükséges azonban, hogy működésük talaját az állam által irányított munka megfelelően előkészítse.

A jogi szabályozás, amely a termelés szabályozásának alapja, nem terjed ki egyformán a termelés minden ágára. Vannak általános szabályok, amelyek mindenféle termelési eljárásra és mindenféle termékre érvényesek, mások csupán egy-egy termelési folyamatra és termékre vonatkoznak. Vannak termelési ágak, amelyekre csak általános jellegű szabályozások érvényesek, vagy a szabályok a termelési ciklusnak¹ csak néhány mozzanatát érintik. Vannak szabályok, amelyek egy-egy termelési folyamatnak csak minőségi termékeit érintik, mások a termelés területi kiterjedését és mennyiségét is szabályozzák. Fontosabb termékek esetében végül a szabályozást az egész termelési ciklus folyamatára kiterjesztik.

A szabályozásnak mindenekelőtt azt a fajtáját alkalmazzák, amellyel az állam nem kötelez, vagy tilt, hanem csupán bátorít. (A Carta del Lavoro – IX. kijelentése – az állami beavatkozás háromféle formáját különbözteti meg: ellenőrzés, bátorítás és a termelés irányításának átvétele.) A versenyeknek és jutalmaknak azokra a formáira mutatunk itt rá, amelyekről már volt szó. A termelés legkülönbözőbb ágaiban ezek igen magas fejlődési fokot értek el. A nemzeti érdekeknek megfelelően a mezőgazdasági termelőt minél erőteljesebb termelésre ösztönzik. A bátorításnak ezek a formái, bár az állam gazdaságpolitikája állandó érvényű irányelveit juttatják érvényre, a szükségletekhez alkalmazkodnak, tehát időnkint változóak. Amikor pl. a búzatermelés elérte a megkívánt színvonalat, a jutalmakat és támogatást az olajtermelőknek, az állattenyésztőknek stb. juttatják.

Sokkal nagyobb jelentőségű az ellenőrzés és szabályozás formájában történő közvetlen állami beavatkozás. Minden új ipari üzem létesítése a korporatív szervek előzetes jóváhagyásától függ. Ez az eljárás az eszközökkel és az erővel való takarékoskodás gazdasági szükségszerűségének velejárója. A mezőgazdaságban a vállalkozóknak – birtokosok, bérlők, haszonélvezők stb. – minden földdarabból termelő üzemet kell teremteniök. A föld gazdasági értékét pedig épúgy el lehet pazarolni, mint az ipari üzemét, vagy a tőkéét, ha nem a leginkább megfelelő művelési módot alkalmazzák. Így a föld megművelésének általános jellegű kötelezettségén túl az állam ellenőrzést gyakorol abban az irányban, hogy mindenütt a talaj igényeinek és a nemzeti termelés követelményeinek megfelelő művelést alkalmazzák. Sok termény művelését csak a megfelelő illetékes szervek engedélye alapján szabad

¹ A termelési ciklus az a folyamat, amelyen át a nyers-termékből félégyártmány, majd késztermék lesz.

folymatni. Tipikus példák erre: a dohány termeléséhez a dohánytermelés monopóliumát birtokló szerv engedélye szükséges, a szőlő művelése engedélyhez és előírások betartásához kötött, a ricinus stb. termelése.

A vetőmagvak termelését különleges engedélyek alapján különleges ellenőrzés mellett végzik. Típusukat és termelésük módját tartományonként, sőt a domborzati viszonyokkal járó klímakülönbségnek is megfelelően, változóan állapítják meg. Hasonló természetű szabályozások érvényesek a halastó-gazdálkodásra. A vetőmagvak termelésének szabályozásával szabályozást nyert a mezőgazdasági termékek eredete. De maguk a termékek is mennyiségi és minőségi szempontból igen gyakran szabályozásoknak vannak alávetve. Meghatározott termelvények csak a megállapított, számukra leginkább megfelelő területeken termelhetők. Egyes terményeket – kender, ricinust, cukorrépat, paradicsomot stb. – a feldolgozó ipar szükségleteinek és lehetőségeinek megfelelően csak meghatározott, korlátolt területen szabad termelni, viszont néha egy-egy földdarabra nézve állapítják meg, hogy azt milyen termény művelésére kell szánni.

A termelés szabályozását a korporatív gazdasági rendben – amint ismeretes – a korporációk végzik. Az állam törvényhozásával a gyakorlatban a korporációk határozatait szankcionálja. A korporációk állapítják meg az ország egész területére érvényes irányelveket. A szabályozás és ellenőrzés programjának gyakorlati végrehajtására azonban helyi, perifériális szervekre is szükség van. Az 1938 június 16.-i törvényben sajátos intézményhez jutott az olasz mezőgazdaság: a „Mezőgazdasági Termelők Tartományi Konzorciumához”. Ez az intézmény az összes tartományok mezőgazdáit egyesíti „a mezőgazdasági termelés javítása, szabályozása és növelése szolgálatára az ország és a termelők érdekében”.

A termelői önszabályozásnak a korporációk által vállalt feladatát így a gyakorlatban az egyes tartományokban a konzorciumok látják el. A konzorciumok az állam által ellenőrzött és szabályozott közjogi szervek. Tagjaik az érdekelt vidék összes mezőgazdasági termelői. A korporációk állapítják meg az önellátási program alapulvételével az egész országra kiterjedően a termelési terveket, azonban a termelés tartományonkénti irányítása ezeknek az új konzorciumoknak feladata és ugyanígy az egyes gazdáknak az országos szükségleteknek megfelelően a számukra leginkább alkalmas művelési formák folytatására való ösztönzése is. Teljesértékű gazdasági termelési szabályozást látunk tehát magunk előtt: a konzorcium az egyes termelők, a korporáció, a termelői kategóriák egymásközi viszonyait szabályozza, rendezi. Ugyanúgy, amint általánosságban megállapítják, hogy a mezőgazdaság mit és mennyit

termeljen, most már megállapítást nyerhet a konzorcium segítségével az is, hogy az egyes gazdáknak miként kell nagyobb mértékben termelniük.

A konzorciumok nem mesterkéltek, erőltetett alkotások és nem a kollektívizmus felé való elhajlás irányjelzői. Csaknem az összes fontosabb mezőgazdasági termelési ágak már régen életre hívták Itáliában az érdekeltek által alkotott termelési célokat szolgáló szervezeteket. Ezek az önkéntesen alakult szervezetek a gazdák erőit egy-egy termény művelését illetően a természeti (növénybetegségek, az éghajlattal járó katasztrófák stb.) vagy gazdasági veszélyek leküzdésére egyesítik. Az állam azután fokozatosan befolyást gyakorol abban az irányban, hogy megkönnyítse a termelők szervezkedésének ezt a természetes folyamatát, majd gyakran kötelezővé is tette egyik-másik itt-ott önkéntesen alakult szervezet megalkotását. (Filoxéra elleni, növénybetegségek elleni konzorciumok stb.)

Az 1938 júniusában alkotott törvénnyel általánossá tették a mezőgazdasági erők ilyenirányú megszervezését és harmonikusan beillesztették a konzorciumokat a korporatív szervezetbe. A tartományi konzorciumok valóságosan az összes „mezőgazdasági termelőket” egybefoglalják, azaz nem csupán a tulajdonosokat, hanem mindazokat, akik termelő tevékenységet fejtenek ki, tehát a bérlőkön kívül a telepeseket, felesek stb. is. Ezenkívül, a konzorciumok irányító szerveit paritásos alapon egyenlő számban a munkaadó és munkás szindikátusok képviselőiből alkotják. Nyilvánvaló tehát, hogy a termelést az összes termelő kategóriák és nem csupán a földbirtokosok érdekeinek megfelelően szabályozzák. A szindikális-korporatív rendszer egységes érvényesülésének teljes biztosítása érdekében megállapítást nyert az is, hogy a „Mezőgazdasági Termelők Tartományi Konzorciumainak” elnökei és alelnökei váltakozva a munkaadók és a munkások tartományi szindikális unióinak vezetői legyenek. A szindikátus politikai-szociális és a konzorcium gazdasági-technikai tevékenysége teljes egységben forrnak tehát egybe.

A mezőgazdasági termelők konzorciumai rendszerint hat szakosztályra tagolódnak. Ezek közül egyik-másik hiányozhatik, ha az illető tartományban arra nincs szükség, mert az illető művelést nem gyakorolják, vagy kiegészülhet szükség esetén más helyi jelentőségű szakosztállyal is. A szakosztályok a korporációk szerkezetének megfelelően termelési ciklusokat egyesítenek. A rendszerint életre hívott hat szakosztály: gabonatermelés, szőlőművelés, étolaj, keru gyümölcs kultúra, állattenyésztés és textilrostok. Ezek mindegyike alkalmazkodik ugyan a konzorcium általános irányelveihez, mégis önállóan gondoskodik sajátos termelési problémáiról és érdekeiről.

A tartományi konzorciumokat jogi személyiséggel bíró országos Szövetség egyesíti. Ennek keretén belül hat „nemzeti főosztály” működik, a felsorolt tartományi szakosztályok megfelelői. A konzorciumok feladata a mezőgazdasági termelés javításán, szabályozásán, mennyiségi és minőségi növelésén kívül, a növénybetegségek pusztításainak leküzdése, a rovarkárok és vadkárok elleni védekezés. Gondoskodni kötelesek továbbá raktárak, tárházak létesítéséről, általában a termények megőrzésére alkalmas készletek biztosításáról és a terménytárolás ellátásáról.

Ezt, az egész Itália összes mezőgazdasági termelő tevékenységét egybefogó, erősítő és szabályozó szervezeti rendszert az 1938 szeptember 5.-i mezőgazdasági szövetkezeti törvény egészíti ki. A szövetkezeti tevékenység lassan-lassan igen hatalmas gazdasági erőt jelentő szervezeteket hívott életre: a „Mezőgazdasági Szövetkezeti Konzorciumokat”. Ezek a szervezetek Itália minden tartományában ellátják a gazdákat a számukra szükséges nyersanyagokkal és gépekkel és gondoskodnak termékeik lehető legjobb értékesítéséről. A mezőgazdasági szövetkezeti konzorciumok ma már az egész mezőgazdasági termelést ellátják; az említett törvény megjelenése előtt azonban csak azokat a gazdákat részesítették jótéteményeikben, akik beléptek tagjaik sorába. Ma ezek a szervezetek a „Mezőgazdasági Termelők Tartományi Konzorciumaival” szoros összhangban működnek és működésük ezekéhez hasonlóan egy-egy tartomány összes gazdait érinti ugyanúgy, amint a termelés szabályozását, a termelés folytatásához szükséges anyagok és eszközök beszerzését is az összes érdekelt mezőgazdák közvetlenül egymással összhangban látják el. Ennek a rendszernek segítségével a korporatív rend általános keretein belül az egyes termelők kezdeményezései az erők egyesítése és a célok tisztázása segítségével erőteljes támogatásban részesülnek és a termelők mentesülnek a nemzeti szükségletek változó igényeinek kielégítése szempontjából nem előnyös értékek előállításának kockázatától. De ha a termelést általános szempontból a piac felvevőképességének megfelelően szabályoztuk is, az értékesítés 1 ^ábra is problémát jelent a rendes körülmények között csak a termelésnek élő és a piac törvényszerűségeihez alig értő gazda számára. Ez a probléma igen súlyos, ha figyelembe vesszük, hogy a szabályozatlan gazdasági rendszerben a mezőgazdasági termékek ára aratás idején, amikor a gazdák eladhatnak és rá vannak szorulva arra, hogy eladjanak, leesik, majd a spekuláció játéka következtében, minden belső értéknövekedés nélkül felemelkedik. A termelők és a nemzetgazdaság szempontjából a termelés szabályozása semmit sem érne, ha hiányoznának, vagy nehézségekkel járna a termékek értékesítése; ha a mezőgazdasági termékek nem találnának

piacra, vagy ha az eladásukkal nyert haszon nem jutalmazná méltóképpen a gazda és munkatársainak erőfeszítéseit. A termelés szabályozásának lényeges eleme ezért az árak szabályozása és ellenőrzése, de erre csak akkor nyílik mód, ha a gazdaságpolitikai szervek szabályozási tevékenységüket nagymennyiségű készletekre terjeszthetik ki. Főlegesen például irányelvként kimondani, hogy a búzatermelést fokozni kell, ha a gazda nem biztos abban, hogy termelt búzáját biztosan és jó áron értékesítheti. Az ár megállapítása a kínálattal való rendelkezést és a kínálat olyan szabályozását jelenti, hogy az a kereslettel a megkívánt kapcsolatba kerüljön. A valóságban azonban a mezőgazdaságban rendes körülmények között a kínálat rendszertelen, összefüggéstelen és rögtönzött, míg a kereslet szívósabban képviselt igényekkel és jobb szervezettséggel lép fel. A gazda tehát rossz értékesítő: rendszeresen meghatározott időre – az aratásra – termékeit áruba kell bocsátania, mégpedig az összes többi gazdával versenyre kelve. A nagykereskedő tehát könnyen visszaél a helyzettel, olcsón vásárol a termelőtől és drágán ad el a fogyasztónak. Ily módon azután nemcsak a termelő érdeke szenved sérelmet, hanem a nemzetközösségé is részben, mert az élelmiszerárak drágul részben, mert a spekuláció mesterkedesei esetenként elvonják a termékeknek szabályszerű piacraáramlását, erre pedig a nemzetgazdaság hatékonysága céljából mulhatatlanul szükség van; részben végül, mert az egyes mezőgazdasági cikkek kisebb jövedelmezősége igen fontos terményekre nézve, a termőterületek csökkenését is eredményezheti. A spekulatív kereskedelem korában a búzával bevetett területek kiterjedése, pl. jóval kisebb volt a mainál, mert a gazda még abban sem lehetett biztos, hogy termelési költségei megtérülnek.

A korporatív államnak tehát közbe kellett lépnie, nem az elnyomás módszerével, hanem a szokott módon, a termelők érdekeinek, kezdeményező tevékenységének előmozdításával. A termékek védelme és értékesítése érdekében igen hatásos gazdaságpolitikai eszközt bocsátott a termelők rendelkezésére: a terményközraktárt. Ez az egységesen megszervezett intézmény a termelt érték egy részét azonnal, mindjárt aratás után készpénzben kifizeti a termelőnek és az eladásról is gondoskodik.

A terményközraktár segítségével nem nyomasztó gond többé a gazda számára az értékesítés, hanem termelő tevékenységének valóságos megkoronázása. A terményközraktárak jelszava a következő: minden áruba bocsátott termény sok termelőé – egyetlen nagybani eladó – a terményközraktár, az érdekelt termelők költségén. Ez a rendszer nyilvánvalóan antikollektivista, mert nem személyteleníti el a termelőt, hanem a terményeket

tömöríti, gyűjti egybe; biztosítja az egyének kezdeményezési, alkotási lehetőségét a termelés terén és erőfeszítéseivel, nyilvánított képességeivel arányos hasznot biztosít számára.

Azelőtt az a gazda, aki többet termelt, a magán-spekulációnak alávetett vidéki piacon alacsonyabb egységáron volt kénytelen értékesíteni terményeit, csakhogy teljes egészében túladhasson rajtuk. Most, bármennyit termeljen is, a terményközraktár egységes és jó árat ad árujáért. Lényegében a közraktár jó árat, biztos és kockázat nélküli piacot jelent a termelőnek és másfelől a fogyasztó, azaz a nemzet számára mindig rendelkezésre álló élelmiszerkészleteket és kiegyensúlyozott árakat biztosít. Ezenkívül elhárítja a piacon jelentkező esetleges túlkínálat vagy áruhiány veszélyét.

A gyakorlatban a közraktár a lehető legegyszerűbben működik. A gazda aratás után az eladásra szánt készleteket beviszi a raktárüzem tároló helyiségeibe és mindjárt kézhez is kapja a beszolgáltatott terményeknek csaknem teljes ellenértékét. A fennmaradt részt, amely a terményközraktár kifizetési és bevételei közti egyensúly biztosítására szolgál és minimális ilyenirányú szükségletet lát el, az eladás megtörténte után fizetik ki. Az eladási árat a korporatív szervek egységesen állapítják meg a terméseredmények és a termelők számára jó haszonkulcsot biztosító ellenérték juttatásának elve alapján. Mindamelllett ez nem jelenti azt, hogy a közraktár a termelőket a fogyasztó terhére előnyben részesíti, mert a közraktár a fogyasztóknak is javára válik: a közvetítő kereskedelem csaknem teljes kiküszöbölése révén a terményt a termelő számára biztosított értékelésnél alig valamivel drágábban tudja eljuttatni a fogyasztóhoz.

Ha a gazda maga is megfelelő raktárhelyiségekkel, magtárral rendelkezik, saját üzemén belül is felállíthatja a „terményközraktárt” a közraktári intézmény terhére, annak fiókjaként. Így felhasználhatja a rendelkezésre álló összes megfelelő épületet, helyiségeket és elkerüli a kétszeres szállítást, az üzemből a közraktárba és a közraktárból a fogyasztás helyére való szállítás költségeit. Nagyjelentőségű megtakarítások érhetők így el, tekintettel az olasz félsziget földrajzi fekvésére.

A közraktárakat, amint már említettük, a Mezőgazdasági Termelők Tartományi Konzorciumai, vagyis maguk az egyesült, érdekelt gazdák alkotják meg. A mezőgazdasági termékek védelme érdekében életrehívott ez a nagyjelentőségű és eredeti intézmény ugyancsak természetszerű és önkéntes társadalmi megmozdulásokra tekinthet eredetét illetően vissza. A közraktárakat azelőtt is és most is az érdekelt gazdák önként alakítják, a közraktár intézményesítésének kötelezettségét később és csak azokra a terményekre nézve mondták ki, amelyek eseté-

ben ez különösképpen szükségesnek mutatkozott.

A terményközraktárak Itáliában a következő mezőgazdasági termékeket illetően működnek: búza, kukorica, kender, len, étolaj, selyemgubó, manna, sáfrány, kenyérgyártáshoz és tésztagyártáshoz szükséges termékek, déligyümölcs kivonatok, desztillálásra szánt bor és törköly, bergamott-körte, állati zsírok, gyapot, ipari használatra szolgáló paradicsom. Különleges közraktárrendszer van érvényben a rizst illetően és igen előrehaladott állapotban vannak az önkéntes közraktárszervezések a sajt, hagyma, mandula, mogyoró és nagyszemű bab számára.

A terményközraktárak működésének közelebbi jellemzése céljából röviden vázoljuk a legfontosabbaknak, a búzáközraktáraknak működését. Az országban termelt vagy külföldről behozott összes búzát a közraktárakba kell szállítani. A szállítási kötelezettség a termelőt, vagy általában a tulajdonost terheli. Ez alól a kötelezettség alól mentesek: *a)* a tulajdonosnak és eltartottjainak, alkalmazottjainak ellátására szükséges mennyiségek (személyenként 2,5 q) *b)* a vetéshez szükséges mennyiségek (maximálisan hektáronként 2 q), *c)* a vetőmag kiválogatására szánt tételek. A búzát a csépléstől számított 30 napon belül be kell szolgáltatni valamelyik közraktárnak, a tulajdonos azonban felhatalmazást nyerhet a termények ideiglenesen, vagy véglegesen letétként való megőrzésére. Átadáskor a behelyező átvételi jegyet kap. Ezen tüntetik fel az átadott búza mennyiségét, minőségét, jellegzetességeit, súlyát, esetleges tisztátalanságait. Az átadás megtörténte után a termékért a felelősség a közraktárt terheli.

Az eladási alapárakat minden év június 15-ig, tehát még az aratás megkezdése előtt, a gabonatermelés korporációjának véleménye alapján a földművelésügyi miniszter határozza meg. A búza osztályozását tartományonként a mezőgazdasági termelők konzorciumai végzik. Az eladás fázisait, helyi beosztását országos terv alapján a földművelésügyi miniszter állapítja meg.

A közraktárakat az agrárhitelintézetek és takarékpénztárak megfelelőképpen ellátják igen kedvezményes hitelekkel, hogy ilyen módon a behelyezőknek azonnal kifizethessék a termények értékének legnagyobb részét (maximálisan 90%-át). A fennmaradó részt az eladás után a ténylegesen elért eladási árnak megfelelően – a költségek levonásával fizetik ki. A közraktárakba be nem szolgáltatott

búzát nem szabad értékesíteni és a malmok – a gazda és eltartottjainak, alkalmazottainak saját szükségleteire fenntartott készletein kívül – csak a közraktárak búzáját őrölhetik. A közraktári intézménnyel ellentétes cselekedetek vagy szerződések jogi szempontból érvénytelenek.

Ennek a vázolt rendszernek segítségével nem csupán a gazdasági élet szabályozása és védelme terén érnek el Olaszországban igen nagyjelentőségű eredményeket, hanem a szociális igazság terén is. Az üzemek jövedelmezőségének pontos ismerete lehetővé teszi a tulajdonosok számára azok arányosabb, megfelelőbb díjazását, akik az üzem jövedelmezőségét munkájukkal előmozdítják és nyilvánvaló, hogy amikor a közraktár jó és biztos jövedelmet jelent a gazda számára, nem maradhat el az üzem alkalmazottainak fokozatos béremelése sem. Ha a tulajdonosnak megfelelő jövedelme van, természetesen, hogy a jövedelemnövekedésből juttatnia kell alkalmazottai számára is, míg ellenkező esetben az igények megszükitése is általános lesz.

Fejtegetéseink nyilvánvaló végkövetkeztetéseként megállapíthatjuk, hogy ha a termelés és csere valamilyen formájú szabályozását nem is nélkülözheti egyetlen rendszer sem, mert a gazdasági erők játéka ezt természetszerűen magával hozza, ez a szabályozás az olasz korporatív termelési rendszerben különösen jól sikerült. Az olasz szabályozás nem hézagos, mint a legtöbb álliberális rendszer éppen ezért egyenesen káros hatású szabályozása; szerves: mert érvényesíti a gazdaságpolitika általános jelentőségű érdekeit, de a szociálpolitikai érdekeket is és nem semmisíti meg, sőt támogatja, fokozza az egyéni kezdeményező tevékenységet. A modern gazdasági életben a magárahagyott egyéni szabadság és a rendszertelen verseny csak zűrzavart, bonyodalmakat, egyéni és kollektív gazdasági károkat eredményezhet. Ma már az a helyzet, hogy minél kevesebb a rendszerezés és minél több szétszórt szervezetet alkotnak, a gazdasági életben annál inkább emelkednek a költségek. Ezért a korporatív rendszer egyik alapvető feladata a közzgazdaság, a gazdasági élet elemeinek és szerveinek egyszerűsítése. A fasiszta Olaszország látja a szervezés, a rendszerbefoglalás egyre növekvő szükségét, de a lehető legtermészetesebb formában igyekszik annak eleget tenni. Így teljesértékű eredményeket ér el, az olasz korporatív élet egyre jobban fejlődő gazdasági és szociális dinamizmusának eredményeit.

AZ ÜZEMI SZOCIÁLPOLITIKA

ÍRTA:
HILSCHER REZSŐ

A közületi szociálpolitikának a nemzeti társadalom helyzetének tudatos alakítására irányuló munkájában hézagok, hiányosságok maradnak. Vagyis a közületi szociálpolitika kiegészítésekre, pótlásokra szorul. Különösen megmutatkoznak ezek a hézagok, hiányosságok a munkásvédelem területén.

Minden üzemnek megvan a maga különleges élete, ha szabad így mondani: egyénisége, amely a maga adottságaival a problémák, a kívánalmak változatának egész sorozatával jelentkezik. Szükséges tehát, hogy az egyes üzemek keretében, megfelelő intézményes szervezettséggel érvényesüljön a különleges feladatok megoldását biztosító üzemi szociálpolitika is.

A modern üzemi szociálpolitika kezdetei az üzemi patriarchalizmus korszakáig érnek, amikor még a munkás és a munkaadó egymással közvetlen érintkezésben állott. Ez az emberi közelség az emberiség természetes megnyilvánulásait fakasztotta ki a munkaadóból a munkás irányában. Az akkor még igen hiányos törvényes munkásvédelem pótlására, helyettesítésére különböző üzemi jóléti intézkedéseket létesítettek. E berendezések azonban igen kis terjedelműek voltak és szerényértékű eredményekkel is megelégedtek.

A nagyüzemek kialakulásával, különösen ott, ahol az üzem tulajdona vagy részvénytöbbsége egy személy vagy család kezében volt, egyes munkaadók élénken érdeklődtek a munkásság helyzetének javítása iránt. Ezt az érdeklődést a gyakorlatban különböző kezdeményezések követték. Owen, Legrand, van Marken, Freese, Abbé neve ismeretes elsősorban e gyárosok közül. Egyiknél-másiknál már egész modern, következetesen megalkotott üzemi szociálpolitikával találkozunk. Van Markenek delfti, Ernst Abbénak jenai (Zeiss) gyárában már határozottan látjuk az üzemi szociálpolitikának a hiányos vagy a szükségletek megnyilvánulásával nem elég gyorsan haladó közületi szociálpolitika pótlására, kiegészítésére, tökéletesítésére irányuló céltudatosságát.

Az üzemi szociálpolitika kialakulását gyakran még az a körülmény is előmozdította, hogy a munkásság vigasztalan helyzete állandó társadalmi feszültséget okozott és számítani lehetett arra, hogy a munkásvédelmi törvényhozás radikális beavatkozása a gazdasági liberalizmus elveit előbb-utóbb mégis áttöri. Ez elvek közéleti uralmának megmaradása érdekében számos munkaadó önkéntesen, a saját jószántából megszervezett üzemi szociálpolitikával

igyekezett a törvényhozási beavatkozást feleslegessé tenni.

Nemrégiben Ford, Rooseveltnek az automobiliparra kiadott munkakódexét, bár az általa munkásainak önkéntesen biztosított előnyök a kódexben megszabottak értékét jóval meghaladták, azért vonatkozott aláírni, hogy még a látszatát is elkerülje az állami beavatkozás elfogadásának.

Különben éppen az Északamerikai Egyesült Államokban látjuk, ahol a gazdasági liberalizmusnak az állami beavatkozástól mentes szabadsága a legtovább és a legnagyobb terjedelemben érvényesült s ahol éppen ezért a közületi szociálpolitika csak az elkerülhetetlen minimumra korlátozódott, hogy ennek hiányát erőteljes üzemi szociálpolitikával igyekeztek a vállalatok minél kevésbé érezhetővé tenni. Ez a magyarázata annak, hogy az üzemi szociálpolitika a legteljesebb sokoldalúsággal az Északamerikai Egyesült Államokban fejlődött ki.

Az a körülmény, hogy Rooseveltt reformjai a közületi szociálpolitikát a most eltelt pár év alatt, a munkásság szociális biztonságának megalapozása jegyében jelentőséghez juttatták, nem vezetett az üzemi szociálpolitika visszafejlesztéséhez. A teljes társadalmi békére való törekvés hangsúlyozásával, az üzemi szociálpolitika azóta nemcsak újabb és újabb munkaágakkal bővült, hanem eddigi értékeiben is teljesebbé vált. Elsősorban a munkásság pihenőjének hasznos eltöltése terén találhatunk figyelemreméltó újabb kezdeményezéseket.

Az üzemi szociálpolitika fejlődése újabb lendülethez jutott azóta, hogy a munka a klasszikus közgazdaságtan által áruként történt minősítéséből igazi jelentőségének hivatalos elismertetéséhez jutott. Az üzemi szociálpolitika teendőinek első fogalmazását már Sismondinál megtaláljuk, aki éles hangon kifogásolja azt, hogy a munkaadók az emberi tényező megóvásával, védelmével egyáltalán nem törődnek, ugyanakkor a technikai tényezők épségben tartására annyi gondot fordítanak.

A francia Le Play és tanítványai, különösen Cheysson mutattak annak fontosságára, hogy a munkaadó és munkás egymáshoz való viszonyának helyes alakulása az üzemre nézve legalább is olyan szükségesség, mint az, hogy az üzem technikai berendezése megfeleljen a követelményeknek s a gazdasági vezetés is az adottságokhoz idomuljon. Ennek nyomán az üzem technikai és gazdasági vezetése mellett megszervezendőnek tartották az üzemi embervezetés ügyét is. Ennek az embervezetésnek nemcsak személyi, hanem tárgyi vonat-

kozásai is vannak, amelyeknek megfelelő, tudatos alakításából bontakozik ki a tulajdonképpeni üzemi szociálpolitika.

Le Play és tanítványai az üzemek embervezetőit szociális mérnököknek nevezték el. A szociális mérnök hatáskörébe tartozik mindaz, ami az üzemben az emberi tényezővel kapcsolatos: a munkások alkalmazása, beosztása, áthelyezése, elbocsátása, a munkás és a felettesek, továbbá a munkás és munkástársai egymáshoz való viszonyának általában az üzemi atmoszférának kívánatos alakítása. Ide kapcsolódik szorosan a jó munkaeszközökről, a munkahelynek az egészségügyi, biztonsági, esztétikai stb. feltételeknek megfelelő voltáról való gondoskodás. A szociális mérnök szervezi meg és irányítja az üzem munkásvédelmi intézményeit. Biztosítja a munkásság szakmabeli kiképzését, átképzését és továbbképzését stb.

Le Play-nek és tanítványainak következetes propagandája révén a szociális mérnökök beállítása az egész világon elterjedt. Az első szociális mérnököt van Marken alkalmazta delfti gyárában. Hollandia után számos francia, angol, belga, német és svájci üzem vezetőségét nyerte meg a gondolat, majd az Északamerikai Egyesült Államokban „social engineering” néven valósult meg az üzemek egész sorozatában.

A szociális mérnökök munkábaállítását mindenütt tervszerű, intézményes üzemi szociálpolitika kezdeményezése követte és követi. Kitűnt, hogy a szociális mérnökök tevékenysége nyomán az érdekelt üzemekben a munkaviszályok száma csökkent, az üzem teljesítőképessége emelkedett, a hozzátartozó munkásállomány állandósult, amiben a lelki tényezők mellett fontos szerepe van annak, hogy az üzemi szociálpolitika számos teljesítménye szoros összefüggésben áll a munkásnak az üzemben eltöltött szolgálati idejével.

A munkásnak az üzemhez való kötöttségében az üzem irányában is megnyilvánuló megbecsülhetetlen előnyöket a gyakorlati élet sokoldalúan mutatja.

A szociális mérnökök szakszerű kiképzése érdekében az egyes államokban külön intézményeket létesítettek, amelyek közül a fontosabbak: a franciaországi „Union Sociale d'Ingenieurs”-é, a németországi „Reichsschule für Ingenieure” és a svájci „Erfahrungsgruppe”-k által fenntartottak.

Annak a felfogásnak általánossá válása nyomán, hogy az emberi munkaerő a nemzet vagyónállagához tartozik és annak nemcsak megtartása, hanem fokozott teljesítményekre való képesítése a nemzet egyetemes érdekeit érinti, erősen előtérbe jutott a munkaadónak ebben a vonatkozásban fennálló felelőssége is.

Ma már mind a demokratikus, mind az autoritativ jellegű államok legtöbbszörében a munka tár-

sadalmi kötelességként minősül és napjaink szociálpolitikája nagyrésztben nem egyéb, mint az állam belső és külső hatalmi erőinek lehető felfokozására irányuló tevékenység. Ennek a hatalmi erőnek erkölcsi, kulturális, gazdasági és szociális vonatkozásai vannak és az ezirányú javak megfelelő, igazságos eloszlásának rendezése azért szükséges, hogy ez a rendezés az állam polgárait a közösség érdekében minél teljesebb, minél tökéletesebb teljesítményekre képesítse.

Ezért kerül ma a munkaadó az állam ellenőrzése alá abban a tekintetben is, vajjon alátámasztotta-e a maga részéről a munkás teljesítőképességének fokozását.

Másrészt vannak az üzem különleges helyzetével, feladataival kapcsolatos, elkerülhetetlen károsodások is. A munkaadó a múltban az ezek révén időelőtt megcsökkent munkaképességű, vagy munkaképtelenné vált munkást egyszerűen elbocsátotta és eltartásával a közületet terhelte meg. A mai felfogás szerint a munkaadó nem szabadulhat ilyen könnyen a felelősségtől és ennek terheit a munkás és a közület irányában az üzemi szociálpolitika keretében kell vállalnia.

Ma már általában túl vagyunk azon, hogy érvényes lehessen az egyik német szociálpolitikusnak az a megállapítása, hogy „a szociálpolitika munkásvédelmi intézkedései lényegükben a munkaadók felelőtlen magatartása által a társadalommal szemben elkövetett kártételeket és mulasztásokat hivatottak jóvátenni”.

Az üzemi szociálpolitika a mondottak alapján tehát munkaerőpolitika is. Ott, ahol valóban /teljes kibontakozásra igyekszik, az üzem és a munkás kapcsolatát bizonyos terjedelemben még a tényleges munkaviszony megszűnte után is biztosítja. Mindenekelőtt Angliában és az Északamerikai Egyesült Államokban látunk erre példákat, nemcsak a rokkant és előregedett munkásokról, az özvegyekről és árvákról való gondoskodás, hanem a munkanélküli munkások sorsával, súlyos áldozatok vállalásával történő törődés tekintetében is. Számos üzem például munkanélkülivé vált munkásai részére, szolgálati éveik számához alkalmazkodóan, általában elég hosszú időn át, munkabérük egy részét továbbra is fizeti. Más vállalatok kölcsönt adnak azoknak, amelyet későbbi munkábaállításuk után apró részletekben vonnak le munkabérükből.

Az üzemi szociálpolitika igen szoros összefüggésben van a munkások nyereségrészesedése néven ismert intézménnyel. Az üzem, amikor az üzemi szociálpolitika szervezetének kiépítését vállalja, az erre fordított költségekben munkásai részére tulajdonképpen a vállalati nyereség egy részét engedi át. Különböző a munkások nyereségrészesedése intézményének történetéből is látjuk, hogy az üzemek nagyrésze a nyereségrészesedésre szánt

összeget egyéni kifizetés helyett egyszerűen az üzemi szociális intézmények céljaira utalta át s így juttatta el azt a munkássághoz. Az üzemi szociálpolitika a maga kezdeményezéseivel számos esetben adott és ad ösztönzést a közületi szociálpolitika számára. Eredményei sokszor hatottak és hatnak kedvezően erre éppen úgy, amiként a kollektív szerződések keretében kezdeményezett munkásvédelmi intézkedéseknél látjuk. Például a napjainkban olyan népszerű családi munkabér intézménye eredetileg az üzemi szociálpolitika kezdeményezéséből indult el.

Azokban az államokban, ahol erőteljes a közületi szociálpolitika, azzal kapcsolatban minden eszközzel igyekeznek az üzemi szociálpolitika fejlesztését is előmozdítani. Ennek a különböző államokban különböző módszerei vannak. A Németbirodalomban például a *mintaiüzem* címének elnyeréséért folyó verseny szintén ezt a célt szolgálja. A *mintaiüzem* címért ugyanis csak olyan üzemek pályázhatnak, amelyek tökéletességre igyekvő üzemi szociálpolitikai berendezkedéssé) bírnak. Külön feltétel, hogy becsületes munkabért fizessenek, a munkásokat a vállalat nyereségében részesítsék, a munkaviszony állandósítására törekedjenek, az indokolatlan elbocsátások megakadályozására garanciát biztosítsanak, az elaggott munkások számára a szociális biztosítás teljesítményein túl támogatást adjanak, a munkahely megközelítésének megkönnyítéséről gondoskodjanak, a munkaközi szünetek megfelelő felhasználását lehetővé tegyék, egészséges munkáslakásokat létesítsenek, a munkáspiheő általános szervezetét támogassák, a munkások családjainak gondozására szervezetet alkossanak stb.

Ha most az üzemi szociálpolitikának hazánkban való térfoglalását vizsgáljuk, eléggé szomorú képet kapunk. Kétségtelenül vannak jóindulatú

munkaadóink, akik bizonyos kezdeményezésekhez nyúltak, de ezek csak kiragadott részletkérdésekre vonatkoznak. Tervszerűen kiépített, a külföldi példákhoz hasonló, a követelményeknek megfelelő üzemi szociálpolitikáról magyar viszonylatban ma még nem beszélhetünk. Az iparfelügyelői jelentések évről-évre beszámolnak üzeink szociális irányú tevékenységéről, amelyben azért bizonyos fejlődés tapasztalható. De mindez még mindig igen távol van attól, ami az e téren megkívánt gyors változást remélhetővé tenné.

A mi vállalataink vezetői közül a legtöbben még mindig nagyon erősen benne élnek a kapitalizmus egyoldalúan materialista levegőjében és amikor a magyar munkásság helyzetének annyira szükséges javításáról esik szó, legtöbbször nem arra gondolnak, hogy a jövedelemeloszlásnak egészségesebb, igazságosabb alakulását maguk is előmozdítsák, hanem arra, hogy az esetleg rájuk kényszerített terheket mikért hárítsák át a fogyasztóra.

A munka és a tőke vállvetett, őszinte, jóakarátú együttműködésére és ezzel együtt a társadalmi béke biztosítására soha nem volt olyan szükség, mint éppen napjainkban. Ezen a téren az üzemi szociálpolitikára nálunk is nagy feladatok várnak. Számos üzem már rendelkezik az üzemi szociálpolitika megszervezésére alkalmas szakemberrel – a gyárgondozónők személyében – s most már csak a vállalatok vezetőin múlik az, vajjon hajlandók-e megértéssel lehetővé tenni ezeknek eredményes munkáját. Hangsúlyozzuk, hogy az üzemi szociálpolitikának vannak ágazatai, amelyek csak igen szerény anyagi áldozatot igényelnek. A munka révén előálló eredmények legalább is annyi előnyt jelentenek a vállalat, mint a munkás számára. A kettőn keresztül pedig a nemzeti közösség egyeteme gazdagodik.

A MUNKÁSIFJÚSÁG GYÓGYÜDÜLTETÉSÉNEK TÁRSADALOMEGÉSZSÉGÜGYI ÉS TÁRSADALOMNEVELŐI JELENTŐSÉGE

ÍRTA:

DR. BATIZ DÉNES

Azt olvassuk a Társadalombiztosító Intézet jogelődjének, az Országos Munkásbiztosító Pénztárnak az 1923-as évről számotadó jelentésében, hogy a Pénztár vezetősége a munkaadói érdekeltséghez fordult felhívással és az ennek következtében begyűlt 1,706.000 koronából Balatonkenesén katonai sátrokban 25 igényjogosult fiút üdültetett 6 budapesti cserkész felügyeletével. A Pénztár az első kísérletek nyomán 1926-ban felvetette a gyermeknyaraltatás tervét és a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter a Pénztárnak 1926 május 26-án kelt 16/57. Eln. sz. határozatát 1926 július 24-én 76.916/1926. III. sz. leiratával jóváhagyta és a nyaraltatási akciót a népbetegségek megelőzésére irányuló küzdelemnek minősítette. Ennek alapján 1926-ban az Országos Munkásbiztosító Pénztár a Gyermekvédő Liga szentendrei Izabella-telepén 348 gyermeket helyezett el. A gyermeknyaraltatási tevékenység 1928-ban újabb fejlődési fokhoz érkezett. Ebben az évben az OTI megvette a Visegrád melletti Gizella-telep üdülőt és azon baraképítmények létesítésével gyermeknyaraltatáshoz lehetőséget szerzett. A baraképítményekben az év folyamán 600 hat-tizenhárom éves gyermek üdült 3-3 hetes csoportokban. Ugyanezen év nyarán 600 biztosított csoportot is üdültetett az OTI ugyancsak 3-3 hetes csoportokban katonai sátrak igénybevételével a telep erre egyik alkalmas tisztásán. Az üdültetésben előzetes orvosi vizsgálat és tisztasági fürdő után egészséges, de szervezetileg legyengült fiúk részesültek. A vezetést megint legnagyobb részt cserkész- és más ifjúsági vezetők látták el. Az üdültetést 1929-ben a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter hozzájárulásával az OTI továbbfejlesztette. 600 gyermek mellett most már 1100 tanoncfiú jutott hozzá a szabadban üdülés fiús örömeihez és egészségügyi értékeihez. Bár az üdültetés egészségügyi előnyei elvitathatatlanok voltak, az üdültetési tevékenységben ezután hosszabb szünet állott be.

Idők múltával az OTI-nak az önkormányzata tagjaiból és külső szakemberekből szervezett Egészségvédelmi Szakbizottsága megértésétől kísért tevékenysége folytán 1935-ben újból megkezdődött a fiatalokú biztosítottak tervszerű és rendszeres gyógyüdültetése. 1935-ben még csak 2000, 1936-ban 4022, 1937-ben 6588, 1938-ban 6743 és 1939-ben

6474 munkásfiú és leány részesült részben saját üdülőtelepeken, részben az e célra szervezett üdülő-táborokban az OTI eleinte 2-3, később 2-2 hetes ú. n. gyógyüdültetésében. Az utóbb említett öt év alatt, illetőleg az OTI egészségvédelmi szolgáltatának megszervezése óta tehát több mint 25.000 fiatalokú biztosított fiú és leány részesült az OTI által lebonyolított vagy általa támogatott üdültetésben.

A célszerűségi szempontok figyelembevételével különböző módok alakultak ki időközben az OTI gyógyüdültetési tevékenységének lebonyolítására. Létesített például az OTI a fiú-üdülők számára saját üdülőtelepeket, felhasználta erre a célra a Visegrád melletti régi Gizella-telepi, ma Horthy-telepi üdülőházakat, továbbá gyógyüdülőteleppé alakította át az időközben megvásárolt mariabesnyői ingatlant. Mindkettőt sátrakkal is kiegészítették és így jelentősen megnövelték azok befogadóképességét. Ezenfelül az OTI a Magyar Cserkészszövetséggel kötött megállapodások alapján az üdülő-tábor céljaira közösen alkalmasnak talált helyeken sátró-táborokban üdültette fiúbiztosítottjait. Minden egyes fiatalokú biztosított után pedig, aki cserkészcsapat kötelékébe tartozott és csapatával kívánt táborozni, a Cserkészszövetség közvetítésével a táborozást szervező csapatot, táborozó biztosított cserkészneként napi 1.24 pengővel támogatta és ezzel lehetővé tette, hogy ezek a fiatalokúak hozzájussanak megszokott önévelési környezetükben a szabadban üdülés összes előnyeihez. Végül a Levente-egyesület útján napi 1 P-s személyenkénti támogatásban részesített levetekötelékben üdülő fiatalokú biztosítottakat is.

A lányok számára két üdülőtelepet létesített az OTI a Balaton partján: az egyiket Balatonkenesén 100, a másikat Balatonlellén 50 személy befogadására. Ezenkívül a fiúkhoz hasonlóan, a lány-cserkészkötelékekbe tartozó és ily kötelékben üülő lánycserkész fiatalokú biztosítottakat ugyancsak támogatásban részesítette az OTI.

Az 1939. évi adatokat véve tekintetbe saját telepein üdültetett az OTI 1254 fiú és 1055 leány fiatalokú biztosítottat. A Magyar Cserkészszövetséggel kötött megállapodás alapján üdülő-táborokban üdültetett 1848 fiú, támogatásban részesített saját cserkészcsapata táborában üdülő 1870 fiú- és 73 leánybizto-

sítottat és végül támogatásban részesített saját leventetáborában üdülő 374 fiú leventebiztosítottat. A fiúbiztosítottak üdültetését erre a célra külön továbbképzett cserkészvezetők (1939-ben az élelmezési, műszaki és egyéb vezetőket is beleszámítva 310), a leánybiztosítottakét pedig ugyancsak különleges OTI továbbképzésben részesített gyakorlott női üdültetési vezetők bonyolították le.

Az OTI fiatalok gyógyüdültetése tehát részben gyógyüdülőtelepeken (fiúknál sátrakkal is kiegészítve), részben az OTI gyógyüdülő, illetve saját cserkész- és levente-sátortáborokban bonyolított le. Az OTI gyógyüdülőtelepei a legegyszerűbb berendezéssel rendelkeznek és még ezeknél is egyszerűbb a sátortáborok berendezése. Ily körülmények között az OTI törekvése odairányult, hogy az egészségügyi alapfeltételek biztosításával a bőséges táplálkozás, a jó levegő, a napsugár, a szabadbanfürdés, a játék és nótázás mellett a helyesen irányított társasegyüttlét, továbbá az egészségügyi és társadalmi nevelés mint belső tartalom tegye valóban értékessé és a rendelkezésre álló rövid időt messze túlhaladó jelentőségűvé a fiatalok számára a gyógyüdültetést.

Az OTI gyógyüdültetése ezért nem is hivataloskodó „intézeti üdültetés”, sem pedig katonai előképzés, hanem jókedvű fiatalok fegyelmezett, egészséges, boldog együttléte. Közvetlen érintkezés a vezetőkkel, őszinte barátkozás egymással, természetes modor és magatartás jellemzi az OTI gyógyüdültetést. Kiadós éjszakai pihenés után friss ébredés, gyors felkelés, majd reggeli torna, mosakodás és táborrendezés következik a napirenden. A zászlófelvonás és a reggeli ima készíti fel lelkiileg a napi tevékenységre a fiatalokat. A táplálkozás: bőséges reggeli, tízórai, kiadós ebéd, uzsonna és végül vacsora. Napközben pedig bőven jut idő a játékokra, fürdésre, kirándulásra, sétákra és barátkozásra. Közben rövid oktató célú előadások hangzanak el számukra az egészségvédelemről, az illemlről és hasonlóról. A táborüteknél vidám tréfák, szép magyar nóták, szavaltatok és felszólalások követik egymást. Végül a napot zászlólevonás és hálaadó ima fejezi be.

Az üdülők örömmel mennek el ünnepnapokon templomba. A katolikus fiúk és leányok nem egyszer kerestek alkalmat a gyónásra, a protestánsok pedig bibliaórákra, még pedig a maguk jószántából.

Erdemes ezekután szemügyre venni, hogy mik az OTI fiatalok gyógyüdültetésének eredményei.

Az eredmények értékének megítéléséhez ismerni kell az OTI szervezetének néhány sajátos vonását, továbbá az OTI egészségügyi és egészségvédelmi szolgálatának kapcsolatait a gyógyüdültetéssel.

Azt lehet mondani, hogy az első biztosítási kötelezettséggel járó munkavállalással a fiatalok egyé-

nek nagyobb része egész további élete tartamára belép az OTI biztosított tagjainak a sorába. Az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás nemcsak a még munkabíró s csupán átmenetileg keresőképtelen vagy egyébként beteg munkást veszi gondjaiba, hanem a megrokkant és elaggott munkást, sőt az elhalt munkás özvegyét és árváit is. Ennek a biztosítási ágnak a gondoskodása ezért a megelőzhető baj lehető elhárítása végett már az első tagság megszerzésétől kezdve tervszerűen jelentkezik. Az öregégi biztosítási ágazat egyik feladatköre az egészségvédelmi szolgálat ellátása. Ez az ágazat főképpen a tömeges megrokkantást okozó népbetegségekkel szemben vette fel a küzdelmet, de általában igyekszik fokozni a biztosítottak és azok között is különösen a fiatalok egészségét, ellenállóképességét, minthogy ez adja meg a korai megrokkantás leküzdésének legbiztosabb alapjait.

A fiatalok biztosított üdülők jelentős része átlagban az ország fele biztosítottjait magában foglaló Budapesti Ker. Pénztár területéről kerül ki. Viszont a Budapesti Ker. Pénztár területének nagy részéből a fiatalok biztosítottak törvényes kötelezettség alapján alkalmaztatásuk első évén belül két ízben kötelesek vizsgálatra megjelenni a tíz év előtt megszerzett Képességvizsgáló Állomáson. Itt minden fiatalok alapos orvosi vizsgálatban részesül és az év folyamán megvizsgáltak közül az Állomás orvosai a fiatalok egészségi és szociális helyzete alapján kijelölik a gyógyüdültetésre szorulókat. Egyébként országsszerte orvosi vizsgálat előzi meg a gyógyüdültetésre kijelölést. A vizsgálat részben annak eldöntését célozza, hogy ki szorul gyógyüdültetésre, részben pedig azt, hogy ki nem alkalmas a már ismertetett keretek közötti gyógyüdültetésre.

A vizsgálat természetesen számos olyan betegség felfedezéséhez vezet, amely miatt a fiatalok orvosi kezelésre szorul és amelyről esetleg addig mit sem tudott, vagy ha erről tudott is, azt jelentősége szerint nem értékelte és így nem is gyógykezelte. A betegségek korai felfedezése ígéri viszont a legnagyobb sikert a gyógyulás, illetve a következményes károsodások elkerülése tekintetében. A gyógyüdültetési vizsgálatoknál betegeknek talált fiatalokat a vizsgáló orvosok az OTI megfelelő gyógyító szerveihez irányítják. Ilyen módon jut sok fiatalok korán felfedezett betegségével orvosi gyógykezeléshez, gyógyászati segédeszközökhöz, gyógyfürdőkhöz vagy éppen kórházi vagy szanatóriumi ápoláshoz. A vizsgálatnál az orvosok felhívják a fiatalok figyelmét arra, hogy részben mintegy a gyógyüdültetésben részesülés feltételeként rossz fogait hozassák rendbe, gennyes manduláikat távolíttassák el stb. (Természetesen mindezt az OTI gyógyító szerveinek igénybevételével.) Ezeknek a

figyelmeztetéseknek rendszerint meg is mutatkozik a kellő eredménye.

Felfedeznek azonban az orvosok a gyógyüdtetési vizsgálatok alkalmával jelentéktelenebb egészségi zavarokat is. Ezeket egyszerű életrendi (étrendi) változtatással, esetleg foglalkozás-változtatással meg lehet szüntetni, illetve ezeknek továbbromlását ily módokon meg lehet akadályozni. Ilyenkor a fiatalkorúakat megfelelő tanácsokkal látják el. Amennyiben az így adott tanácsok megtartásának ellenőrzése, vagy egészségvédelmi célból a szülőkkel való megbeszélés általában a család felkeresése válik szükségessé, úgy a gondozószolgálatba már beszervezett területeken a gondozónő meglátogatja a fiatalkorú családját, hogy ezzel is segítségére lehessen.

Amennyiben pedig a talált elváltozások időszakonkénti újabb orvosi felügyeletet tesznek szükségessé, úgy – egyelőre Budapesten és közvetlen környékén – felhívják a fiatalkorú figyelmét az OTI egészségvédelmi tanácsadásának¹ felkeresésére s ha azt saját érdekében önként nem tenné meg, postai úton is felhívják arra. Ha ez is eredménytelennek bizonyulna, akkor a gondozónő meglátogatja lakásán és személyesen igyekszik rábeszélni a megjelenésre.

Tekintettel arra, hogy a gyógyüdtetésre kiválogatás évenként mintegy 15-16.000 fiatalkorú megvizsgálása alapján történik, megbecsülhető, mekkora egészségvédelmi előny származik már magából az üdtetésre kiválogató orvosi vizsgálatból is. A gyógyüdtetésnek ezek az eredményei még a gyógyüdtetés tényleges megkezdése előtt, annak már pusztán előkészítéséből származnak. Ezenfelül méltánylandók a gyógyüdtetésből magából következő eredmények.

A gyógyüdtetés a fiatalkorút kiemeli megszokott, sokszor igen szegényes és egyhangú környezetéből. Már hetekkel előbb felvillanyozza a fiatalkorúakat a gyógyüdtetés lehetősége és most csoportonként vonatra, hajóra szállanak s különös, mozgalmas, színes körülmények között megindulnak az üdtelőtelepek és táborok felé.

A telepen vagy a táborban az elhelyezkedés óriási változást jelent a megszokott életformákkal szemben. Kétségtelen már magának a levegőváltásnak az egészségügyi jelentősége is. A város poros, száraz levegőjéből a vízparti pormentes, párás levegőbe kerülnek a fiatalkorúak. Az idegek megnyugtatója szempontjából fontos azonban az is, hogy a városok nagy embertömegeitől nagyobb távolságra kerülnek az üdtelők.

Az üdtelőtelepek és táborok legfőbb egészségügyi tényezői a tapasztalatok szerint a jó levegő, a napsugár, a sok mozgás, a bőséges táplálkozás, a fürdésre alkalmas szabadvíz, a derült kedély-

¹Bp. VIII., Tisza Kálmán-tér 19. naponta – szombat és ünnepnap kivételével – d. u. 6-8-ig.

állapot, az elégséges pihenés, a rendszeresség, továbbá az egészségügyi jószokások megismerése és gyakorlása. Az eredményt korántsem lehet egyszerűen az átlagos közel 2 kg-os súlygyarapodással mérni. Ezzel legalábbis egyenrangú egészségügyi nyereségnek számít az idegrendszer megnyugvása, az anyagcsere kedvező megváltozása. A súlygyarapodás is lényegében előbb a rossz táplálkozás miatt ideiglenesen kötött sok víz leadásából és azután az izomszövetek gyarapodásából, valamint tartaléktápanyag felraktározódásából tevődik össze, tehát súlygyarapodás nélkül, sőt egyenes fogyás mellett is feltételezhető a test anyagának kedvező változása. Továbbá a bizonyos hiányokkal küzdő, erőben és idegállapotban leromlott fiatal szervezetnek az egészségi erők tekintetében való kiegészítése, sőt a későbbi nehézségek idejére esetleg túlkompenzálódása, az üdtelők lebaranuló testében a nap vegyi hatóerejének felhalmozódása a napsugárszegény városi életre és általában a téli időszakra stb.

Ezeket az üdtelőkre gyakorolt hatásokat kiegészítik, állandósítják, sőt esetenként még fokozzák is a táborban, illetve a telepen kihangsúlyozott és átélt egészségügyi jószokások, az esetenként előadások és megbeszélések keretében közölt egészségügyi ismeretek, az orvossal folytatott esetleges személyes beszélgetések. Ezeknek tudható be az, hogy a fiatalkorúak a gyógyüdtetésről hazatérve, ezeket a szokásokat igyekeznek megtartani, a megszerzett ismereteket a hétköznapi életbe átvinni, miáltal önmaguk is beállanak az egészségvédelemért folyó küzdelembe. Ez az egészségügyi hatás azután továbbfejlődik s bár ez már a gyógyüdtetés után megy végbe, mégis a gyógyüdtetési tevékenység javára írandó. A gyógyüdtetésben részesült fiatalkorúak ugyanis családjuk, barátaik és munkatársaik körében is terjesztőivé válnak a kedvvel elsajátított helyes egészségügyi magatartásnak és magának az egészségnak. Ezt szinte szuggesztíve is támogatja az üdtelés közben elsajátított és tovább is használt köszöntési mód: „Jó egészséget! Adjon Isten!” A fiatalkorban életgyakorlattá vált szokások legtöbbször az egész életre megmaradnak. Viszont a fiatalok egymásra gyakorolt hatása a legeredményesebb. Ezért az áthangolt fiatalok tudatosan is maguk után vonják társaikat. Az OTI a gyógyüdtetett fiatalkorúak utángondozása (találkozó rendezése, családlátogatás stb.) útján is igyekezett az elért hatást fokozni.

A gyógyüdtetésnek azonban az egészségügyi vonatkozásokon kívül is vannak még elvitathatatlanul nagy társadalomnevelő értékei. A fiatalkorú azt tapasztalja, hogy törődnek vele és pedig számára igen kellemes módon. Ugyanis nem mindig értékeli a vele való törődésnek ránézve nem kellemes formában való megnyilvánulásait. Ezért már ön-

magáért is hálát érez és ez a társadalmi viszonyosság tekintetében igen fontos tény. Ehhez járul még az, hogy annak az intézménynek a részéről tapasztalja ezt a vele való törődést, amelyikről a felnőttek – legtöbbször számos félreértés és tájékozatlanság alapján – előtte eddig ellenszenvesen nyilatkoztak. Ez a tapasztalat pedig óriási jelentőségű nemcsak az általános társadalmi megbékélést, hanem magának ennek a különösen fontos rendeltetésű társadalmi intézménynek eredményesebb működését előmozdító hatása miatt is.

Tekintettel arra, hogy az OTI a biztosítottak öregségi járulékalapjából, mint tőketartalékból az egészségvédő és gyógyító eljárás alap céljaira a törvény rendelkezései szerint kiszakított összegből tartja fenn a gyógyüdülést, azt a fiatalok nem ingyenesen, hanem – az önkormányzat elhatározásától függő – juttatásképpen kapja. Viszont az is tudomására jut a fiataloknak, hogy az üdülési költségei mégsem az ő pénzéből vagy legalább is csak igen kis részben az ő pénzéből nyerne fedezetet, hanem abból az összegből, amit az idősebb biztosítottak mint öregségi járulékot befizettek, illetve amit utánuk a munkaadók ilyen címen leróttak. Minthogy pedig az OTI önkormányzatában a munkaadók és a munkavállalók együttesen határozták el a gyógyüdülést, ezzel a hála feléjük is irányul és ez részben a munkaadók és munkavállalók, részben az idősebbek és fiatalabbak közötti ellentét csökkentésére vezet. Az ilyen nemes magatartás hasonlóra indítja általában az embert, különösen pedig az ilyen fogékony lelkű fiatalokat.

Azt is tapasztalják a gyógyüdülők, hogy a vezetők, akik legnagyobb részben közép- vagy főiskolát végzett cserkészvezetők, illetve védőnők, tanítónők vagy tanárnők közül kerülnek ki, mennyi megértéssel viselkednek irántuk, vállalják velük a sorsközösséget s mint megértő barát vagy idősebb testvér élnek közöttük. Érzik a jóindulatot az OTI tisztviselői és orvosai részéről is, akár mint felügyelők, akár mint ellenőrök jelennek is meg közöttük, hiszen minden ténykedésükkel az ő érdekeiket szolgálják. Az OTI tisztviselői és orvosai személyes érintkezés alapján megismerik a fiatalok munkasokát s megtanulnak velük nyelvükön beszélni, aminek hatásait szintén nem szabad lebecsülni. Az üdülési közeli közlődés közel kerülnek egymáshoz a különböző szakmák képviselői és így az ipari munkások között is csökkennek az ellentétek. A gyógyüdülési formaruha és fürdőtrikó szintén nagy kiegyenlítő hatást gyakorol, különösen a lányok között. Ennek következtében megtanulják egymást nem külső ruházatuk, hanem benső emberi értékük szerint megbecsülni.

Ezek a gyógyüdülő élet gyakorlatából folyó tényezők az elhangzó társadalomnevelő célzatú elő-

adások és megbeszélések mellett mind rendkívül becses hatást gyakorolnak a fiatalok számára.

A gyógyüdülők ezenfelül megtanulnak úszni és megismerik a vízbőlmentés fogásait. Az egyszerű gyakorlat következtében kifejlődik bennük a nemzeti zászló iránti tisztelet. A szabadtéri és szobai játékok elsajátításával, továbbá a jó olvasmányok megkedvelésével megtanulják a pihenő idő helyes felhasználásának módjait. A táborok igazi magyar népdalainak dalolásával s a magyarság szellemi értékeinek megismerésével mélyül magyarságtudatuk. A sátorokban általános sátorkörnyékű tevékenység által fejlődik ötletességük, alkotó készségük és szépérzékük. A nyilvános záróünnepélyek, táborok alkalmával a társadalom érdeklődését tapasztalják.

Végül óriási jelentőségű az üdülőtelepeken és táborokban tapasztalható vidámság, játékok és dal kedélyfelerősítő hatása, aminek következtében felszabadulnak a fiatalok a hétköznapi és megszokott környezetük sokszor nyomasztó hatása alól s ugyanakkor fokozódik lelki ellenállóképességük. Mindehhez hozzájárul még az élményekben való gazdagodás. Az új élmények rendkívüliségük és színeségük folytán kiszorítják az emlékek közül az értéktelenekeket, sőt gyakran károsakat s egyben vágyat ébresztenek újabb hasznos és nemes élmények szerzése után. Ez az élményekben való gazdagodás ezenfelül kiemeli az eladdig semmibe vagy kevésbé vett fiatalok nyomasztó kisebbségi érzéséből és mintegy társadalomképessé teszi: hiszen érdeklődnek mások is, felnőttek is élményei iránt s ő élményeit, mint az érdeklődőkével egyenrangút, vagy esetleg azokénál különbet, közölheti velük.

Fokozzák az ezúton elért eredményeket az utólagosan megrendezett találkozói gyűlések, a gyógyüdülési gyűlésekről készült fényképek összegyűjtése, az egymás közötti levelezés s hasonló. Sokan hetek vagy hónapok múlva ismételen felkeresik, különösen kerékpáron, a régi táborhelyet s megbeszélik élményeiket az utánuk üdülővel.

Társadalomnevelő értéke van annak is, hogy a gyógyüdülési a lehető legegyszerűbb körülmények között folyik le. Nem a külső fényűzésen, hanem a benső tartalom van a súly. Idegen kiszolgálás helyett az üdülők maguk látják el elemi szükségleteiket, így nem a külső igények fokozódnak (a külföldi fényűző üdülési közlések kedvezőtlen tapasztalatokra vezettek a tekintetben), hanem ehelyett nőnek a benső igények. Jobban kifejlődik köztük a sorsközösségtudat és az igazi bajtársiasság. Ez a nevelési módszer jobban megfelel az üdülési közléseknek, de az egész magyarság társadalmi és gazdasági helyzetének is. Éppen ezért igen szerencsésnek mondható az OTI ismertetett eljárása, amellyel a fiúk számára a hazánkban kialakult és legnépszerűbb gyógyüdülési módot, a cserkészszerű üdülést alkalmazza és a saját

gyógyüdületési lehetőséggel rendelkező cserkész-biztosítottakat hozzásegíti, hogy csapataik táboraiiban üdülhessenek.

Van ezenkívül a gyógyüdületési tevékenységnek egészében is társadalomnevelő hatása. Fokozottabban felhívja a társadalom figyelmét a fiatalok munkások gondozásának közegészségügyi és társadalmi jelentőségére. Azokat, akikről a közelmúlt társadalmi még alig vett tudomást és akiket még ma is csak helyel-közzel tekintenek érdemük sziint a jövő társadalom hasznos alkotóelemeinek, az érdeklődés homlokterébe hozza az OTI gyógyüdületési tevékenysége. Ugyanakkor a gyógyüdületés olyan kérdésekre hívja fel a figyelmet, amely a munka és az egészség szempontjából komoly nevelő értéket képvisel. Végül az sem közömbös, hogy az egész gyógyüdületés az OTI tevékenységei iránt is általános érdeklődést ébreszt.

A munkásifjúság gyógyüdületésének eredménye tehát valóban sokkal, de sokkal több, mint egyszerűen évi 15.000 kilogramm súlygyarapodás !

Több oldalról felvetődött a kérdés, hogy a gyógyüdületés sikeres szempontjából nem túl rövid-e a két hét? Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a következőket kell megállapítani: Az ismertetett eredmények a kéthetes üdületés gyümölcsei. Az első évben még kísérletet tett az OTI, hogy a lehetőséghez képest háromhetes gyógyüdületési is szervezzen. Ezért azt a fiatalok, aki három hétre jöhetett, három hétig üdülette. A jelentkező nehézségek azonban nem érték fel az előnyökkel. Mind a fiúk, mind a lányok gyógyüdületésénél a harmadik héten valami megtorpanásféle volt tapasztalható. A jókedv alábbhagyott, itt-ott unalom kezdett mutatkozni és igen sok esetben erőt vett a gyógyüdülőkön a honvágy. Mintha a hatást csak a második hét végéig lehetett volna fokozni, mind testiekben, mind lelkiekben. A testsúlygyarapodás is egészen jelentéktelen volt a harmadik héten. Ugyanakkor azonban a szabadságszerzés kérdése is igen nagy nehézségeket okozott. A törvény csak kéthetes fizetéses szabadságot biztosít a fiatalokaknak. Ezt sem mindenki kapja meg s ha meg is kapja, nem mindig

egyvégtében. Ha kapnának is ehhez egyesek még egy hét szabadságot, az már fizetésnélküli szabadság volna. A fizetésnélküli szabadság pedig hátrányt jelent éppen a gondozásra szoruló családoknál, akiknél a fiatalok gyermek keresetének kiesése komolyan esik számításba. Ezek a családok áldozatot nem tudnak hozni a gyógyüdületésért. A kifejtettek mellett végül azt is figyelembe kell venni, hogy kéthetes üdületés mellett, ugyanakkora költségkereten belül több egyén üdületethető, mint lenne három- vagy többhetes üdületés esetében.

Az OTI gyógyüdületés jelenlegi keretei között évenként a fiatalok biztosítottaknak mintegy 10%-a részesül a gyógyüdületés előnyeiben. így a 14-18 éves korcsoportot véve számításba, életükben egyszer az összes fiatalok biztosítottaknak mintegy 50 százaléka vehet részt az OTI e gyógyüdületésében. Valamennyi fiatalok biztosított évenkénti üdületése el nem érhető, bármekkora keretet is állítson fel számára az OTI, mert valamennyien akkor sem lesznek a gyógyüdületésbe bevonhatók egyéni, társadalmi stb. okok miatt. Legalább két és félszer ekkora keret lenne szükséges ahhoz, hogy minden gyógyüdülés szempontjából elérhető és arra rászoruló fiatalok biztosított életében legalább kétízben üdülhessen.

Az OTI legtöbb 1939-ben közel 200.000 pengő költséggel kerek számban 90.000 gyógyüdületési napot biztosított a fiatalok biztosítottak számára. Az eredmény: a testi egészség erősödése, az élményekben való gazdagodás, a testi és szellemi felüdülés, a szellemi élet gyarapodása, a fiatal lélek felüdülése, a társasegyüttlét nevelő hatásának tapasztalása, a kedélyvilág kiszínesedése, a sok szép magyar dal, az egészséges játékok megtanulása, a társadalom iránti megbecsülés fokozódása, a vezetők és gyógyüdülők közötti kölcsönös szeretet felébredése, igazi barátságok szövődése, a nemzeti öntudat erősödése, a lelkiélet felébredése és mélyülése stb. Oly eredmények ezek, amelyek nemcsak az eddigi gyógyüdületési tevékenység fenntartását, hanem társadalmi és nemzeti szempontból egyaránt annak lehető továbbfejlesztését is megokolttá teszik.

NŐKÉRDÉS ÉS KERESZTÉNYSÉG

ÍRTA:
LACZA ISTVÁN

A feminizmus néven ismeretes mozgalmak közös vonása, hogy a nő szabadságának és függetlenségének gondolatát szolgálják. Ezeket a követeléseket talán az a körülmény érlelte meg, hogy miután a nőket akár a gazdasági fejlődés, akár a gazdasági szükség következtében ott találjuk a férfiak mellett úgyszólván minden munkaterületen, bennük természetesen támadt fel a követelés, hogy az a társadalom, amely tőlük a férfiakkal egyenlő munkateljesítményt követel, őket azokkal egyenlő jogokkal is felruházza. A minden pályára utat talált dolgozó nővel a szociális kérdés egyik sarkalatos pontja, az osztályharc hovatovább újabb színezetet kap s ma már osztályharc mellett, vagy helyett beszélhetünk a nemek harcáról egymás közt és egymás ellen. Pedig, amiként nem szükségképpen elkerülhetetlen az osztályharc, helyreállítható a béke a nemek között is, ha egyik oldalon a forradalmi túlzást, másik oldalon a merev elzárkózást az érdekeltek, a jog és igazságosság alapján kísérelnék meg feloldani. Általában kétségtelen, hogy amennyiben ezek a törekvések a nőnek sajátos természetével összhangban álló, tehát természetes jogainak érvényesítését, illetőleg kiterjesztését s következetesen a jóhoz való több szabadságot célozzák, ellenük felhozni semmit sem lehet, sőt az emberiség kulturális és erkölcsi fejlődése követeli, hogy azokat siker koronázza.

Sajnos, meg kell állapítani, hogy a mozgalom radikális alakjában ezeket a jogos célkitűzéseket messze elhagyja s nemcsak, hogy a nő igazi felszabadulását nem szolgálja, hanem az egész mozgalmat természetellenes, társadalomellenes, erkölcstelen és keresztényellenes irányba terelte. Ez az irány, amelyet a szocializmus Cabet, Enfantin, Fourier, Novicow (Emancipation de la femme) és Bebel (La femme dans la passé, dans le présent et dans l'avenir) írásából örökölt, a nőnek a férfivel való teljes és minden vonatkozásban érvényesítendő egyenlőségét hirdeti. Főbb tételei: A nő nem maradhat örökké a férfi „eltartottjára”-nak lealázó helyzetében; mint-hogy ennek feltétele az anyagi függetlenség, arra kell törekedni, hogy az állások, pályák, munkaterületek mindegyike hozzáférhető legyen számára. Ez egyenlő felkészülést, egyenlő tanulmányokat követel a nemek koedukációja formájában. Szakítani kell minden akadállyal, amelyet a szokás, törvény vagy erkölcs torlaszol fel a nő felszabadulása elé. Ezek között az akadályok között első helyen áll a házasság intézménye, minden azzal összefüggő kötelezettséggel, amilyenek a hitvesi és anyai kötelezettségek. Fel-

bonthatatlan kötelék és hitvesi hűség a modern kor „erkölcsével” összeegyeztethetetlen. A házasságon kívüli viszony elítélése elévült lelki korlátoltság és hitvány féltékenység. Szabadszerelem és fakultatív anyaság „joga” illeti meg a nőt. Nem lehet a nővel örökké, mint „kiskorúval” bánni, akinek férjétől függetlenül a törvény előtt önálló személyisége ne lehessen. A nyilvános politikai életet teljesen indokolatlanul monopolizálják a férfiak a maguk számára, mert az nem kevésbé tarthat számot a nők érdeklődésére, akiket éppenúgy megillet az aktív és passzív választójog, mint a férfiakat s ennek kivívására minden eszközzel törekedni kell, mert nélküle a nők örökké rabszolgasorsban maradnak. Tévednek végül azok, akik azt hiszik, hogy ezek a követelések csupán egy gazdasági krízis átmeneti idejére bírnak aktualitással s megszűnnek abban a pillanatban, mihelyt a jobb gazdasági viszonyok folytán lehetségessé válnék a dolgozó nő visszatérése a családi otthonba. A család ugyanis nem lehet alá- és fölérendeltségi viszony, hanem a férj és feleség, mint két barát viszonya, amelyben férj és feleség, mint két egyenrangú dolgozó fél közösen járul hozzá a háztartás költségeihez, aminek fejében a nőt a férfivel szemben önállóság és elhatározási szabadság illeti meg.

Ezekkel a követelésekkel szemben tagadni kell a nemek egyenlőségét, – mint e követelések alapját – akár fizikai, akár szellemi, akár jellembeli tulajdonságokról van szó. Maguk a követelések társadalomellenesek, mert szétzüllesztik a családot, minden rendezett társadalom alappilléret, keresztényellenesek, mert kikezdi a házasság felbonthatatlanságát és szétépik a kötelékeket a hitvesek, valamint a gyermekek és szülők között, erkölcstelenek és végzetesek a nőre magára, mert kiölik belőle az illemet és a hűséget és felszabadítják benne a zabolátlanságot és szenvedélyeket, amelyeknek áldozatává lesz. Minden időben szomorú dátum marad az az 1926. évi nemzetközi szocialista kongresszus, amelyben 17 ország asszonyai foglaltak állást a magzatelhajtás törvényes büntetése ellen.

Női méltóságuk védelmében elsősorban a nőkre hárul a feladat, hogy tiltakozzanak olyan törekvések és törvények ellen, amelyek a gyermekeken keresztül a családi szentély ellen is irányulnak. Nincsen olyan cél, amely szentesítené az önkéntes sterilizációt a természettörvény és a keresztény erkölcstan előtt a testi egészség megóvásának elkerülhetetlen szükségességét kivéve. Csak ebben az esetben érvényesíthető az az erkölcsi alapelv, amely a résznek az egész megmentését célzó feláldozását megengedi. Olyan cél

azonban, amely a szándékos magzatelhajtást tenné megengedetté, a testi egészséget, sőt életet sem véve ki, egy sincs.

Eltekintve azonban azoktól a törekvésektől, amelyeket a radikális feminizmusban természetelleneseknek, társadalom- és erkölcselleneseknek kell minősíteni, tévedés lenne azt hinni, hogy az egész nőkérdés fölött napirendre lehet térni, ha a nő hivatását egyszerűen az anyai hivatásra korlátozzuk. Ez a megoldás kétségtelenül egyoldalú s azt alátámasztani semmivel sem lehet. Abból a keresztény alapigazságból, hogy a nőnek személyes emberi méltósága, természetfeletti rendeltetése s e kettőből folyó jogai és kötelességei is lényegesen egyenlők a férfi jogjaival és kötelességeivel, következik, hogy az anyai hivatás a nő számára nem több, mint *eszköz*, de semmiesetre sem a nő személyiségéből folyó egyetlen *cél*. A nő nemiségének megfelelően rendeltetését előreláthatólag mindig túlnyomó többségben az anyai hivatáson keresztül fogja szolgálni, de ebből nem következik, hogy azt azon kívül is sikeresen ne szolgálhassa. A nő személyiségéből csak az következik, hogy képességeit, mind természetes, mind természetfeletti vonatkozásban kifejlessze és az isteni törvénnyel összhangban kamatoztassa. Nemcsak joga, de kötelessége is érdeklődnie minden, az összemérésért érdeklő kérdés iránt, amely érdeklődést nem lehet a férfitársadalom kizárólagos monopóliumává tenni. Nem lehet kifogást emelni az ellen, ha a nők általában az alsóbb osztályokat sem véve ki, magasabb kulturális színvonalra és képzettségre igyekeznek szert tenni. Nemcsak természetes joguk ez, de anyai és hitvesi kötelességeik teljesítése szempontjából sem közömbös. A művelt és képzett anya nagyobb tekintéllyel töltheti be anyai nevelői hivatását, hitvesi tanácsadó, résztvevő szerepét, nem különben polgári és szociális kötelességeit is. Ez a férfiakkal egyenlő képzettségre és műveltségre való törekvés azonban korántsem követeli a nemek koedukációját, ellenkezőleg azt követeli, hogy a nő általános műveltsége egy speciálisan női kultúrával párosuljon, ha a természetellenesség veszélyét el akarja kerülni.

Ha ennek a képzettségnek és rátermettségnek a velejárója a közügyek vitelében és az állások betöltésében a férfiakkal való egyenlő elbánás követelése, ennek a követelésnek elbírálásánál a nő sajátos természetét s a férfi és női nem különbözőségéből folyó adottságokat kell szem előtt tartani. Általában megállapítható, hogy bár a nőknek nincs kevesebb joguk, mint a férfiaknak, de *mások* a nő jogai, mint a férfi jogai. Bár a nő nem kevésbé képezhető, mint a férfi, de a sajátos természetének megfelelő képzettség más területen fog érvényesülni, mint a férfi képességei. Kétségtelen, hogy a nő legsajátosabb hivatását minden műveltségi fokon és minden időben a családi

otthon s abban az anyai hivatás fogják alkotni. Az eszmény, – bár nem minden nő által elérhető – kétségtelenül örök időkre ez fog maradni. XIII. Leo pápa is rámutatott erre, amikor hangsúlyozta, hogy a nők legfőbb munkatere s egyben női méltóságuk legbiztosabb öre a családi tűzhely körül jelentkező munkák ellátása marad. A női hivatásideál világszimbóluma örök időkre az a Sixtusi Madonna, aki a kisdéd Jézussal a karján az anyai szeretet csodálatos megtestesülését varázsolja a szemlélő elé. Amint a férfinak az erő és tekintély képviselőjének kell maradni a család élén, a nő feladata marad, hogy a férfi *oldalán* fellobogtassa az erő lángjait, boldogítsa a családi otthont s gyermekeket szüljön és felneveljen. Gyönyörűen írja valaki: ha a nők nem is építettek világraszóló dómokat, nem faragtak Mózeszobrokat, nem festettek raffaeli és murillói Madonnákat, nem írtak wagneri operát és beethoveni szimfóniát, övék marad a soha el nem múló dicsőség, hogy e nagy mesterek az ő gyermekeik voltak, kiket ők szültek és neveltek fel az emberiség számára. A férfi és a nő e sajátos természetéből folyó különbségek nem egyenlőséget, hanem a különbözőség miatt egymásrautaltságot követelnek. Ha ez a különbség a keresztény házasságban egy olyan alárendeltségi viszony alakjában jelentkezik, amely a gyengébb és az erősebb között természetszerűleg következik be, úgy nem szabad szem elől téveszteni, hogy ez a hitves-nőre nézve nem lealázó, hanem méltóságáteljes, mert a nőt úgy tünteti fel, mint a férfi sorsának osztályrészesét, a férfi támaszát és nem ágyasát, a férj élettársát és nem cselédjét.

Mínthogy a nőt a mondottak szerint sajátos természete túlnyomó többségben a családi otthonba és az anyai hivatásra utalja, ennek logikus következménye lenne, hogy minden előkészülés élén az ezekre való előkészülésnek kellene állnia. Arra a házirend, a tisztaság, hygiene, beosztás ismeretét és szeretetét feltételező jó háziasszony tulajdonságainak megszerzésével, erre pedig elsősorban a komoly erkölcsi felfogásra való megnevelődéssel kellene készülnie.

Sajnos, a családi otthon és az anyai hivatás eszménye nem minden nőnek jut osztályrészül s ma ez inkább állítható, mint valaha. Ennek oka részben a nőknek a férfiakét meghaladó nagyobb száma, másrészt az alacsony munkabérek következtében a családalapítás lehetetlensége. Számolni kell tehát azzal a ténnyel, hogy a nőt akár a házasság előtti időben, amelyre esetleg sokáig kell várnia, akár magában a házasságban a férj elégtelen keresete miatt, akár mert házasságon kívül marad, egzisztenciájának biztosítására ott találjuk a legkülönbözőbb munkaterületeken, pályákon és állásokban. Ennek a jelenségnek jogi, erkölcsi és szociális vonatkozású megítélése nem könnyű feladat. Kétségtelen, hogy a kereszténység, kivéve a nőnek családi vonatkozású

méltóságteljes alárendeltségét a férjjel, mint családfővel szemben és a nőnek a papi hivatásból való kizárását, más alárendeltséget nem ismer. Ha tehát a nőknek az egyes munkaterületekre való özőnlését jogi szempontból bíráljuk el, az alapot ehhez csupán a nő sajátos természete, felkészültsége s a munkaterület követelményeinek összehasonlítása fogják szolgáltatni. Bár eleve nyilvánvaló, hogy a nemek különbsége nemcsak fiziológiai, hanem pszichológiai természetű is, csak a jövő fejlődés hivatott teljesen tisztázni, mennyi ezekben a differenciákban az, ami valóban alapvető s a nemek különbözőségéből változatlanul folyó, s mennyi az, ami az életviszonyok folytán átöröklődött s a nő új életviszonyai folytán esetleg módosulhat.

Kivéve a nő fizikai és pszichikai erőit meghaladó követelményeket állító munkaterületeket, általában egy munkaterületről sem állítható, hogy a nő természetével és képességeivel feltétlenül összeegyeztethetetlen. Nem állítható ez sem a jog-, sem az orvostudomány, sem a pedagógia területéről. Ami a nőnek a közügyek vitelében való részesedését illeti, a nőnek aktív, sőt passzív választójoga egyáltalában nem igazolták azokat az aggodalmakat, amelyeket különösen az utóbbi ellen főképpen liberális oldalról támasztottak. Sőt állítani lehet, hogy vallás erkölcsi és szociális szempontok szólnak mellette. A végletektől természetszerűen idegenkedő női törvényhozótól méltán lehet várni, hogy a törvényhozásban a jog rideg szempontjai mellett érvényesíteni igyekszik a méltányosság és emberiesség szempontjait is, finomultabb erkölcsi érzéke pedig meg fogja mutatni a helyes utat az Egyházat, vallást, oktatást, nevelést és kultúrát érintő kérdésekben. Növekedett tekintélyével rendkívül áldásosán szállhat síkra az erkölcstelen szennyirodalom, az alkoholizmus, a nyilvános élet erkölcstelenségei (divat, leánykereskedelem) ellen s így hatékonyan hozzájárulhat az ország erkölcsi színvonalának felemeléséhez. Rábeszélőképessége révén rendkívül sokat tehet az egészséges közvélemény alakítására, a hamis nézetek kiküszöbölésére, az igazságosság, jóság és méltányosság követelményeinek érvényesítésére. Jogi és erkölcsi szempontból egyaránt teljesen jogosnak kell minősíteni azt a követelést, amely a nőnek és a férfinak kettős erkölcsi megítélését megszüntető törvényhozást sürgeti, valamint azt, amely a nő törvényelőtti önálló személyiségének elismerését szorgalmazza. Mindenképpen vitatható azoknak a törvényeknek az erkölcsi alapja, amelyek megtiltják a törvénytelen atya kutatását s a gyermektartás terhét kizárólag az anyára hárítják, mert lehet ugyan, hogy megnehezítik a fornikációt, de ugyanakkor legalább olyan mértékben előmozdítják az abortus és a prostitúció veszélyét, amelyek a legkézenlémesebb eszközök az anyai terhektől való szabadulásra.

Az olyan állapot viszont, amely a feleségnek a férjtől független civiljogi személyiségét tagadja s vagyoni jogi tekintetben a férjet nemcsak adminisztrációs, de a szabad rendelkezés és elidegenítés korlátlan jogával is felruházza, az asszony hitvesi méltóságát is sérti. Az ideális viszony ebben a tekintetben az lesz, amelyben a családi vagyoni közös felügyelete és kezelése a férjet illeti meg, de nem illeti meg a feleség hozzájárulása nélkül a korlátlan rendelkezés és elidegenítés joga.

Ha ezenfelül a dolgozó nő problémáját már nem jogi, hanem erkölcsi és szociális szempontból tesszük vizsgálat tárgyává, nem titkoljuk, hogy a megállapítások, amelyeket ebben a vonatkozásban tenni lehet, nagyon kedvezőtlenek, sőt egyenesen lesújtók. Minél alacsonyabbrendű a munka, amely a dolgozó nőt akár mint házasság előtti leányt, akár mint családanyát, vagy házasságonkívüli állapotban élő hajadont szakítja ki a családi körből, annál erőteljesebben kell a nő igazi emancipációjának arra irányulnia, miként adható vissza a dolgozó nő a családnak.

Az okok, amelyek ezt sürgetik, kézenfekvők. A nő testi és lelki épsége, a család és a társadalom javai egyaránt sürgetik, hogy a családi otthonon kívül munkába kényszerült nő visszaadassék a családi otthonnak. Tekintettel a nő gyengébb szervezetére, idegzetére, a sokszor hosszúra nyújtott munkaidő, a legtöbbször rossz levegőjű munkahelyiség, a felületes, gyors étkezés semmiesetre sem befolyásolják előnyösen a nő testi egészségét. Ennél is nagyobb azonban az erkölcsi veszély, amelybe a dolgozó nő kerül. Végláthatatlan a kísértéseknek és alkalmaknak sora, amelyek a munkába kényszerült nő, leány erkölcsi tisztaságát fenyegetik. A nemek keveredése, a hivatal, vagy műhelyfőnökök tekintélyének való kiszolgáltatottsága, az alacsony munkabér folytán előálló kísértés, a „beérkezettek” biztató példája mindmégannyi scilla és charibdis, amelyek között valóban csak a hősiesség tud megállani. Nem kevésbé végzetesek a családi otthonra és a társadalomra háramló káros következmények. A dolgozó nő egyszerűen nem ér rá arra, hogy anya legyen. A családi otthon elhanyagolásának szomorú kísérői azután a születések csökkenése, a gyermekhalandóság növekedése és az idő előtt született, csenevész gyermekek. Mint-hogy a gyermekek nevelése és ellenőrzése szükségképpen szenved, az így felnövekedő nemzedék biztosan halad az erkölcsi elzúllás felé. Ezeknek a súlyos bajoknak kárpótlására sajnos még az sem állítható, hogy a család anyagi jóléte emelkedik, ha a családi bér kiegészítése céljából a családanya munkába megy. Statisztikát lehetne összeállítani annak igazolására, hogy még anyagi szempontból is előnyösebb, ha a családanya otthon marad, mintha férje bérének kiegészítése céljából egész napon át munkát vállal. A készen vett ruha, étkezés, ami

azzal együtt jár, mert csak olcsóra jut, silány s mert silány, nagyon drága. Minthogy a férjet az elhanyagolt otthonba semmi sem vonzza, keservesen megkeresett bérét kabarcba, mulatóhelyekre viszi, aminek vége az lesz, hogy lustaságra, iszákosságra, kártyajátékokra adja magát s a családfenntartás gondját az asszonyra hárítja. A családi élet pusztulása következetesen vonja maga után a társadalom lezülését. Leszorított férfi munkabérek, a családalapítás megnehezülése, elnéptelenedés és csenevész nemzedék járnak nyomában.

Ennyi káros következmény láttára minden családvédelemre és a társadalom reorganizációjára irányuló törekvés első feladatának fogja ismerni, hogy a munkába kényszerült nőt visszaadja a családi otthonnak. Az elhamarkodott, bár még oly jó szándékú intézkedések azonban itt is csak újabb bajokat idézhetnének fel. Feltétlenül túlozna és igazságtalanságokhoz vezetne az a követelés, amely a nőknek minden munkaterületről való radikális kiszorításával vélné a visszasságok gyökeres orvoslását biztosítani. Ez a követelés egyszerűen megvalósíthatatlan s nem számol a realitásokkal. Nyilván nem számol minden következménnyel az az elgondolás sem, amely elsősorban a családanyákat akarja a munkaterületekről kizárni, de megtűrné a hajadon, vagy férjezett, de gyermektelen nőket. Az ilyen intézkedés a celebs életet, az önkéntes terméketlenséget és az ágyasságot mozdítaná elő különösen a magasabbrendű és nagyobb jövedelmet biztosító munkakategóriákban. Bár ez az aggodalom alapos, mégis úgy látszik, hogy ezen az úton kell a bajok orvoslását megkísérelni. Azok a bajok ugyanis, amelyeknek bekövetkezésétől ennek az intézkedésnek következtében félni lehetne, nem igen növelhetik már azokat a bajokat, amelyeket a jelenlegi állapotok megteremtettek. A dolgozó családanya és pedig minél magasabbrendű munkakategória felé haladunk, annál inkább, legtöbbször már úgyis csak egy gyermek anyja, vagy egyszerűen csak férjezett nő, talán már az sem. Fenti következményektől való aggodalomnak elejét lehetne venni azzal, ha nemcsak a gyermekkel bíró, de gyermektelen férjezett nőre is vonatkoznék a kizárás, feltételezve, hogy egyidejűleg a férj munkabére annyira föl javíttatnék, hogy egy normális család tisztességes megélhetését biztosíthassa. Abban az esetben viszont, ha a család eltartása kizárólag a családanya keresetére van utalva, szükségessé váló munkáselbocsátás esetén, a nők éppen olyan elbánásban részesítendőek, mint a férfiak. Elbocsátásukra tehát csak a gyermektelen, vagy olyan gyermekes családanyák elbocsátása után kerülhet csak sor, akiknek férjük is keres. A kérdésben lényeges szerepet játszó anyagi szempontok miatt tehát a dolgozó nő visszavezetése a családba nyilván csak fokozatosan történhetik meg.

Ahhoz azonban már semmi kétség sem férhet, hogy a női munkának nem kevésbé kell élveznie a *törvényes védelmet*, mint a férfimunkának, sőt a visszaélés veszélyeit és a női munka szervezetlenségét tekintve ez a védelem fokozatosan szükséges. Elsősorban biztosítandó a nő számára is az öt megillető *igazságos munkabér*. Ismeretes, hogy a nő munkabére az ugyanazon munkateljesítmény mellett is a kivételektől eltekintve csaknem mindig alulmarad a férfimunkabérekén. Ez a statisztikai adatokkal igazolható tény nyilvánvaló igazságtalanságot tartalmaz és semmivel sem indokolható. Előtünk áll az éjszakákon át munkában virrasztó dolgozó nő típusa, aki minden megfeszülése mellett is nélkülözést szenved, hacsak a prostitúció szomorú útjára lépve nem segít magán. Érthető, ha bizonyos munkakategóriákban, amelyekben a nők akár megfelelő előképzettségük hiányossága, akár fizikai erejük elégtelensége folytán nem képesek a férfiakéval egyenlő munkateljesítményt felmutatni, munkabérük is alulmarad a férfi munkabérekén, bár talán ugyanannyi időt töltenek is a munkában, mint azok. Ebben az értelemben nélkülözi a jogi alapot a feminizmus követelése, mikor „egyenlő” munkának egyenlő bért követel. Az egyenlőségnek ugyanis nem a munkaidő és erőfeszítés (labor) egyenlőségére, hanem a munkateljesítmény (opus) egyenlőségére kell vonatkoznia. Semmi sem indokolja azonban a bérkülönbséget, ha a nő ugyanazt a munkateljesítményt (opus) biztosítja, mint a férfi, ami különösen bizonyos munkaterületeken teljes mértékben lehetséges is, mert a munka értékét nem a dolgozók neme szerint, hanem azok teljesítménye szerint kell elbírálni. Bizonyos, hogy ha a munkaadók általában egyforma bérért lennének kötelesek szerződtetni a férfi és a női munkaerőt, előreláthatólag mindig a férfi munkaerőt részesítenék előnyben azon általános tapasztalati tény miatt, hogy a női munkateljesítmények általában elmaradnak a férfi munkateljesítmények mögött, de ez az általános tény nem zárja ki a kivételek lehetőségét, amelyet elvből és általánosan szem elöl téveszteni az igazságosság sérelme nélkül nem lehet. A törvényes védelem mellett a *dolgozó* nők ebben a kérdésben elsősorban saját megfelelő szervezeteik segítségével remélhetik helyzetük javulását, mert csak így fogják tudni kiküszöbölni a hihetetlen konkurrenciát egymásközt és ellensúlyozni a munkaadók lelkiismeretlenségét, amely két tényező talán a legszámottevőbb a női munkabér leszorításában. Az igazságos munkabér biztosításán kívül a női munka törvényes védelme első feladatának fogja ismerni, hogy megakadályozza az egészségtelen és a nő fizikai erejét felülmúló munkát, az *éjjeli* munkát, az erkölcsi veszedelmekkel járó munkát s végül a túl hosszúra nyújtott és a nő erőinek felfrissítését lehetetlenné tevő munkát, vala-

mint az otthon dolgozó nő lelkiismeretlen kizsákmányolását.

Hazai szociális törvényhozásunkban ez utóbbi vonatkozásban nagyjelentőségű intézkedéseket tartalmaz az 1928: V. t.-c. Igen helyes a törvénynek az a rendelkezése, hogy a nőt csak abban az esetben szabad rendszeresen ipari és hasonló munkában foglalkoztatni, ha hatósági stb. orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a vállalt munka elvégzésére alkalmas. Sajnálatos azonban, hogy amíg törvényhozásunk a nők éjjeli munkáját és az egészségre káros üzemekben való foglalkoztatását tiltja, a *mezőgazdasági női munka* különös védelme törvényeinkben nem foglaltatik. Az idézett törvény tartalmazza a nőknek a szülés előtt és után foglalkoztatása, és a nők éjjeli ipari munkája tárgyában hozott washingtoni nemzetközi egyezményt. Eszerint, ha a nő orvosilag igazolja, hogy a szülés hat hét múlva bekövetkezik, a munka alól fel kell menteni. Ugyancsak fel kell menteni a szülést követő hat héten át, sőt ha egészségi állapota orvosilag igazoltan úgy kívánja, további négy héten át is mentesítendő a munkától. A szolgálati viszony ez idő alatt fel nem mondható, de bért a nő csak akkor követelhet, ha ezt szerződésileg kikötötte. Az éjjeli foglalkoztatásra nézve a törvény a nők számára az éjjeli foglalkoztatást tiltja és legalább 11 egymásra következő órai szünetet ír elő. Az éjjel este 10 órától reggel 5 óráig értendő. Ezt a rendelkezést módosítja az 1937:1. t.-c, amely a washingtoni egyezménynek az 1934. évi genfi egyezményben foglalt módosítását cikkelyezi be. Ez a módosítás az, „éjjel” fogalmát annyiban változtatja meg, hogy az esti 10 órától reggel ötig terjedő időköz helyett megengedi az esti 11 órától reggel hatig terjedő időköznek szünetként való alkalmazását. Az éjjeli munkatiltalom alól a törvény bizonyos kivételeket engedélyez a 18 éven felüli női munkások részére pontosan körülírt esetekben és évenként meghatározott munkaóra mennyiségben. A törvény gondoskodik a munkabér védelméről és a nők számára szoptatás céljából megfelelő munkaközi szünetekről. Az otthoni munkára vonatkozóan már az 1928. évi genfi nemzetközi egyezményt becikkelyező 1932: XIX. t.-c. lehetővé tette a legkisebb munkabérek

megállapítását. A társadalombiztosításunkból sajnálatosan hiányzó anyasági biztosítást némileg pótolja a betegség esetére biztosított nőknek, illetőleg a biztosított férj feleségének szülés esetére járó segélyezése. Eszerint a biztosított nő, illetőleg a biztosított felesége szülésznőt vehet igénybe; a biztosított nőnek terhességi segély jár a terhesség utolsó hat hetére és gyermekágyi segély a szülés napjától számított hat héten át; szoptatási segély jár a gyermekágyi segély megszűnését követő 12 héten át a biztosítottnak, aki gyermekét maga szoptatja, napi 60 fillér összegben. Csökkentett mértékben kap terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyt a biztosított felesége, azaz terhességi segélyt a szülést megelőző négy héten át, gyermekágyi segélyt a szülést követő hat héten át és szoptatási segélyt 12 héten át. A törvény a két legfontosabb anyasági segélyt, a terhességi és gyermekágyi segélyt a biztosított nő átlagos napi bérének száz százalékában állapítja meg, azonban kényszerű takarékosági okokból a törvényi felhatalmazás alapján kiadott kormányrendelet ezt az összeget a felére szállítja le. A biztosított feleségének terhességi és gyermekágyi segélye napi 40 fillér, szoptatási segélye pedig napi 30 fillér. A feleség e segélyekre csak akkor jogosult, ha férje a terhességi segély megnyílását, illetőleg a szülés időpontját megelőző 18 hónapon belül legalább 9 hónapon át betegség esetére biztosítva volt. Mezőgazdasági lakosságunk azonban sajnálatosan még ezekből a segélyezésekből is kimaradt. Sürgős követelmény, hogy az anyasági biztosítás mielőbb megvalósíttassék és kiterjesztessék minden szegénysorsú nőre.

Végeredményben tehát a családi bérrendszer, a családi pótlék intézményének korszerű rendezése, valamint a társadalombiztosítás kiszélesítése szolgáltatják az anyagi feltételeit annak az emancipációnak, amelyet a kereszténység mindenki másnál jobban éppen erkölcsi megfontolásokból és a keresztény család megerősödése érdekében elodázhatatlannak tart. E feltételeknek kielégítő mérvű megvalósulása kétségtelenül függvényét alkotja külpolitikai és belső nemzetgazdasági viszonyaink alakulásának, lehet azonban, hogy ez utóbbi megállapítás fordítva is igaz.

A NÉPÉLELMÉZÉS, MINT MAGYAR SZOCIÁLIS KÉRDÉS

ÍRTA:

KÜRTHY SÁNDOR DR.

A népélelmézés problémáinak organikus vizsgálata Magyarországon nem tekint vissza hosszú múltra. Jóformán az utolsó években végzett itt úttörő munkát néhány lelkes magyar tudós, főleg orvos. A külföldön sem túlságosan régi keletű a néptáplálkozásnak, mint szociális problémának a vizsgálata. Nem jelenti ugyanis még a néptáplálkozásnak szociális problémává avatását, ha csupán kalóriatáblázatok készítésével vizsgáljuk azt a kérdést, miképpen táplálkoznak az emberek és hogyan kellene nekik jobban táplálkozniuk. Kalóriakutatás volt már a háború előtt is. Abban azonban, hogy a néptáplálkozás kérdése szociális problémává lépett elő, igen nagy szerepe volt a világháborúnak. Az elmúlt átmeneti korszakban – amelyet a történelem talán nemsokára a „*húszéves fegyverszünet*” néven fog emlegetni – rájöttek az emberek arra, hogy az egyes nemzetek úgynevezett belső hadviselési potenciája egyenes arányban áll a néptáplálkozás helyességével és bőségével. Ha a nép táplálkozása rossz, akkor satnyább nemzedék születik és ennek a hatása legszembetűnőbben a katonai sorozómércék alatt mutatkozik. Gyengébb és alacsonyabb lesz a katonai újoncanyag átlaga – amint ezt a legtöbb közép-európai országban tapasztalni is lehet – éppen annál a nemzedéknél, amelyik gyermekségét a világháborúban töltötte el. így tagadhatatlanul a húszéves fegyverszünet korában túltengő európai militarizmus nyitotta fel még az arra hivatottak szemét is a tekintetben, hogy a népélelmézés kérdésének szociális jelentőségét – sőt a nemzeti jövő szempontjából döntő szerepét – felismerjék.

A néptáplálkozás színvonala viszont rendszerint egyenes arányban áll az egyes országok nemzeti jövedelmének fejünkint való megoszlásával.

Colin Clark-nak két évvel ezelőtt készült statisztikája szerint¹ Magyarország a huszadik helyen áll a fejkvóta tekintetében. Közvetlenül előttünk áll Finnország a Colin Clark-féle statisztikában. Utánunk következik a sorban Lengyelország, Lettország, Észtország, Olaszország, Dél-Afrika, Bulgária, Románia és Litvánia. Megjegyzendő, hogy a Colin Clark-féle adatok Magyarországra nézve *optimisztikusnak* tekinthetők, mert a nemzeti jövedelmet csupán az önállóan kereső lakosság lélekszámával osztja és így hoz ki Magyarországon évi 359 dolláros (körülbelül 1500 pengő a csökkent értékű

dollár árfolyamán) fejtárgot, ami különösen a szegény falusi magyar zsellérlakosság életszínvonalához képest fejedelmileg magas összegnek tűnik fel. Tudvalevően a magyar falusi lakosságból Ínségesnek számít az, akinek az évi keresete nem haladja meg az 5-600 pengőt. Viszont ennek a rétegnek a nagyságára jellemző, hogy a „tejjel-mézzel folyó Kánaánban”, a magyar alföldön, Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, amelynek 413.000 főnyi lakossága volt az utolsó népszámláláskor, kerekaszámban 30.000 főre tehető az ínségesek kategóriájába tartozó személyek száma. Igaz, hogy ebbe a számba nem csupán a keresők, hanem az eltartottak is be vannak számítva. Ugyanennek a vármegyének a területén az 1940-es év első negyedében a zöldkeresztes tejszegélyben részesülő személyek száma 9285, akik közül 930 terhes és szoptató nő, 2060 három éven aluli, 2535 három-öt éves és 4660 hat-tizenegyes éves korú gyermek részesül a zöldkeresztes tejakció által naponta ingyentejben, még pedig az utóbbi kategória napi ¼ liter, a három előző kategória pedig napi ½ liter tejben. Ez a néhány adat is mutatja, hogy még a gazdaságilag jó helyzetben levőnek tartott vármegyéinkben is az összlakosságunk mintegy 8 százaléka az ínségesek kategóriájába tartozik, amelynek évi összkeresete nem haladja meg az 5-600 pengőt. Nagyon természetesen ezek között kell keresnünk azokat, akiket a háború után divatba jött rossz kifejezéssel „alátáplált”-nak, tehát a kelleténél rosszabb tápláltnak kell tartanunk.

A falusi lakosságunk – különösen a tanyákon – rosszul táplált voltára jellemző, hogy Scheff-Dabis Lászlónak az 1932-es évben a szegedi tanyavilágban végzett vizsgálatai szerint a tanyai családok 32 százalékánál teljesen hiányzott a húsfogyasztás, 87 százalékánál a tej és 98 százalékánál a gyümölcs fogyasztása (A Magyar Orvosok Tuberkulózis Egyesületének XX. nagygyűlése referátumából). A városban viszont a hús – ugyancsak az ő adatai szerint – a családoknak már csak 17 százalékánál, a tej 37 százalékánál, a gyümölcs ellenben itt is 88 százalékánál hiányzott.

A néptáplálkozásról való statisztikai felvétel különben egyike a legnehezebb és sokszor minden fardozás ellenére is kevésbé megbízható adatfelvételezési módszereknek. Elsősorban azért, mert *lényegében csupán bemondáson alapszik*. Akadhatnak, akik szépítik helyzetüket, mások viszont a valóságosnál rosszabbnak tüntetik fel, különösen, ha azt gondolják, hogy ezáltal valamilyen segélyakcióra szerezhetnek igényjogosultságot. Ezenfelül más és más az

¹ Weltwirtschaftliches Archiv 1938. január, Jena. 28 állam nemzeti jövedelmének megoszlásáról az 1925-34-38 évek átlagai alapján készült statisztika.

élelmezési igénye és szükséglete a különböző életkorú, valamint más foglalkozást folytató embereknek. Végül pedig különösen abban a tekintetben hiányos minden statisztikai felvételezés, amelyik eddig ezzel a kérdéssel foglalkozott, hogy nem tudjuk belőle megállapítani: a vizsgált családok *keresetüknek hány százalékát fordították* eddig élelmezésükre és *mibe kerülne az a többlet*, amivel fel kellene javítani táplálkozásukat, hogy az legalább is a megkívánt minimumot elérje? Nemzetgazdák ismételt hangoztatták már, hogy abban az esetben, ha a magyar nép átlagának táplálkozása annyira jó és bőséges volna, mint az angol nép átlagáé, akkor Magyarország jelenlegi termése csak *négy millió ember élelmezésének szükségletét tudná fedezni*, míg a többi hét milliót élelmeszerbehozatalból kellene eltartani. Ez is mutatja, hogy az agrárfelesleggel rendelkező ország fogalma is relatív és nagyon sokszor a kivétel értékét a belföldi lakosságnak kell megköpölnie. Dániáról mondják, hogy az egész országot az angol középosztály kiadós „első reggelije” (first breakfast) tartja el. Magyarország is tehát, mint agrárország rá van utalva a mezőgazdasági cikkek kivételére és így a magyar nép élelmezése is csak egy bizonyos határig javítható fel, a jelenlegi terméseredmények figyelembevételével. A javításra azonban szükség van és arra mód is van, mint alább látni fogjuk.

A népelelmezés vizsgálatánál további nehézséget okoz, hogy míg korábban az úgynevezett *kalóriaelmélet kizárólagosan uralkodott* minden más felfogással vagy irányzattal szemben és ennek hatása alatt jó táplálkozásnak csupán azt tartották, amelynek minél magasabb a kalóriatartalma; addig az utóbbi években viszont a *vitaminelmélet tört előre*, az előbbinek a rovására is. Kétségtelenül nagyon fontos a táplálék vitamintartalma és különösen, hogy az eddig ismert valamennyi vitaminfajta, tehát az A, B₁, B₂, C és D vitaminok a szükséges mennyiségben elosztva előforduljanak a táplálékban. A vitaminelmélet azonban nemcsak a fontosságát megillető helyet foglalta el, hanem divatba is jött. Ez a *divattényező* viszont érdemtelenül háttérbe szorította a kalóriaelméletet. A két felfogás között az igazság kétségtelenül a középúton van. Ezt még jobban meg tudja ítélni és megérteni a *nem orvos-szociálpolitikus*, mint az a dietetikával foglalkozó orvos, akinek kutatási köre vagy csupán a kalóriatudományra, vagy pedig csupán a vitaminelméletre szorítkozik és így saját kutatási körének kizárólagos igazságossága mellett elfogult. A kalória jelenti a szervezet fűtőanyagát. Ez végtelenül fontos, különösen mivel azt látjuk, hogy népünk jelentékeny részének a kalóriefogyasztása alatta áll a szükséges minimumnak. Viszont, sajnos, a vitaminfogyasztása egyáltalán nem kielégítő.

Nagyon különös jelenséget tapasztalunk, ha az európai népek találkozási viszonyait figyeljük, Nyugat-Európából kiindulva és fokozatosan kelet felé haladva. Ez a jelenség abban áll, hogy nyugatról minél jobban kelet felé haladunk (természetesen normális viszonyokra gondolunk, nem pedig esetleges blokádtól által a nyugalmi állapotból kiközösített rendkívüli közélelmezési helyzetre), fokozatosan annál jobban romlik az egyes népek táplálkozásának színvonala. Ez első tekintetre annál inkább paradoxonnak tűnik fel, mert hiszen nyugatról kelet felé haladva, egyre jobban, majd szinte kizárólagosan a mezőgazdaság válik az egyes népek legfőbb nemzeti jövedelmi forrásává. Ebből a jelenségből tehát az a tapasztalat vonható le, hogy a kizárólag agrárnépek rosszabbul táplálkoznak, mint az elsősorban iparosnépek. Valóban ez is a helyzet és ezt az álláspontot mindennemű statisztika igazolja. Ennek a jelenségnek az az oka, hogy a túlnyomóan ipari, azonkívül jelentékeny világkereskedelemmel, tehát tengerentúli hajózással is rendelkező nemzetek sokkal vagyosabbak, mint a túlnyomóan vagy kizárólag agrárországok, amelyek ezenfelül rendszerint kulturen művelt mezőgazdaságot folytatnak. Ennek következtében *állandó és fokozott agrárkivételre, agrárdömpingre vannak utalva*, hogy a szükséges iparcikkeket beszerezhesék. Ennek következtében viszont népeségük kénytelen beérni alacsonyabb élelmezési fejadagokkal.

Amíg Nyugat-Európában a lakosság élelmezésében sokkal nagyobb a *fehérjeadag*, mint Kelet-Európában, addig viszont Kelet-Európában a *szénhidrát* játszik túlnyomó szerepet a nép élelmezésében. Amíg tehát Nyugat-Európa drága kosztot él, addig minél jobban haladunk kelet felé, ez a koszt egyre inkább *olcsóbbodik*. Így van ez minálunk is. A magyar agrárszegénység főjellemezője, hogy táplálékuk túlnyomórészt szénhidrátkoszt és csak nagyon kevés fehérjét tartalmaz. Nagyon alacsony a húsfogyasztás, a tojás, a sajt, a vaj és a tej fogyasztása. Ez is mutatja, hogy *nem elegendő a magyar népet kizáróan a vitaminos táplálékok fogyasztására megtanítani, hanem emelni kell a kalória felvételét is* – ami pedig lényegében *penz kérdés, a kereseti viszonyok általános megjavításának a kérdése*. Itt torkollik bele a népelelmezés problémája az általános szociálpolitikai kérdésekbe, főleg pedig a jövedelemeloszlás problémájába, amint arra már előljáróban utaltunk.

A fentebb aposztrofált *ínséges magyar zsellér-reteg* évi 500 pengős jövedelmét kellene újabb munkalehetőségekkel legalább is *évi 300 pengős többlettel, évi 800 pengőre feljavítani* s ez esetben ennek az évi 300 pengőnek a jelentékeny része máris a fehérjefelvétel megjavítására, tehát a kalóriefogyasztás fokozására jutna. Ebből a szempontból igen nagy jelentősége van a mezőgazdasági lakosság téli

foglalkoztatása megvalósításának, mert kétségtelenül nem csupán a mezőgazdasági cseléd és napszámos, hanem még a törpebirtokos sem tud az évnek hét hónapján keresztül folytatott mezőgazdasági munkával annyit megkeresni, hogy abból a mezőgazdaságban tétlenségre kárhozott öt hónap alatt is fussa az emberhez méltó megélhetésre. Ezért van az, hogy különösen a tél végén – az újévtől március végéig terjedő legnehezebb három hónap alatt – a falusi szegénység egyik igen fontos táplálékává válik a főtt marharépa, ami természetesen még a szénhidrátokhoz is az értéktelenje és kalória-jelentősége a lehető legminimálisabb. Ezen tehát gyökeresen segíteni *tüneti kezeléssel* nem lehet. Anélkül, hogy a főzőtanfolyamok értékét lebecsülni akarnók, rá kell mutatni arra, hogy a szegény falusi zselléraszony hiába tanulja meg a főzőtanfolyamon a vesepecsenye készítését, ha férjének szűkös napszámából csupán marharépa telik.

Viszont az is kétségtelen, hogy kisebb pénzből is sokat lehet segíteni, a lakosság újabb táplálkozási módra való szoktatásával és egyes, eddig népszerűtlen vagy egyáltalán nem is ismert ételek meghonosításával.

Ami a kalóriaszükségletet és a tényleges kalória-felvételt illeti, ismerkedjünk meg néhány érdekes adattal. *Gautier*-nek még 1913-ban közzétett adatai szerint a párizsi fogyasztók átlaga 2574 kalóriát fogyasztott naponta. *Abderhalden*, *Rubner* és mások ugyanabban az időben 2600-2800 kalóriában számítják a német férfimunkás (fizikai munkás) átlagos kalóriaszükségletét. Érdekes ezeknek az adatoknak az összevetése az első világháború élelmiszerracionalizálásának eredményeivel. A németbirodalmi egészségügyi hivatal szerint Németországban az élelmiszergyegyekre kiutalt fejadagok kalóriaértéke 1916-ban már csak 1344, 1917-ben pedig csak 1100 kalóriát tett ki naponta, 1918-ban pedig már 1000 kalóriára apadt, ami a *két-hároméves gyermekek kalóriaszükségletének felel csak meg*. Kétségtelen, hogy a világháború vége felé elsősorban Németországban – de a többi közép-európai államban is – az emberek átlagos kalóriafelvétele az élettanilag szükséges *minimumnak csupán 40%-át* érte el. A világháborút így méltán lehetett nevezni a közép-európai gyermekek valóságos Taigetosz-hegyének. *Lee*, amerikai statisztikus vizsgálódásaiból megállapíthatjuk, hogy különösen az 1-11 éves korcsoportba tartozó gyermekek halandósága a világháború alatt óriási mértékben megnövekedett. De nálunk is hasonló tüneteket tapasztalhattunk. 1920-ban Budapesten a gyermekekre a kívánatos tejmenyiségnek csupán 1/10-e, az utolsó békeév fogyasztásának 1/6-a jutott csak. Magyarországnak a háború után még 1922-ben is nagyobb volt a zsírbehozatala, mint a zsír kivitele.¹

¹Ifj. Leopold Lajos: A világ éléskamrája. Budapest, 1939.

Összehasonlításként említjük meg, hogy a jelenlegi németországi élelmiszerracionalizálás egy-egy nehéz fizikai munkát végző munkás számára napi 2000 kalória értékű élelmiszer fejadagot nyújt.

Magyarországon az 1937-ben alakult magyar nemzeti népélelmezési bizottság (a genfi Népszövetségben lord Astor propagálta a nemzeti élelmezési bizottságok megszervezésének munkáját) I. számú albizottsága foglalkozott a táplálkozás tudományos alapelveinek megállapításával és a magyar kalóriaszükséglet kiszámításával, valamint az ezzel szemben ténylegesen fogyasztott kalória mennyiségének felderítésével. *Beznák* professzor, *Beznákné Hotobágyi Margit* dr., *Waltner* professzor, *Mészáros Gábor* dr. egyetemi magántanár, valamint a már említett *Scheif-Dabis László* dr. –utóbbi a Magyar Orvosok Tuberkulózis Egyesületének XX. nagygyűlésén előterjesztett referátumában, továbbá az „*Egészség*” című folyóirat 1936 márciusi számában és a „*Bűvár*” című folyóirat 1937 decemberi számában megjelent tanulmányaiban – foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Ezek szerint a kalóriaszükséglet nálunk különleges testimunkát nem végző férfinel és nőnél napi 2400 kalória. Könnyű munkát végző embernél 75 kalória óránként a kalóriaszükséglet többlete, míg mérsékelt munkánál ez a szám óránként 75-150, nehéz munkánál 150-300, nagyon nehéz munkánál pedig 300-500 kalóriával emelkedik. *Beznák* professzor rámutatott arra, hogy „ma már tévesnek tartjuk azt a felfogást, amely a táplálkozásban csak az elvesztett kalóriákat akarja visszaadni”. A fehérje, mint a szervezet építőanyaga is nélkülözhetetlen. Fehérből a szükséglet az életkorral változik. Felnőtt férfi napi szükséglete a testsúlynak minden kg-ja után 1 gramm fehérje. Terhes nő szükséglete másfél gramm ebben az arányban, a szoptató nőé 2 gramm, az 1-3 éves gyermeké pedig 3 és fél gramm. Az sem mindegy, hogy milyen fehérjét kap a szervezet, állati vagy növényi fehérjét-e. Különös jelentősége van az állati fehérjéknek. Ezek, valamint a fontos vitamintartalmú tápanyagok együttevén jelentik az úgynevezett „*védő tápanyagokat*”, amelyek közül a legfontosabbak a friss tej, a tojás, a friss gyümölcs, a hús, a cukor és a zöld főzelékek.

Scheff-Dabis László úgynevezett *minőségi adatgyűjtése* az ország különböző részein lakó 38.917 egyént vizsgált meg. Megállapította az adatgyűjtés során, hogy a vagyontalan földművesrétegnél 1878 kalória volt a napifogyasztás minimuma (látjuk a fentebb ismertetett kalkulációs módból, hogy ez – tekintetbe véve az általuk végzett nehéz fizikai munkát is – nagyon kevés). Néhai *Farkas Géza* professzor viszont 48 aratómunkás kalóriaszükségletének és fogyasztásának adatait hasonlította össze. Úgy találta, hogy a 48 aratómunkás átlagának az aratóskor 6200 kalória volt a napi szükséglete, viszont ezzel

szemben csak 3800-4920 kalóriát vettek magukhoz e legnehezebb fizikai munka idején. A szénhidrát-fogyasztást viszont mindenütt elég bőségesnek találta, csupán az állati fehérje- és zsírellátás, valamint a vitaminok irányában talált nagy hiányokat. Ugyanaz a jelenség ez, ami egész Kelet-Európára jellemző és amire fentebb már céloztunk. A genfi Nemzetközi Munkügyi Hivatal is szóvá tette ezt a jelenséget 1935. évi évkönyvében.

A szegénységgel egyenes arányban nő a liszt-neműek és a kenyérfogyasztás térfoglalása az étellemezésben. A dunántúli agrárszegényeknél ez már az egész táplálék 49 százalékát, a Tiszántúl pedig 66 százalékát éri el. Az alföldi búzatermő vidékeken nyáron a kenyérfejadag 0.75-1 kg, a kubikusoknál 1.5 kg, télen pedig ennek a fele. A szegény néprétegek étellemezését általában az jellemzi, hogy a tömítő ételneműeket kedvelik és a cél az éhségérzet megszüntetése, illetve csökkentése. Különös jelenség továbbá az Alföldön, hogy még szegény családok is nulláslisztből sütnek kenyeret és a legtávolabbi tanyai korcsma asztalán is ilyen hófehér kenyeret találunk. A búza héja és csírája, amelyek pedig B vitaminban és ásványi anyagokban gazdagok, nem kerülnek kiörlésre a kenyérliszt számára. Másik jellemző sajátossága az alföldi kosznak, hogy – amennyiben csak némi mód van rá – túlságosan zsírosan főznek, amivel szintén a gyorsabban való jóllakottság érzetét akarják kelteni. Egészen fantasztikus az idegenkedés a zöld salátafélék, valamint egyes zöldség- és főzelék-félék, főként a fejessaláta, a sóska, a spenót, a karfiol, a spárga, sőt egyes helyeken még a cékla iránt is, amelyet „furcsa színűnek” tartanak, a spenótot pedig túlságosan zöldnek tartják és ezzel indokolják idegenkedésüket. E tekintetben hibás a falvakban élő vékonyrétegű (nem „vékonypénzű”-re gondolok) középosztály is, mert magam is számtalanszor tapasztaltam, hogy nyári időben, amikor egy-egy ebéd étlapján két-háromféle húsétel is szerepel náluk, semmiféle salátát sem jutna eszükbe ahhoz találni. A magyar konyha pedig általában híres nagy változatosságáról és gasztronómiai fantáziájáról. Tapasztalatom szerint ez áll is a vidéki középbirtokosok konyhájára, de már nem áll sem a falusi intelligencia, sem a városi középosztály (ez utóbbi mind sűrűbben adja fel az önálló háztartást és kosztját vendéglőből vagy kifőzésből hozatja), sem a falusi kisbirtokos és zsellérek, sem az ipari proletariátus konyhájára.

Mindezek ellenére a bajon lehet segíteni. Johan Béla belügyi államtitkár is említi „Gyógyul a magyar falu” című könyvében, hogy a magyar nemzeti népelelmezési bizottság még csak kezdő lépés volt ezen a téren és tervbe van véve egy állandó népelelmezési intézet felállítása is. Japán például a legutóbbi években a *Saiki* professzor vezetése alatt

álló császári népelelmezési intézete révén nagy erőfeszítést tett – és nem eredménytelenül – az egész néptáplálkozás átállítására.

Véleményem szerint ma is fennáll az a tétel, hogy a magyar konyha változatos és hogy a magyaron kívül valamennyi nép közül hasonló gasztronómiai fantáziával *csak a francia* rendelkezik. A világháború alatt az osztrák-magyar hadsereg a maga különböző nemzetiségeivel egészen kivételesen kitűnő alkalmat nyújtott az egyes népek főzési, illetve táplálkozási módszereinek megfigyelésére. Magam is láttam a harctéren, hogy ugyanabból a nyersanyagból a magyar csapattestek mindig sokkal ízletesebb és változatosabb ételt tudtak elkészíteni, mint az osztrák, délszláv, román, vagy cseh csapattestek. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy a szegény nép étellemezése általában minden országban meglehetősen egyhangú és elsősorban bizonyos, a helyszínen könnyen megszerezhető típus-étellelmicikre szorítkozik. Ilyenek a falusi magyarnál a lebbencsleves, a cibereleves (általában a főtt-tésztalevesek), a fordított kása, a betyárgaluska, jobb viszonyok között esetleg a juhhúsos kása (a török „piláf” magyarországi utóda), valamint az egyféle módon elkészített paprikáshús, azután a krumpli és a szárazbab (de már a szárazborsó és a lencse nagyon ritka), valamint természetesen a szalonna. Magam is láttam például az olasz parasztnál, hogy a napi átlagétel ami az asztalukra kerül, a vízben főtt polenta (kukoricakása), amihez viszont zöld galambbegysalátát tálnak (a francia konyhában ugyanez a saláta „cresson” néven egészen előkelő és bevett anyag). A magyar konyhában viszont ezek a salátafélék, mint például a galambbegy, a cikória, a katáng, az endivia és az articsóka teljesen ismeretlenek az egyszerű nép előtt, sőt még a középosztály nagy része előtt is, holott pedig ezek hihetetlenül olcsón termelhető, sőt részben az utak mentén vadon is található nagyon vitamindús salátanövények. Ezeknek termesztésére a kiskertek egy-egy felhasználatlan zuga is elegendő s már is biztosítják C-vitaminból az egész család szükségletét.

Szintén fontos volna a falu népének olcsóbb fehérjéhez való juttatása. Erre kitűnően alkalmas lenne a szójabab meghonosítása és népszerűsítése. A szója az egyetlen olyan növény, amelyiknek jelentékeny fehérjetartalma van (37%, szemben a burgonya 2%-os fehérjetartalmával) és olcsóbb, mint az állati származású fehérjék. A magyar *Berczeller* László egyetemi magántanár által felfedezett új eljárás segítségével a szójaliszt igen kitűnő, sőt ízletes tápanyaggá vált. Tápértékére jellemző, hogy a szójabab magja általában 17-19% nyerszsírt, 34-40% nyersproteint tartalmaz. Egy kiló szójaliszt kalóriaértéke 4700, míg egy kiló burgonyáé csak 880, egy kiló fehér kenyéré 2500, egy kiló

cukoré 4000, egy kiló sovány serteshúsa 2000, egy kiló zsíros kolbászé 3500, egy kiló zsíros sajté 4000. Egy kiló szójaliszt megfelel 60 db tojás, vagy 3-3 kg sovány marhahús, vagy 4-3 kg füstölt hal, vagy 5-3 kg burgonya, vagy 107 kg alma, vagy 7 liter teljes tej kalóriatartalmának. így tehát nagy jelentősége van a kalória-szükséglet fedezésének szempontjából is. Népelemezési célokra Magyarországon eddig alig használták fel, pedig Bulgáriában, Olaszországban, Jugoszláviában, Oroszországban, de főleg Németországban – mely utóbbi évente 6-10 millió méter-mázsa szójababot importál külföldről – már egyre nagyobb szerephez jut a népelemezésben is. Magyarországon csak nehezen tud megérdemelt jogaihoz jutni, pedig egyik eszköze lehetne a szegényebb sorsú magyar lakosság fehérjeinsége leküzdésének.¹

Nálunk eddig a Gyermek menhely sashalom-rákosszentmihályi kihelyező telepén kísérleteztek szójaliszt felhasználásával s az ezzel is táplált gyermekek testmagassága szépen növekedett. E tanulmány szerzője Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében az elmúlt évben a nagyköri gazdasági iskola tan-gazdaságában kísérleti célból néhány száz négyszög-ölyni területet szójababba bevetetett. Ennek termését felerészben a tangazdaság használja fel vetőmagnak, másik felét pedig a szolnoki Ferences egyházközség kapta az étkeztető akciója számára, amelynek során a téli hónapokban naponta 600 embernek adnak ebédkosztot.

Mészáros Gábor úgynevezett *vértosztját* Jász-árokszállás községben próbálták ki, még pedig eredményesen és ez a oszt nagy népszerűségnek örvendett. Mészáros Gábor megállapította, hogy hazánkban a vágóhidakon évenként körülbelül 1400 vagon vért termelnek. Ennek legnagyobb része – körülbelül 1000 vagon – a földbe, illetve a csatornába kerül, a többinek nagyrészt ipari célokra használják és fogyasztásra jelenleg csak évi 160 vagonnal kerül. Ez is *fehérjeforrás* gyanánt szerepelhetne a szegényebb sorsú falusi lakosság számára.

Hasznos munkát végeztek a Johan Béla államtitkár kezdeményezésére megindult zöldkeresztes falusi főzőtanfolyamok is. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén 1936-tól 1940 februárjáig 30 főzőtanfolyamot rendeztek, összesen 910 hallgatóval. A tanfolyamok főcélja, hogy a falusi lakosságot megtanítsák a nagy tápértékű és aránylag olcsón beszerezhető, de eddig elhanyagolt élelmiszerek elkészítésére és azokat meg is kedveltessék velük (az ú. n. „színes” főzelékek, zöldségfélék, gomba, véretelek, állati belsőrészek elkészítése, stb.).

Ugyanezek a tanfolyamok több helyen egybe voltak kötve *gyermekétkeztető akciókkal*, főleg a napközi-otthonokban és a nyári menedékházakban.

¹ Lukanényei Luka István; Az új magyar liszt, „Búvár” 1936. októberi száma.

Ezeknek az akcióknak a során azt is meg lehetett állapítani, hogy különösen a nyári hónapokban egy-egy gyermek ebédkosztja tömeges étkeztetés esetén 20-30 fillérből előállítható volt. Fejenként tehát már ilyen csekély összegeknek is lényeges szerepük van a népelemezés feljavításában.

Meg kell állapítanunk, hogy a falusi főzőtanfolyamok minden nemes és gyakorlatilag helyes célkitűzésük mellett is nem voltak mindenütt egyformán népszerűek. Ez azonban nem a tanfolyamok központi szervezőinek volt a hibája. A tanfolyamok célja ugyanis *szociális jellegű* volt: megtanítani az egyszerű falusi népet az olcsó, okszerű és amellet mégis tartalmas főzési módra. A tanfolyamok hallgatóságának az összeválogatása azonban a legtöbb helyen a községi jegyzőre, vagy a községi orvosra hárult, mint akik személy szerint is ismerik az embereket. Úgy látszik egyesek félreértették a tanfolyamok intencióját, mert voltak olyan helyek, ahol a tanfolyamok hallgatóságába a módosabb gazdák lányai iratkoztak be, akik ott bizonyos luxusételek, pl. torták és különböző édességek elkészítési módját akarták megtanulni. Már pedig a tanfolyamok szociális intenciója nem ez volt.

Nagyon fontos a *tej- és cukorfogyasztás* megjavítása. A napi tejtermelésből 1939 júniusában Magyarország egy-egy lakosára 0-523 liter jutott csak. Ebből azonban nincsen levonva az ipari feldolgozásra, valamint a kisborkak nevelésére szánt mennyiség sem. *Beznák* professzor szerint Magyarországon egy embernek átlag napi 0.7 liter, a terhes, vagy szoptató nőnek pedig napi 1 liter tej fogyasztását kellene biztosítani.

Igen áldásos volt a zöldkeresztes tejakció működése ezen a téren, mert ez az akció az 1939-es év során a belügyi tárca államsegélye gyanánt 17 millió liter tejet osztott ki a szegénysorsú falusi anyák, csecsemők, óvodások és elemi iskolások között.

Gyenge lábbon áll nálunk a *cukorfogyasztás* is, amelynek az évi fejadagja a rendelkezésre álló 1933-34. évi statisztika szerint évi 9.5 kg volt. Ebből azonban a földnélküli mezőgazdasági munkás egész évi fejadagjára összesen csak 1.25 kg, a gazdasági cselédre 1.14 kg, az öt holdnál kisebb törpebirtokosra 1.32 kg, a 30-50 holdas gazdára is csak 372 kg jut.

A zöldkeresztes cukorakció az 1939-es év során 148 vagon ingyencukrot osztott ki az egész ország rászoruló falusi lakossága között.

Ezek a fontos adatok mutatják, hogy az illetékesek részéről az elméletet túlhaladóan *komoly gyakorlati lépések is történtek már* a magyar népelemezés megjavítása és ezáltal e fontos szociális probléma megoldása irányában.

Nagyon gyenge a falusi lakosság fogyasztása a

tojásból is, pedig a laikus városi ember azt hinné, hogy ez azután szinte korlátlan mértékben rendelkezésre áll. Azonban ez sem áll, mert az esetleges készletet rendszerint piacra viszik, hogy értékesítsék. Az elesettség jele, hogy falusi piacokon, helyesebben a vidéki városok piacain még inkább, gyakran találkozunk a következő képpel: egy-egy szegény tanyai asszony, aki kilométereket gyalogolt be a városba, a piacra, magával hozott „értékesítésre” 2 darab csirkét, néhány tojást és egy koszorú hagymát. Az elérhető néhány filléres haszonért oda-vissza félnapot is gyalogol. Amikor a fillérnek is ilyen nagy a foga, az a szegény zsellércsalád a tojást luxusételnek tartja és nem fogyasztja ő maga. Ily körülmények között Magyarország lakosságának évi átlagos tojásfogyasztása – amennyire becslésszerűen megállapítható, mert itt nagyon nehéz a pontos statisztika készítése – fejenként 70 darab. Hogy ez mennyire kevés, mutatja az is, hogy Németországban az új világháborúval bevezetett élelmiszer-racionalizálás is fejenként és évente 52 darab tojás

fogyasztását hagyta meg. Tehát az ő racionalizált fej átlaguk alig marad a magyar szabadforgalomban kialakult fejátlag alatt.

A követendő cél tehát az, hogy (Beznák professzor számításainak megfelelően) az átlagos napi fehérjefogyasztást fejenként napi 100 grammra igyekezzünk felemelni. Ebből 40 gramm állati eredetű fehérje legyen; a kalóriafogyasztás átlagát pedig a végzett testi munkától függően fejenként napi 2500-5000 kalóriára sikerüljön felemelni.

Ez sokrétű, szívós, komoly és rendszeres munkát igénylő feladat, amelyet nem lehet máról holnapra egycsapásra megvalósítani. A próbálkozásokon azonban már túlvagyunk és a járható út máris adva van. A nehézségektől nem szabad visszariadni, főként pedig sohasem szabad szem elől tévesztetni, hogy a különböző karitatív jellegű akciók csupán a motor begyújtását célozzák, a tüneti kezelést meghaladó, maradandó jellegű sikereket csupán az egész nép kereseti viszonyainak és jövedelemeloszlásának magjavulásától lehet várni.

S Z O C I Á L I S F I G Y E L Ő

MUNKÁSPIHENŐ ÉS UTAZÁSI KEDVEZMÉNY

Az elmúlt év szociálpolitikai intézkedései között a legjelentősebb és legnépszerűbb az 50 százalékos utazási kedvezmény bevezetése volt, amelyet az iparban (kereskedelemben) és bányászatban alkalmazottak élveztek fizetési szabadságuk idejére.

Nagyjelentőségű intézkedés ez a munkások élet-színvonalának emelésében, mert lehetővé teszi számukra, hogy fizetési pihenőidejüket az ország természeti szépségeinek vagy történeti nevezetességű helyeinek megismerésére fordítsák. Testi és szellemi felüdülésükre szolgál ez a kedvezmény már azáltal is, mert szabadon hagyja mindenki számára, hogy azt a helyet válassza, ahová leginkább vonzódik.

Július hó i-től október hó i-ig terjedő időre szűlt a kedvezmény, amelyet karácsonykor két hétre ismét életbe léptettek. Az idő rövidege, valamint a rendkívüli viszonyok sok munkásnak lehetetlenné tették, hogy a kedvezményt igénybevehessék. Ennek ellenére mégis több mint 76.000 családfő vette igénybe és töltötte családjával együtt vidéken szabadságát.

Az első év eredményei alapján az idén még szélesebb körben adta meg a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter az utazási kedvezményt. A rendelkezés úgy, mint az elmúlt évben, a családfő fizetési szabadsága alatt a családfőnek és vele utazó családtagjainak (feleség és 14 évnél nem idősebb gyermekei) 50 százalékos menetdíjkedvezményt biztosít.

Igényjogosultak: az 1884: XVII. t.-c. és az ezt kiegészítő törvények, valamint a bányatörvény hatálya alá eső ipari (kereskedelmi), bánya- és kohóüzletben, üzemben vagy vállalatban álló mindazon alkalmazottak (ideértve a tanoncokat is), akiknek a fennálló jogszabályok értelmében fizetési szabadságra van igényük. Kiterjed az igényjogosultság a minisztériumok igazgatása alatt álló ipari (bányászati) vagy ilyen jellegű munkát végző üzemeknek, intézményeknek és vállalatoknak alkalmazottaira, akiknek fizetési szabadságra igényük van. A közszolgálati jogviszonyban álló alkalmazottakra a kedvezmény nem terjed ki. Ki vannak zárva a kedvezményből azok az alkalmazottak is, akiknek munkaadójuktól élvezett összilletménye az évi 3000 pengőt meghaladja. A kedvezmény tehát a munkásokra és kistisztviselőkre terjed ki. A kedvezmény május hó i-től december hó 15-ig vehető igénybe. Ezen az időtartamon belül az igényjogosultak fizetési szabadságuk alkalmával egyszeri oda- és visszautazásra vehetik a kedvezményt igénybe. Feltétele a kedvezménynek az is, hogy a visszautazást legkorábban hat nap letelte után lehet megkezdeni. Egy-két napos kirándulásokra tehát nem vehető igénybe. Az igényjogosult köteles a legrövidebb utazási vonalat választani. Az utazás úgy az oda-, mint a visszautazásnál egy-egy ízben megszakítható. Az igényjogosultság és a személyazonosság igazolására az elmúlt évben bevezetett Utalvány és Arcképes Igazolójegy szolgál. A tavalyi arcképes igazolójegyek a folyó évben is használhatók, csupán a folyó évi utalvány számát kell rajtuk feltüntetni. Az arcképes igazolójegy és az utal-

vány ára darabonként 4-4 fillér, tehát adminisztrációs költséggel a kedvezmény nincs megterhelve. Hasonlóan a tavaly követett eljáráshoz, az utalványokat és az arcképes igazolójegyeket az igényjogosultak munkaadójuktól igénylik.

A munkaadók közül azok, akik valamely szakmai családpénztárhoz tartoznak, attól a családpénztártól,

akik valamely ipartestület kötelékébe tartoznak, az illetékes ipartestülettől,

akik sem szakmai családpénztárhoz, sem ipartestülethez nem tartoznak, az illetékes elsőfokú iparhatóságtól igénylik az utalványt és arcképes igazolójegyet.

A teljesen leegyszerűsített adminisztráció lehetővé teszi, hogy mindenki közvetlenül a munkaadójától minden utánjárás nélkül megkaphassa kedvezményes jegyét és annak megszerzése a munkaadónak sem okoz nehézséget.

Ez a kiterjesztett körű kedvezmény becslés szerint körülbelül 800.000 embernek és ezek hozzátartozóinak ad kedvezményes utazásra jogot. (Szerk.)

A SZEGÉNYBETEGEK KÓRHÁZI ÁPOLÁSA

Valamely ország szociális helyzetének megítélésében számottevő tényezőként szerepel a betegellátás kérdésének elrendezése.

A betegellátáson lényegében a szükséges intézményekről való gondoskodást, a közérdekű ápolásokat s végül a szegénybetegek gyógyítását értjük.

E cikk keretében csupán a szegénybetegek ápolásának kérdésével kívánok röviden foglalkozni.

Legrégibb kórházi jogszabályaink is azon az elven épültek fel, hogy a szegénybetegek közkórházi ápolása közfeladat s ezt az alkotmányosság helyreállítása óta az állami költségvetésben előirányzott hitelösszeg terhére látták el.

A közkórházi ápolási költségek viseléséről rendelkező jogszabályok (1875: III. és 1898: XXI. t.-c, 5180/1926. M. E. és 6000/1931. M. E. számú rendelet) lassú, állandó szociális fejlődést mutatnak. Ez a fejlődés megszorítja a költségviselésre kötelezett hozzátartozók körét s így a terhek további részét veszi át a közszámlájára.

Igaz, hogy ezzel szemben az átalányozási rendszer legutóbbi bevezetése – amit az államháztartás nehéz helyzete tett szükségessé – a közkórházakat a betegfelvétel tekintetében megszorításokra készíti.

Miben áll tehát a szegénybetegek kórházi ápolásának problémája?

A Pp. 112. §-ának első bekezdésében lefektetett elvek alapján általában azt tekintik szegénynek, akinek vagyona nincs, jövedelme vagy keresete pedig nem haladja meg a lakóhelyén szokásos napszám mértékét.

Itt elsősorban az a kérdés jelentkezik, nem volna-e indokolt a betegápolás szempontjából havi 300 P-re felemelni azt a kereseti határt, amelyen belül szegénybetegápolásnak van helye. Szociális szempontból elvileg kétségtelenül a védetség határának felemelése volna kívánatos, mindennemű jogkiterjesztés azonban a köz-költségeknek óriási megnövekedésével járna s erre a jelenlegi viszonyok között pénzügyi fedezetet teremteni alig lehetséges. E tekintetben tehát csupán a várakozás álláspontjára helyezkedhetünk.

A másik kérdés az, vajon teljes vagyontalanságot kívánjunk-e meg a szegénybetegektől?

Hosszú idő szomorú tapasztalatai állnak előttünk e tekintetben arra nézve, hogy a szociális jogszabályokat nem lehet az életbe mereven átültetni, hanem azoknak az életviszonyokhoz kell hozzáidomulniuk, mert tiszta

megkötöttségekkel kérdések még nem oldódnak meg, sőt ellenkezőleg csak a megkötöttségek feloldása hoz megnyugvást, enyhülést és gyógyulást.

Merev jogalkalmazással kifejlesztették azt a rendszert, amely a pusztító népbetegségekkel amúgy is erősen sújtott falusi kisembert hosszabb lejáratú betegség esetén a legtöbbször a következő kettős probléma elé állította: kórházba menni s ápolási költségekre feláldozni a szerény családi födelet is, vagy pedig elkerülni még a tájékát is a kórháznak, s elpusztulni – sokszor családostul – megfelelő egészségügyi gondozás hiányában.

Az egész államéletünket átható szociális gondoskodás azonban még idejében érvényesíteni kezdte befolyását olyan értelemben, hogy ezek a súlyos – a magyar néperő fenntartása szempontjából alapvető fontosságú – kérdések korszerű megoldást nyerjenek.

Az 1937. év nyarán őszödön tartott minisztertanács határozta el első ízben, hogy az állami költségvetésben kíván a jövőben gondoskodni ezekről a kisvagyonú, ápolást igénylő egyéneknek ápolási költségeiről. Ezt a rendelkezést a kormány – a kérdés végleges rendezéséig – a 256.300/1937. B. M. számú rendelettel hajtott végre olyképpen, hogy a behajtási eljárás mellőzését rendelte el minden olyan esetben, amikor az ápolat, illetőleg fizetésre köteles hozzátartozója legfeljebb ezer pengő forgalmi becsértékű ingatlan tulajdonosa és jövedelme vagy keresete nem haladja meg a lakóhelyén szokásos napszámot.

Ezen túlmenően kedvezményes elbánást biztosított a kormány a tűzharcosoknak azáltal, hogy megteremtette a pénzügyi lehetőségét annak, hogy a tűzharcosok mentesített ingatlanainak értékhatára ezerötszáz pengőben nyerjen megállapítást.

A kérdés végleges megoldására az a mód kínálkozott legalkalmasabbnak, hogy a szóbanlévő ingatlanokat a meghatározott előfeltételek fennforgása esetén közkórházi ápolási költségek biztosítására, illetőleg kielégítésére igénybe venni ne lehessen s ilyképpen azok a közigazgatási végrehajtás alól mentesüljenek.

Széli József belügyminiszter a szóbanlévő kérdésben az 1938. évi március hó 30-án törvényjavaslatot is benyújtott; ennek 1. §-a a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„(1) Olyan közkórházi ápoltnak, illetőleg fizetésre köteles olyan hozzátartozójának, akinek jövedelme vagy keresete a lakóhelyén szokásos közönséges napszámot nem haladja meg, ezer pengőnél nem nagyobb forgalmi becsértékű ingatlanát a közkórházi ápolási költségek kielégítésére igénybe venni, illetőleg arra ebből a célból jelzálogjogot bejegyezni nem lehet. Az ugyanazon személy tulajdonában álló több ingatlan forgalmi becsértékét az értékhatár megállapításánál össze kell számítani.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott mentesség tűzharcost és IV. járadékosztályú hadirokkantat ezerötszáz pengőnél, I–III. járadékosztályú hadirokkantat pedig kétezer pengőnél nem nagyobb forgalmi becsértékű ingatlana tekintetében illeti meg.

(3) Abban a kérdésben, hogy az (1) és (2) bekezdésben megjelölt ingatlant igénybe lehet-e venni az ápolási díj kielégítésére, illetőleg biztosítására, vita esetében elsőfokon a kórházfenntartó törvényhatóságnak, illetőleg a község által fenntartott közkórház fekvése szerint illetékes törvényhatóságnak első tisztviselője, más közkórházi ápolás esetében pedig a kórháznak felelős vezetője határoz.

(4) A (3) bekezdés értelmében hozott határozat ellen az illetékes miniszterhez fellebbezésnek van helye.

MILYEN SZOCIÁLIS HELYZETBEN KAPTUK VISSZA KÁRPÁTALJÁT?

Hogy egy gazdasági kérdés szociális kérdéssé változzék, azt egy fogalom: „a létminimum” szabja meg. Mihelyt tehát a gazdasági adottságok olyanok, hogy az illető nép megélhetési minimumát sem nyújtják, de már ennél kissé jobb helyzetben is, amikor t. i. a lakosság zöme alig tudja megkeresni létminimumát, kezdi halatni szavát a szociális helyzet figyelője és hangoztatni kezdi intelmeit. A szociális figyelő munkája tehát nem beleszólás a közigazgatás működési körébe, de szerepe szeizmográfyszerű, mert a normális görbénél csak jegyez, abnormis eltéréseknél azonban már figyelmeztet.

Hazánkat közelről érinti annak a kérdésnek elemzése, hogy Kárpátalja lakosságának mi a szociális helyzete? Enélkül a segítség módjait és a szükséges áldozat nagyságát nem lehet megállapítani. Kárpátalja gazdasági állapotának taglalásában szó volt arról, hogy a lakosság 66 százaléka volt a mező- és erdőgazdálkodásra utalva. Mivel az erdőgazdálkodás a lakosság 8 százalékát tartotta el, a mezőgazdaságból 1937. évben 58 százalék élt. Valójában a megélhetés mértékét az ide tartozó lakosság számának a rendelkezésre álló földterülethez való viszonya szabja meg, mert így kapjuk meg azt a földterületet, amelynek egy-egy személyt kell eltartania. A Kárpátaljai Nemzetgazdasági Testület becslése szerint Kárpátalján egy a mezőgazdaságra utalt személynek eltartására átlagban 2.4 kat. hold jut (Szlovákia 2.7, Svájc 4.1, Ausztria 43 kat. hold), évi 140-170 P összehozammal attól függően, hogy a völgy felsőbb, vagy alsóbb vidékéről van-e szó. Ennek a hozamnak biztosítása a dolgozó egyének minden energiáját igénybeveszi, igen rosszminőségű földről lévén szó, amit legjobban bizonyít a föld hozama, amit már felsoroltunk a gazdasági helyzet taglalásakor. Részletesebb adatok felsorolása nélkül is, az eddigi adatok maguk elegendők annak megértéséhez, hogy indokolt a ruszin nép hihetetlen földéhsége. E földéhség enyhítésére, amennyiben csak Kárpátalja területére szorítkozunk, tehát elvetjük a telepítés gondolatát, itt négy lehetőség mutatkozik: 1. erdőterületeknek részbeni átalakítása mezőgazdasági területekké. Ennek akadálya részben a földrajzi tagoltság, részben az a körülmény, hogy Kárpátalja területének 50 százaléka a tenger szintje fölött 500 m magasságban van s így kérdésessé teszi azt, vajjon a mezőgazdasági kultúra rentábilisabb lenne-e az erdőkultúránál, végül az a fontos szerep, amit a kárpátaljai erdőségek töltenek be az Alföld vízellátásában; 2. vadvízes területek meliorációja és folyóvizek szabályozása. Erre a célra a cseh kormányzat az 1930-36. években összesen 61 millió K-t áldozott, a törvényes kvótának mindenestre körülbelül csak 60 százalékát; 3. úrbéres közösségek erre alkalmas birtokainak a kötöttség alól való feloldása és végül 4. kommaszáció, a tagosítás. A Verchovinán nem ritka jelenség, hogy 4-6 katasztrális holdnyi terület 40-50 parcellából áll.

E négy módon is a fentemlített nemzetgazdasági testület becslése szerint csupán körülbelül 10 százalékkal volna növelhető a mezőgazdaságra alkalmas földterület, ami nem érdemleges segítség, mivel a lakosság szaporodási tempója igen magas, nevezetesen az 1930-35. évek átlagában évi 18-17 ezrelék. (Az 1921-25. évek átlaga 21-67 ezrelék, az 1926-30. éveké 19-99 ezrelék.)

Nyilvánvaló, hogy ilyen módon a nyomor Kárpátalja földműves lakossága körében állandósult, amit ugyan még jobban kihangsúlyoz néhány további adat, nevezetesen, hogy Kárpátalján az 1930. évi népszámláláskor

112.960 mezőgazdasági üzemet számláltak össze s ebből 12.840 gazdaság nem érte el az 1 kat. holdat, míg további 11.939 terjedelme a 0.86-1.73 kat. hold között volt. (A legnagyobb birtokok, nevezetesen 17 kat. holdon felüliek így oszlottak meg: 17-35 kat. hold között az üzemek 6% = pontosan 6790 üzem, 35-173 holdak között az üzemek 2% = 2100 üzem, 173 kat. holdon felül az üzemek 0.6% = 708 üzem.)

Ilyen földmegoszlás mellett a nagyobb mezőgazdasági üzemek is kevés mezőgazdasági munkásnak tudtak keresetet adni (33.959), kiknek bére az évek folyamán így alakult: férfi átlagos napibére 1929. évben 20-55 K (tehát 1:7 arányban átszámítva 2-93 P), 1931-ben 17-63 K (2-52 P), 1936-ban pedig 13-49 K (1-93 P). Nőknél pedig ugyanezekben az években: 14-86 K (2.12 P), 12.67 K (azaz 1.81 P) végül 10.32 K (azaz 1.47 P). Mivel nincsenek adataink arról, hogy hány munkanapot dolgoztak e mezőgazdasági segédmunkások, csupán közvetett adatokra támaszkodhatunk nevezetesen, hogy az összes mezőgazdasági vállalatokban csupán 98 hivatalnok és 244 állandó béres és szolga volt alkalmazásban. E kimutatásban benne vannak a szőlőgazdaságok is. Ebből is kitűnik, hogy az alkalmi bér-munkások foglalkoztatása csak rövid ideig tartó lehetett.

Az erdőgazdálkodásban Kárpátalja lakosságának 8 százaléka nyert megélhetést. E számból (56.000) csupán 17.000 volt az önállóan kereső. Az erdőmunkások bére annyira alacsony volt, hogy a csehszlovák kormányzatnak komoly gondot okozott. Maga Bátya János egyik művében (Építsünk ki egy 40 milliós államot, Zlín, 1938) felemlíti, hogy a kárpátaljai bükkfa m³-ért az erdőben csupán 2 K-t fizettek (tehát kb. 30 fillért). Az erdei utak hiánya miatt a szállítási nehézségek oly nagy költséget jelentenek, hogy magasabb termelési költségek mellett a kárpátaljai fa nem lett volna versenyképes.

A kárpátaljai híres havasi legelőkön 1932-ben 1819 személy talált alkalmazást, köztük kilencszáznyolcan voltak juhásztorok és 328 asszony végezte a fejest. A pásztorok a természetbeni járandóságon felül az alkalmazás minőségétől függően 400-1600 K-t (57-228 P-t) kaptak idényenként.

Kárpátalján az ipari üzemek száma 1930-ban 16.559 volt 44.498 alkalmazottal. Beleszámítva a háziipari üzemeket is. Ezekből 84 volt 110 alkalmazottal. Ebből a termelőiparüzemek száma 7315, közülök 3569-ben maga a tulajdonos alkotta az összeműhelyzetet, 2770 további üzemben az alkalmazottak száma nem lépte túl az ötöt. A kereskedelmi és pénzügyi vállalatoknak száma 7870 volt. Ezekben 3119-ben alkotta a tulajdonos az egész személyzetet és 3137 további üzemben az alkalmazottak száma nem lépte túl az ötöt. A többi fajú üzemeknek száma 1378 volt. 805 üzemben csupán a tulajdonossal. Mindezek az adatok élénken mutatnak rá arra, hogy Kárpátalján az iparüzemek milyen kis-méretűek voltak. Az ipari munkások átlagos bére Szlovákiában és Kárpátalján (igy együtt közölték a hivatalos statisztikai évkönyvekben) az 1930. évben 25.15=3.58 P), míg 1934-ben 22.03 K (= 3.15 P).

Mivel Kárpátalja megélhetési problémáit a mezőgazdasági termelés fokozásával, vagy átférfalásával nem lehetett megoldani talajhiány miatt, mivel továbbá az iparosítás, mint egyedül járható út elesett, mert Csehszlovákia saját fejlett iparának nem építhetett ki versenytársat, Kárpátalján a kormányzat minden más módot megragadott a lakosság szociális helyzetének megjavítására. Elsősorban egységes árakat biztosított az egész állam területére, azaz nemzetgazdaságilag a gazdagabb fogyasztópiaccal fizettette meg az árkülönbözetet, csak-

hogyan a szegényebb vidék ne vásároljon drágábban. Azonfelül erős szociális intézményeket épített ki Kárpátalján. A három kerületi munkásbiztosító mellett (tisztviselői gyógyalap, vasutasok gyógyalapja, papok gyógyalapja mellett is) három intézmény látta el az anya- és csecsemőgondozást, 97 intézmény az iskolaelőtti gyermekek (3-6 évesek), négy intézmény az árva és elhagyott gyermekek, 16 testület csakis az árvagyermek, 8 intézet a testi, vagy szellemi hibában szenvedő gyermekek tanítását és 2 intézmény szünidei gondozását látta el s ezenfelül 13 testület nyújtott ad hoc segítséget, mint önkéntes szervezet. Ami külön a szegénygondozást illeti, 21 szegénygondozó testület működött (3 intézettel) általános céllal, 15 testület a szociális betegségek elleni védekezések megszervezését tette feladatául s a Vörös Kereszt 36 testülete intézte kerületenként a nyomoronyhítést.

Minden törekvés ellenére is azonban nem sikerült a csecsemő- és gyermekhalandóságot leszorítani. Az 1936. évre vonatkozó statisztikai adatok szerint Kárpátalján 1000 csecsemőnek 181-86 százaléka meghal egy éven belül (az 1921-25. évek átlaga 176.17%, 1926-1930. éveké 182.08%, az 1931-35. évek átlaga 173-87%) és az 1-4 évesekből 23-5% hal meg 1 év alatt. Az ok: a szülők szervezete normálisan alul táplált, mely nem biztosíthatja a magzat rendszeres fejlődését (1000 esetből 16.4 a halvaszületettek száma), a születés után pedig nem tudják megfelelően táplálni gyermeküket.

Ez a kép és az általános nyomor az igazi érték-mérője a végzett munkának. Ezek utaltak arra is, hogy az összes intézkedések nem voltak intézményesen megalapozottak, ha időlegesen javítottak is, a kárpátaljai nép szociális helyzetét nem tudták rendezni, mondjuk a megélhetési minimumot nem tudták biztosítani a népnek, így azután az első évek várokozási idejét a nyugtalanság, majd az elégedetlenség követte. Pedig minden időszakban megvolt a figyelmeztető szó, nevezetesen a választások alkalmából leadott szavazatok. Kárpátalján a képviselőválasztások alkalmából 1924-ben a szavazatok 60 százaléka, 1925-ben 54 százaléka, 1929-ben 36 százaléka, 1935-ben már 63 százaléka esett ellenzéki pártokra. E szám adatok érdekesen mutatják a megelégedést, illetőleg elégedetlenséget, mert például a konjunkcióra éveiben csak 36 százaléka jutott az ellenzéki pártokra, a krízis utáni állapotban 1935-ben a nép soha nem látott mértékben mutatta ki elégedetlenségét, nevezetesen a maximális 63 százalékban.

***

Az elmondottakból (lásd a két előbbi cikket is) megkapjuk a feleletet arra a kérdésre, hogy milyen állapotban került vissza Kárpátalja? Egy nemzeti öntudattal bíró, politikailag igen tapasztalt népet kaptunk vissza rendezetlen gazdasági viszonyokkal. Tehát egy problémakomplexum előtt állunk. Rendezésükre három vezérelv jelentkezik: 1. biztosítani a nép megélhetését s akkor el lehetne hanyagolni sajátos népi kultúráját, 2. ápolni népi kultúráját, mert akkor elnézi gazdasági kérdései részben való elhanyagolását, 3. emelni gazdasági erejét s meghagyni sajátos lelki kiélésében. A húsz év tapasztalata megmutatta a második út járhatatlanságát. Az első járhatatlan azon tényről fogva, hogy a ruszin nemzeti öntudat – valóság. Tehát csak a harmadik útra lehet gondolnunk. Eppen azon múlik a konszolidáció, hogy megtaláljuk magyar részről azt a minimumot, amit gazdasági téren biztosítani kell, ruszin részről pedig azt a maximumot, ameddig az saját szláv öntudatának kiélésében eljuthat anélkül, hogy a harmonikus állami életet felborulással fenyegetné. E kettő

egyensúlya az, amit minden körülmények között meg kell találnunk. Ez pedig nagy feladat és ebben együtt kell munkálkodnia mindkét nép intelligenciájának.

Ennek előfeltétele a kölcsönös bizalom. A felszabadulás utáni hetekben teljes volt a harmónia, azóta azonban valami tartózkodást érezhetünk ki mindkét részről. Magyar részről talán meglepődtek a szláv öntudat felismerésével. Ezzel, mint ténnyel számolni kell. De nézzük közelebbről a kérdést. E szláv öntudat a lakosság túlnyomó részénél kimondottan *kárpátaljai színezetű*, – a fennmaradó rész részben orosz, részben ukrán hajlamú. Az volna a feladat, hogy ez az utóbbi két csoport alakuljon át minél nagyobb számban kárpátaljai szellemiségűvé. Erre azonban munkálkodni kell. Elengedhetetlenül szükséges volna intenzív iskolán kívüli népművelésre. Ha azután kialakul egy általános kárpátaljai lelkeség, akkor ez a legnagyobb védelmet nyújtaná a kültatások ellen, mivel e „saját”-hoz népünk mindig ragaszkodnék ismert konzervatívizmusával.

Ruszin részről a bizalmatlanság magyarázata elsősorban az, hogy a csehek alatt belenevelődött abba, hogy senkiben és semmi körülmények között se bízzék. Bizalmatlansága tehát nem ellenséges, de tapasztalatokon alapuló. Vele szemben a húsz év alatt kipróbálták a politikai és közigazgatási fogások minden változatát. Ma nehéz, vagy talán lehetetlen olyanra akadni, amit már ki nem tapasztalt volna. Igyekezett is kihasználni minden helyzetet. Szegénységében nem csatlakozhatott a politikai pártokhoz eszmei indokokból. Így azután nem volt ritka jelenség, hogy községi képviselőtestületi választásokon 32 jelölő lista is befutott, ha történetesen ennyi komolyan látszó ígéretes volt. Nem volt ez másképp a járási, tartományi, sőt parlamenti választásoknál sem. Kitarítottak a ruszinok a párt mellett, amíg az ígéreteket teljesítette, vagy amíg az ellenpropaganda miatt igényeiket nem fokozták annyira, hogy a párt már nem volt hajlandó teljesíteni. Ez a taktikázás vérvé vált a ruszinok, aki gondolkodás nélkül ejtette el azt, aki neki már nem hoz, vagy akitől már nem várhat hasznot. Emiatt a cseh pártoknak folyton cserélniük kellett garnitúrájukat.

Kritikai hajlamát nagyban növeli az, hogy tudja, miszerint a külföldön figyelik helyzetét.

Az elmúlt húsz év alatt mindig az volt a vágya, hogy helyi közigazgatását saját emberei vezessék és különleges népi kérdéseinek rendezésében saját intelligenciája munkálkodjék. Ha tehát az államhű intelligenciát bevonjuk az építő munkába és ezzel párhuzamosan rendezni tudjuk a gazdasági kérdéseket, akkor ezzel megoldottuk az autonómia kérdését is, amely a ruszin nép előtt nem jelent valami nagy dolgot, mint ahogy azt általában gondolják, még kevésbé szeparatistikus vágyakat, e fogalom alatt a helyi és népi jellegű *tartalmat*, nem pedig az elméleti keretet érti.

Az ehhez vezető út részünkre járható. Szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ismerjük a csehek tapasztalatait és belső gazdasági struktúrájukat nem nehezíti meg az iparosítás végrehajtását. Annál kevésbé, mivel elsősorban oly iparágról volna szó, amely hazánkban nem erős s amelyhez a nyersanyagok megvannak Kárpátalján, nevezetesen a fafeldolgozó ipar. A vízierők kihasználásából nyerhető energiát Kárpátalján a cseh szakemberek 227-00 HP-re becsülték, ebből szerintük csak 1.6% van kihasználva. Nagy vízművek építései villamosíthatnák a vasutat Debrecenig és Sátoralja-újhelyig lefelé, számtalan kis háziipar telep dolgozhatnák kis dinamó-motorokkal, a vasutakat elláthatnák villanyvilágítással, mivel az akkumulátor telepek olcsón volnának feltölthetők Kárpátalján s talán nem volna nehéz a

híres magyar bauxitot is, az itteni olcsó villanytelepek áramával feldolgozni alumíniummá.

Mindehhez igen tekintélyes beruházás szükséges s végrehajtása évekig elhúzódhat. Addig is erősen használhatóak a máris fellendült háziipar termékei, mint például a híres kárpátaljai szőnyegek, a kitűnő kerti bútorok, értékes kézimunkák. Intenzívebbé tehető a földműves munkások alföldi foglalkoztatása és megindíthatók volnának oly munkálatok, amik eddig el voltak hanyagolva, mint erdei gyümölcsök, gyógynövények szedése stb. A mindezt kiegészítő szövetkezeti szervezés és a hitelügy rendezése szintén nem nehéz feladat.

Kolb Béla

SZOCIÁLPOLITIKAI ELŐADÁSOK A TÉBE KÖZGYŰLÉSÉN

A Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete *Hegedűs Lóránt* felsőházi tag elnöklete alatt most tartotta új székházát felavató közgyűlését, amelynek napirendjén két érdekes szociálpolitikai előadás is szerepelt. Az egyiket *Nyulászi János* igazgató tartotta a magyar pénzügyintézetek szociális feladatairól a falu életében, a másik előadásban *Kresz Károly* igazgató számolt be a TÉBE működéséről a szociálpolitika terén. Az egyik a múltban végzett munkára pillantott vissza, a másik a jövő szociális teendőit világította meg.

A pénzügyintézetek szociális feladatai a faluval szemben.

Szociális feladat teljesítése jelenti a gyöngék oltalmát, – kezdte előadását *Nyulászi János* – jelenti a kezdő, a mérsékelt erővel rendelkező támogatását, annak megerősítését. Orvosolja a jövedelemeloszlást. Az, akinek van, juttat annak, akinek nincs. *Maga a hitelnyújtás elsődrendű szociális feladat teljesítése.* A hitel megszervezése azt jelenti, hogy a gazdasági erőt, a tőkefelesleget eljuttatjuk attól, akinek van, ahhoz, akinek arra szüksége van. Ha a pénzügyintézetek a nyújtott hitelek ellenőrzik s gondoskodnak arról is, hogy e hitelek az önállósítást, a termelőmunkát, a munkaalakalmak teremtését támogassák, szociális feladataik jelentékeny részét már is teljesítik. De ez nem meríti ki szociális feladataikat.

Szociális feladat a gazdasági tudás fejlesztése is. A vidéki pénzügyintézeti direktor, aki nem egyszerű kamatszámító gép, aki kliensében nem a csupán pénzt hozó vagy pénzt vivő embert látja, hanem, akit áthat a gazdasági nevelés jelentősége, az az ügyfélnek ügyétségét kikéri, neki tanácsot ad, őt tájékoztatja, gazdasági gyóntatója, megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz környezetének. Az intézetnek törekednie kell a vidék lakosainak általános gazdasági nevelésére is. A TÉBE részéről gondoltunk erre. Nyugdíjpénztárunk balmazújvárosi gazdáit a földművelésügyi minisztérium továbbképző tanfolyamán támogattuk, a tenyészállatvásár meg látogatásában segítettük. Gondoskodtunk két oktatófüzet megírásáról, azoknak egyike általános mezőgazdasági, másika állattenyésztési tanácsadó. Ezeket tagjainknak is rendelkezésére bocsátottuk s ma már azok sok ezer példányban forognak közközezen.

A takarékosági akció szintén szociális feladat teljesítése. E részben talán több aktivitásra van szükség. Az általános gazdasági intelligencia fejlesztése tekintetében elsődrendű szerv lehet a vidéki intézet igazgatósági ülése. A régi nemzetiségi pénzügyintézetek valóságos gazdasági parlamentek voltak. Vezetőikből politikailag szomorított tényezők lettek. Gondoskodnia kell az intézet vezetőinek, hogy az igazgatósági ülések foglalkozzanak az illető vidék szociális problémáival. A leg-

több intézet megalakításakor nagy lelkesedéssel létesítenek választmányt. De ezt a választmányt rövidesen elhanyagolják. Ezt az elhanyagolt intézményt kell mindenütt életrekelteni s annak keretében megbeszélés tárgyává tenni azokat a kérdéseket, amelyek akár az ország, akár a vidék gazdasági és szellemi kultúrájának előbbrevitelét érintik. Minél kisebb embereket vonunk be ebbe a körbe, munkánk annál eredményesebb. A kisember nagy kitüntetésnek veszi, ha közfunkciót helyeznek rá.

Pénz, anyagi javak direkt juttatása is lehet szociális feladat. De a pénzadás csak akkor igazán értékes, ha felhasználását ellenőrizzük és irányítjuk. Pénzügyintézetünk sok szép és nagy dolgot alkottak. Létesítettek óvodát, iskolát, internátust, gőzfürdőt, artézi kutat, kaszinót, olvasókört, kórházat. Messze vezetne elsorolni mindazt, amit Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Miskolc, Nagykanizsa, Pécs, Székesfehérvár, Szombathely stb. intézetei alkottak. Ilyenek létesítése ma is szociális feladat, de vannak új működési területek is. Példaként hivatkozhatom a TÉBE által Balmazújvároson meghonosított szülési segélyre, a sokgyermekes családok támogatására történő tehénkiosztásra, az önállósítás és gazdasági felszerelés megindítását jelentő felesben való marhatartásra. Ez a legutóbbi gondolat különösen nagyjelentőségű. Megmutatja az utat, amelyet követnünk kell, ha a telepítési és kisbérleti akcióval kapcsolatban gazdáinkat iparkodunk tőkével ellátni s a tőkeszegény kisgazda tőkészerzésének alapját megadni. Nem tudom elképzelni, hogy lehet-e a kisebb vidéki pénzügyintézetnek szebb és nemesebb szociális feladatot vállalni, mint az önálló gazdasági létét megteremteni akaró kisembernek segítségére lenni.

Itt van a legújabb Hangya-akció, a vidék gazdalaányainak nevelésére. Ehhez is érdemes csatlakozni. Gondolok a háziiparra. Kezdve a háziipart a legelsőlegesebb szükséglet fedezésénél, a varrásnál. Azért tartom ezt legfontosabbnak, mert a fogyasztó mindjárt helyben van, nem kell piacot keresni. Ezéven próbaképpen létesítettünk 42 személy részére egy egyhavi varróiskolai tanfolyamot. Az eredmény egészen csodálatos. Az oktatási idő napi hat óra, reggel 8-2 óráig s a varrni tanulókat nem lehet hazavárni este nyolc óránál hamarabb. Egyéb háziipari cikkeknél: szövés, fonás útján termelt tárgyaknál az intelligens igazgató nagy szolgálatokat tehet a fogyasztópiacok felkutatása útján.

A kisemberek lakásszükségletének megfelelő ellátása a falu szociális feladatainak legfontosabbika. A FAKSZ e tekintetben igen tiszteletreméltó munkát végez, de az egész ország ezirányú szükségletét fedezni aligha tudja. Az a meggyőződésem, hogy akkor, ha a nyújtott hitel egy része tekintetében az államkincstár szavatosságot vállalna és kamathozzájárulással segítené az építkező kisembert, úgy a pénzügyintézetek is inkább merének az építkezni akaró kisemberek támogatására lenni. Elismerem, ez nagy probléma. Ezt bölcsen megoldani nem könnyű feladat, mert nehéz egyensúlyba hozni a mezőgazdasági hitel tekintetében az utolsó időben felszaporodott gátló tényezőket a hitel érdekeivel, de ha becsületesen akarjuk megoldani a kérdést, nem lehetetlen.

Mikszáth Kálmán mondja, hogy az orkán a hatalmas nagy szálfákat mihamar megtöri és elpusztítja, a kis fűszálakat pedig sértetlenül hagyja, azokat legfeljebb megborzolja. Ez a gondolat az, amely a nemzet fennmaradása érdekében a kisember védelmét kötelességünké teszi s amely a telepítési politikának az erkölcsi jogosultságot megadja. *A nemzet jövője az erőteljes parasztság-*

tól függ. Az utolsó évek politikai irányzata az állam és a gazdasági élet elsőrendű feladatává tette azok földhözjuttatását s gazdasági megerősítését. Ennek az eszmének szolgálatába kell állnia a hitelszervezetnek is. Meg vagyok győződve, hogy pénzintézeteink az ebben az eszmekörben rájuk háruló feladatokat el fogják végezni, csak a törvényes intézkedések ne korlátozzák őket ebben a munkában. Lehet ezt a munkát ellenőrizni, lehet ügyelni arra, hogy kizsákmányoló ügyletek ebből folyólag ne köttessenek, de az egészséges, józan parcellázást megghiúsítani nemcsak hogy nem szabad, hanem annak a kormányzat általi támogatása hazafias kötelesség.

A TÉBE működése a szociálpolitika terén.

Kresz Károly előadása arról szólott, hogy a TÉBE működésének egyik lényeges alkotó elemét a lefolyt 21 év alatt a szociálpolitikai kérdések alkották. A budapesti pénzintézeti alkalmazottak túlnyomó része betegségi biztosítás szempontjából ma a MABI tagja és minthogy a MABI öregségi ágazata a kényszertakarékosság egyik legfontosabb tényezője, szociálpolitikai munkássága körében a TÉBE egy a MABI elnökségében helyet foglaló kiküldöttje útján tevékeny részt vesz ennek az intézménynek vezetésében, képviselve van az OTI közgyűlésében és egyes fontos bizottságaiban. A TÉBE igen élénken részt vett a betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. XXI. t.-c. előkészítésében, valamint az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére kötelező biztosításról szóló 1928. XL. t.-c. előkészítésében is.

A pénzintézeteknek a világháborút megelőzően *hatalmas és teherbíró nyugdíjpénztáraik voltak*, jelentékeny nagy vagyonnal. Ez a vagyon azonban az infláció folytán összezsugorodott és a nyugdíjpénztáraknak új alapra való helyezése elkerülhetetlenül szükségessé vált. Az 1928. XL. törvény javaslatának kezünkhöz juttatott első tervezete a nyugdíjalapok tekintetében intézkedést nem tartalmazott. A TÉBE indokolt felterjesztésére azonban a kormány hajlandó volt a már fennálló nyugdíjalapokat, illetőleg nyugdíjpénztárakat, mint a kötelező biztosítást helyettesítő szervet elismerni, feltéve, hogy tagjainak száma legalább 40, amely határ később a pénzintézetekre nézve 25-re szállított le.

A TÉBE-nek ez az akciója, amelyet a GYOSz-szal teljes egyetértésben és karöltve indított, a nagy- és közép-pénzintézeti tisztviselők érdekeit kellőképpen megvédte; nem nyert azonban a kérdés ezáltal megoldást azokra az intézetekre nézve, amelyeknél az alkalmazottak száma 25-nél kevesebb volt, miután a népjóléti kormány a közös pénztár létesítésére vonatkozó kérésünk teljesítése elől elzárkózott. Amikor a képviselőház plénuma az elismert vállalati nyugdíjpénztárak kérdését szabályozó 146. szakaszt tárgyalta, nyilatkozott meg a hajlandóság a kormányban, hogy helyt adjon a TÉBE azon kérésének, hogy a Pénzintézeti Központ kötelékébe tartozó azok a pénzintézetek, amelyek 1928 január 1-én tényleg fennállott és a törvény hatálybalépésekor is önálló, működő nyugdíjpénztárt tartottak fenn és megfelelő biztosítéki alappal rendelkeznek, közös nyugdíjpénztárt létesíthessenek. A törvény rendelkezésének megfelelően alakult meg 1928 december utolsó napjaiban a *TÉBE Országos Nyugdíjpénztára, amelyhez akkor 342 pénzintézet csatlakozott 2000 alkalmazottat jelentve be*. A Nyugdíjpénztár tagjainak száma ma 367, 1903 biztosítottal. Tizenegy évi fennállás alatt a nyugdíjasok száma 1939 végén 98, a nyugdíjak és járulékok egy évre átszámított összege 188.155 pengő. A Nyugdíjpénztár 11 év alatt összegyűjtött vagyona 10.660.625 pengő és az ingatlanvagyonnak egyik alkatrésze a székház,

amelyet a mai közgyűlés alkalmával ünnepélyesen felavatunk.

A TÉBE szociálpolitikai működésének egyik jelentékeny eleme ennek a Nyugdíjpénztárnak létesítése. Ez a Nyugdíjpénztár munkássága során a tulajdonképeni szociálpolitikai szempontok mellett a befektetéseknél is igyekezett a szociális érdekeket szem előtt tartani, amit bizonyít a *balmozújvárosi telepítés* és az, hogy *vidéki bérházak* építését kezdeményezte, amivel a vidékről összegyűlő pénz egy részét a vidékre ismét visszavezette.

Az utolsó négy-öt esztendő folyamán a TÉBE szociálpolitikai munkásságának igen jelentékeny része azokkal a törvényalkotásokkal kapcsolatban adódott, amelyeket a kormány az alkalmazottak helyzetének javítása érdekében valósított meg. Ez irányban az első: az 1937. XXI. t.-c. Ez a munkaidőt, a legkisebb munkabért és fizetéses szabadságot szabályozza. A pénzintézetek már e törvényalkotást jóval megelőzően tudatában voltak e kérdések szociálpolitikai fontosságának és az 1921 szeptember 1-én hozott TEBE határozattal bevezették a *nyolcórás munkaidőt és a hétvégi szünetet*, úgyhogy rendkívüli munkálatoktól eltekintve, a törvényben megállapított 44 órás munkaidőt a törvény életbelépése előtt sem haladták túl. A pénzintézetek által fizetett munkabérek általában magasabbak voltak, mint egyéb munkaadók által fizetett munkabérek s így a törvény e tekintetben lényeges változást nem hozott. A *fizetéses szabadságot a pénzintézetek évtizedekkel e törvény meghozatala előtt megvalósították*, sok tekintetben magasabb mértékben, amint a törvény azt előírja. A gyermeknevelési pótlékról intézkedő 1936. XXXVIII. t.-c.-et a TÉBE helyesléssel fogadta annál is inkább, mert érdemben már korábban megvalósította az abban foglalt intézkedéseket, amennyiben *nős alkalmazottainak az intézetek magasabb lakbért és gyermeknevelési pótlékok juttattak*.

Kresz Károly ezután rámutatott arra, hogy mind a tisztviselőknek és más alkalmazottaknak, mind a pénzintézeteknek jelentős érdeke a pihenőidő testet és szellemet frissítő felhasználása. Ennek a célnak szolgálatában áll a Magyar Pénzintézeti Sportegyletek Ligájának működése, melyet a TÉBE nagyszorgú hozzájárulásával segít elő, továbbá a Pénzintézeti Altisztek Testező Egyesülete, a TÉBE Levente Egyesülete és a TÉBE Öregleventék Társasága. A tisztviselők zenei és más szellemi szórakozásairól ugyancsak gondoskodnak a pénzintézetek, a TÉBE gyermeknyaraltatási akciója pedig már hosszú évek óta folyik. *Nagy buzgalommal karolta fel mindenkor a TEBE a menekültek és az értelmiségi munkanélküliek elhelyezésének ügyét*. 1922 végéig a TÉBE kötelékébe tartozó pénzintézetek 904 egyént helyeztek el, közöttük 24 táborkot, 500 törzs- és főtisztet, 380 menekültet. 1932-ben a pénzintézetek 94, 1934-ben 50, 1937-ben 150 diplomás vagy érettségizett munkanélküli elhelyezését vállalták és már 1937 első felében 227 ilyen egyént alkalmaztak. Ezek a számok is bizonyítják, hogy a pénzintézetek és a TÉBE mindenkor milyen megértéssel viseltettek a szociálpolitikai kérdések iránt.

Sajnos, sokszor nehéz ezt a működést kifejezni, – így fejezte be előadását Kresz Károly – mert a feladatok és problémák súlyosak és nagyok voltak. De a pénzintézetek tudatában vannak annak, hogy a megelégedett tisztviselői kar működésük legerősebb biztosítéka, ezért mindig arra törekedtek, hogy a magyar középosztálynak ezt a kiváló csoportját erősítsék és a TEBE ebben a munkában mindig komoly részt kíván magának.

Vértés István

A NÉPTÁPLÁLKOZÁS RACIONALIZÁLÁSA

A néptáplálkozásnak minőségi kérdései állandóan foglalkoztatják a szakirodalmat, ami örvendetes jele annak, hogy a különféle tömegélelmezési rendszerek megszervezésében is érvényesül a tudománynak az az álláspontja, hogy a táplálkozás nem tisztán a kalóriák, vagy pedig a zsir, fehérje, szénhidrát megoszlási arányának kérdése, hanem másféle anyagoknak (ú. n. esszenciális aminosavak, vitaminok) megfelelő mennyiségben való juttatása is elengedhetetlen.

A német egészségügyi szolgálati és jóléti szakszervezet tagjai részére figyelmeztető lapot adott ki (Nationalsoz. Volksdienst 1939. 6. szám). Ebben az egészséges táplálkozás szempontjából általános irányelveket jelöl meg és különös nyomatékkal foglalkozik a szervezet vitaminháztartásának egyensúlyával. Ez az utasítás a vitaminok közül kizárólag a C vitaminnal foglalkozik és rámutat arra, hogy ennek hiánya csökkenti a szervezet ellenálló erejét a fertőző baktériumokkal szemben és a védőoltás is csak akkor válik hatásossá, ha a szervezet elegendő vitaminkészlettel rendelkezik. Számolni kell azzal is, hogy fertőző betegségekben a vitaminhasználás fokozott és a megszokott táplálkozási étrend nem biztosít elegendő vitamint a szervezet számára. Nagy gondossággal kell tehát összeállítani az étlapot. Az egyéni és a tömegétkeztetésben fontos, hogy az élelmiszereket úgy tároljuk, úgy állítsuk elő, vagy készítsük el, hogy elegendő vitaminnal lássuk el a szervezetet. Fokozottabb jelentősége van ennek a téli és koratavaszi hónapokban, továbbá a gyermekkorban vagy járványok idején. Fontos tehát, hogy a vitaminokra vonatkozó legelemibb ismereteknek azok is birtokában legyenek, akik bármi vonatkozásban tömegélelmezéssel foglalkoznak, mert ez a dolog természeténél fogva igen sok esetben orvosi irányítástól függetlenül történik, mint például nevelőintézetek növendékeinek étkeztetésében. Elengedhetetlen tehát, hogy nem orvosok is tájékozva legyenek bizonyos elemi ismeretekről. Ezért a figyelmeztető lap táblázatban sorolja fel az élelmiszerek A-, B-, C-, D-vitamintartalmát. Míután csupán a C-vitaminnal foglalkozik, a zöldségféléket és gyümölcsöket sorolja fel. Rámutat arra, hogy a felsorolt élelmiszerek közül számos – igen gazdag C-vitamintartalma ellenére is – alig kerül elegendő mennyiségben fogyasztásra. Végül közli a napi vitaminszükséglet hozzávetőleges mennyiségét: A-vitaminból 3-5 mgr, B vitaminból 1 mgr, C-vitaminból 50 mgr, D-vitaminból 0.02 mgr.

A halnak a tömegélelmezésben való nagyobb szerephez juttatása régi törekvés. Már az 1929-ben Berlinben megrendezett „Táplálkozáskiállítás” a halászatot, mint a legigazibb östermelést jelölte meg és sürgette ennek a táplálkozásban intenzív kihasználását. A kérdés fokozottabban érdekli a tengerrel bíró országokat és a korszerű felfogásnak megfelelően, a kutatók nagy érdeklődéssel fordulnak a hallal való táplálkozás minőségi kérdései felé. Így Guldbrand Lunde (Zentralbl. für die ges. Hygiene 45. kötet, 7. füzet) a norvég konzerváló ipar kutató laboratóriumában vizsgálat tárgyává tette, hogy a halaknak és haltermékeknek konzerválása milyen mértékben befolyásolja azok eredeti vitamintartalmát. Az A-vitamin legfőbb forrásának a halak májzsíra bizonyult. A kövér halak májának öt-tízszerezes a vitamintartalma, mint a soványakénak. Míután a vitaminok, különösen az A- és C-vitamin a hőnek és oxigénnek behatására jórészen elbomlanak, a levegő kizárásával történt tárolás bizonyult a legjobb eljárásnak. A kövér halak májában és zsiradékában nagymennyiségű D-vitamin is található. Ez a D-vitamintartalom a sterilizálás és füstölés folyamán sem

csökken. A szerző szerint a halikrában nagymennyiségű C-vitamin van. Ugyancsak nagymennyiségben van a a halikrában B₁ vitamin; ezt a vitamint egyes ideg-betegségek gyógyításában ma előnyösen használjuk. Ezek az ismertetett vizsgálatok meggondolandóvá teszik, hogy a magyar népélelmezésben nem lehetne-e nagyobb szerepet biztosítani a hallal való táplálkozásnak?

Polónyi Pál

NORVÉGIA SZOCIÁLIS TORVÉNYHOZÁSA

Norvégia csak a világháborút követő aranyözön révén vált tekintélyes arányban ipari állammá. Hárommillió lakosságából ma is a földműveléssel és erdőgazdálkodással foglalkozók vannak többségben 840.000 lélekszámmal. Azután következnek az ipari és kézműves foglalkozásúak 775.000 lélekszámmal. A hajózáásban és kereskedelemben foglalkoztatott lakosság egyenként 280.000 és a halászat és vadászat művelői 200.000 lélekszámmal. Bár ez az ország ma sem mondható tisztán ipari államnak, mégis első helyen áll szociális törvényhozás tekintetében.

Már a XII. században királyi rendelettel ingyenes menházak („Fjellstuen”) épültek a hatalmas kiterjedésű, vad norvég hegyek fontosabb hágói és útvonalai mentén, hogy a vándorok, vagy a havason dolgozó emberek vihar esetén oda betérhessenek. Sőt később azonos célból az egész norvég hegyvidéket menedékes mentőállomások rendszerével („Skysstationen”) hálózattá végig. Az első kimondottan szociális törvény az ország óriási kiterjedésű erdőgazdálkodását érintette 1851-ben. Ekkor vált kötelezővé, hogy az erdőn foglalkoztatott munkások – miután a nagy távolságok révén munkahelyükön alusznak – megfelelő hajlékot építhessenek maguknak az időjárás viszonyosságai ellen. Ezek a hatalmas fatörzsekből épített tipikus házikók lettek a ma olyan gyakori norvég munkás családházak ősei. 1857-ben tiltották meg elsőízben a vasárnapi kenyérsütést; ezt a tilalmat később még kibővítették. A múlt századnak erre a korszakára esik a norvég kereskedelmi hajóflottának világviszonylatban is rendkívül számottevő növekedése s a nagyarányú hajózással együtt járt az Amerikába való kivándorlás hirtelen növekedése. 1869-ben törvény jelent meg a kivándorlási ügynökök ellenőrzéséről. 1881-ben pedig már törvény szabályozza a süket és gyengeelméjű gyermekek külön tanítását.

Kevéssé ismeretes az a tény, hogy a női egyenjóság mozgalma nem Angliából, hanem Norvégiából indult ki, még pedig *Camilla Collett* író nő fellépésével 1855-ben. Azóta az ország szociálpolitikájában elsőrendű feladatnak számít a férfilakosságot számszerűleg jelentékenyen meghaladó női lakosság védelme. A politikai téren is szervezkedő nőtársadalom nyomása alatt 1887-ben már megszüntették a prostitúciót, 1915 óta pedig törvény kötelezi a házasságon kívül született gyermek anyját az apa megnevezésére, akinek nevére és örökségére aztán a gyermek egyaránt jogosult. Ugyanekkor a helyi közigazgatás kötelességévé tették a nélkülvő várandós nők anyagi támogatását.

Természetes, hogy ez a magas színvonalú szociális törvényhozás fokozott mértékben érvényesült a munkással szemben. 1892-ben látott napvilágot a munkásvédelmi törvény (iparfelügyelet stb.). Ezt 1936-ban kiterjesztették a munkaidőre (48 órás munkahét, egyéves szolgálat után kilenc munkanap fizetett szabadság), a gyermekek és ifjúmunkások foglalkoztatására. Két évvel később, 1894-ben lépett életbe a munkásbalesetbiztosítás; ez 1931-ben lett kötelező és általános érvényű. „Nemzeti Biztosító Intézet” – munkabér

60 százaléknak térítése.) Még a századforduló előtt két fontos törvény jelent meg a gyermekvédelem körében: az egyik (1896) az elhanyagolt gyermekek védelmét és felügyeletét külön országos szervezetre („*Vergesradet*”) ruházza, amely 18. életéve betöltéséig, szükség esetén azonban még tovább ellenőrizheti az ilyen gyermek nevelését. A másik (1899) megtiltja 15 óven aluliak részére a dohány és dohányárúk eladását.

A jelen században Norvégia szociális törvényhozása korszakalkotó eredményeket mutat fel. Már 1900-ban törvény szabályozza az üzletek záróját, egy másik pedig Dániával és Svédországgal közös „*Skandináv tengerészotthonokat*” létesít Európa nagy kikötőiben, ahol az évszámra a tengereket járó hajósemer szabadság-idejére szállást és ellátást, betegség esetén ápolást nyer és keresetét is hazairányíthatja. Ugyanerre az évre esik a szegénygondozásról szóló törvény is.

1905-ben törvény szabályozza a nevelésre kiadott gyermekek helyzetét: csakis a helyi egészségügyi szervek jóváhagyása és felügyelete mellett adhatók át nevelőszülők gondozásába. Egy évvel később létesül a munkanélküli segélyalap, úgyszintén az ingyenes „*munkaközvetítési tőzsdék*”. Ezeknek száma 46 az egész országban. Később Oslóban és Bergenben képességvizsgáló intézettel kapcsolják össze. A világháború kitörése előtt még tető alá hozták a halászok balesetbiztosítását (1908), a kötelező Nemzeti Egészségbiztosítást (1909) és a tengerészek balesetbiztosítását (1911).

A világháború második évében lépett életbe a városok által nyújtandó gyermekszülési segély. Ez a szülést megelőző két héttel kezdődik és az azt követő hatodik hó végéig jár, tekintet nélkül arra, hogy a szülő nő férjzett állapotú-e, vagy nem. Ugyanabban az évben közintézménnyé lett az 1903-ban alapított „*Munkás- és Családiházépítési Bank*” és erre az évre esik még egy szociális törvény, amely megállapítja a téli halászexpedíciókban foglalkoztatott munkaerők működési időszakának maximális terjedelmét, azonkívül kibővíti az 1851-i törvényt az erdőkitermelésben és faüzemekben foglalkoztatott emberek és lovak elhelyezésére nézve. 1917-ben a néhány évvel azelőtt létesített belső telepítési vállalkozást bővítik ki államilag támogatott országos szervvé, 1918-ban pedig szabályozzák a házi és otthon üzött iparokban érvényes munkabéreket s ez iparok egészségügyi felügyeletét.

A világháborút követő években a norvég szociális törvényhozást az az irányzat jellemzi, hogy az összes foglalkozási ágakban egységes szociális vívmányokra törekszik. Így 1919-ben törvény szabályozza az ország hajóin érvényes munkaidőt. Egy évvel később munkásbizottságokat létesítenek a nagyobb üzemekben, amelyek kötelesek azokat meghallgatni a munkaegészségügy, valamint a fizetésemelések kérdéseiben. Az 1920. esztendő egyben a norvég növédelemben is fontos határkövet jelent: ekkor ismerik el hivatalos szervnek a „*Norvég Nők Nemzeti Bizottságát*”. Ez a bizottság megkapja az összes szegény- és gyermekgondozási ügyek legfőbb irányítását. A háború révén az országba özönlő arany ekkorra már annyira felfokozta a drágaságot, hogy az árvizsgáló bizottság állandó árelenőrzést javasolt, törvényhozási úton. Ebből nőtt ki az 1926. évi antitrust-törvény. Ez feljogosítja a kormányzatot mindazon árcsoportosulások feloszlására, amelyeknek árpolitikája a közérdeket nem szolgálja. Két évvel később lép életbe a „*Gazdaijak Szociális Irodája*”. Ez a falusi lakosság számára tulajdonképpen azonos célt szolgál, mint a mi Nemzeti önállósítási Alapunk. Ezt kiegészíti egy ugyanazon évben megjelent törvény. Ez a meg nem művelt földek megszerzését, sőt szükség esetén

kisajátítását teszi lehetővé olyan gazdák javára, akik elegendő földdel nem rendelkeznek. 1932-ben megteremtik a „*Mezőgazdasági Kölcsönalapot*”, két évvel később ugyanilyen kölcsönpénztárt a halászok számára, továbbá a kötelező élelmiszervizsgálatot országos viszonylatban.

1935-ben a norvég országgyűlés a szociális törvényhozás anyagának előkészítésére külön „*Szociális Törvényhozási Bizottság*” létesítését határozta el. Ennek a bizottságnak a nevéhez főleg öt igen fontos törvényalkotás fűződik: 1936-ban jelenik meg a testileg nyomorék gyermekek kötelező bejelentése, rendszeres orvosi ápolásuk, felügyeletük, különleges iskolázatásuk és valamely alkalmas mesterségre való kitaníttatásuk miatt. Ugyanerre az évre esik a gyermekvédelmi szervezetek egységes működési szabályzata, továbbá az *aggkori nyugellátásnak* Dánia mintájára életbeléptetett elve. Szerint minden norvég állampolgár 70. életéve elérésével – ha eltartója, vagy létalapja nincs – állami nyugellátásra jogosult. Ennek *legkisebb* összege városokban 800, falvakban 600 korona évenként és házastárs esetében 50 százalékkal emelkedik. Az 1906-ban létesített munkanélküli biztosítás 1937-ben emelkedett kötelező erőre és ugyanebben az évben készült el egy törvényjavaslat; ez a testileg megrokkant, vak és nyomorék egyéneknek is még a fenti kor elérése előtt állami nyugellátást biztosít.

Norvégia szociális törvényhozását kiegészíti és teljessé teszi az, hogy a többi skandináv országhoz hasonlóan a prohibíció itt is fennáll. Szeszecsalatok csakis étkezésekkel kapcsolatban és csupán meghatározott mennyiségben kaphatók a nyilvános helyeken. 1936 óta egyes foglalkozási ágak (katonaság, vasutasok, géperejű és közúti járművek vezetői) teljesen el vannak tiltva a szeszecsalatok élvezetétől, a többi foglalkozási ágra nézve pedig fogyasztási tilalom áll fenn a munka megkezdését megelőző nyolcórás időtartamon belül. Az országban mindenütt „*Temperance*”-bizottságok végzik az iszákosság hírében álló emberek ellenőrzését. A szeszecsalattól való tartózkodás fokozására az útszéli csavargás és egyes kihágások büntetését elengedik, ha az illető megfogadja, hogy egy évig nem fogyaszt szeszecsalat.

A büntető törvényhozásnak ezzel a megjavulási ígérettel való egybekapcsolása szintén egyik legjellemzőbb vonása a norvég szociális gondolatnak. A „*Norvég Kísérleti Idő és ígélet Egyesülete*”, amelynek az országban 60 fióktelepe van, fiatalok bűnözők vád alá helyezése vagy elítélése esetén lép közbe és gondoskodik arról, hogy az ítélet próbaidőre való felfüggesztése idején az elítélt magatartásában ne álljon be visszaesés. Ugyanilyen módon van segítségére olyan elítélt vagy dologházba utalt egyéneknek, akiket becsületszavuk ellenében szabadlábra helyeztek, úgyszintén a börtönbüntetésüket kitöltő egyének hozzátartozóinak is. A visszaeső bűnözőst és beteges hajlamokat azonban a norvég törvényhozás teljes erővel sújtja. 1934 óta sterilizációs törvény áll fenn gyógyíthatatlan betegekre, magukat eltartani képtelen, valamint beteges nemiségű egyénekre.

A népegészségügyi intézkedéseket olyan sikerrel hajtották végre, hogy 1900 és 1930 között a betegség révén beállott halálozási statisztika 50 százalékkal csökkent, a fertőző betegségeké pedig ugyanebben az időszakban 40 százalékkal. Nagy szerepe van ezeknek az örvedetes eredményeknek elérésében a „*Norvég Szellemi Egészségvédelem Társasága*”-nak, amely számos helyi szervezetet támogat a felvilágosító tevékenységében, továbbá a számos városban megalakult „*anyasági klinikák*”-vük. Ez utóbbiak széles körben és nagy sikerrel terjesztik a házasság egészségét – de egyben a születések csökkenését okozó „*birth control*” alkalma-

zását is (születésszabályozás). Oslo és az ország 30 vidéki városa bevezette a fakultatív „*anyasági biztosítás*”¹¹ intézményét, foglalkozással bíró nők számára. Ezeknek így módjuk van arra, hogy gyermekük megszületése után a kenyérkeresés lekötöttségétől mentesülve, gyermekük felnevelésére fordítsák a szükséges pénzt és időt.

A norvég főváros világviszonylatban is a legelső közületek között foglal helyet szociális intézményei révén. Ezek különösen a gyermekvédelem terén tűnnek fel olyan újításokkal, amelyek Oslóból az Egyesült Államokba is átláthatóan. Ilyen például a gyermeknyaralás, azután a *gyermekotthonok és bölcsődék* intézménye, ahol a napközben dolgozó polgári szülők gyermeke teljes ellátást kap, legmodernebb gyermekpedagógiai foglalkoztatással, orvosi és védőnői felügyelet mellett még pedig díjtalanul. Ugyancsak díjtalanul kapja minden oslói iskolásgyermek a világszerte ismert ú. n. *Oslo-reggelit*. A főváros iskolaegészségügyi hatóságai ugyanis a legtöbb iskolásgyermeknek otthon sebtiben elköltött, vagy abbahagyott reggelijéből rendszerint kialakuló emésztési zavarok elkerülésére az iskolában, osztályonként látják el a tanulókat félórás dús reggelivel (tej, árpakása, vaj, gyümölcs, tojás, a gyermek korával fokozódó adagolásban), amelyet egyórás foglalkoztatás követ a szabadban s csak azután kezdődik a rendes tanítás. Minden oslói iskolának saját veteményes kertje van. Ezt a tanulókat művelik meg, ők értékesítik a terményeket és osztják fel egymás között a pénzbevételt.

A tanulók takarékosági hajlamának fokozására minden iskolának megvan a maga takarékpénztára. Iskolaorvosi és fogorvosi felügyelet, rádió, zongora, gramofon minden iskolában van. De ugyanilyen színvonalon mozog a felnőttekről való gondoskodás is. A szegénygondozás alapelve, hogy oly jó és bőséges táplálékot kapjon mindenki, hogy képes legyen munkába állni, amihez szintén városi szervek juttatják. A munkanélkülieket átképző tanfolyamokon igyekeznek munkát adó területekre irányítani. A „*Segítő Iroda*” házbér, villany- és gázszámla kifizetésére nyújt támogatást az arra szorulóknak, ami azonban nem számít szegénygondozásnak. A főváros 300.000 főnyi lakosságából 1936-ban 17.38a felnőtt részesült szegénygondozásban, ebből 3766 kapott állandó és 12.170 időleges ellátást. A szegénygondozás az említett esztendőben 9.5 millió koronába (10 millió pengő) került. A városnak külön *háztartási tanácsadóközegei* vannak, akik mind a segélyre szoruló családokban, mind bármely más családban, amely azt kívánja^ gyakorlati tanácsokat adnak gazdaságos anyagi beosztás, házimunkálatok, főzés, betegápolás helyes lebonyolítása terén. Az állandó munkanélkülieket a város hatalmas kislakásépítkezéseiben foglalkoztatják megfelelő órabérral. Az egyéb városi építkezések közül kiválik a világhírűvé vált *Tyrvann-stádium*, amelyet Oslo munkanélküli ifjúsága épített a főváros téli sportoknak hódoló ifjúsága számára.

Szende Zoltán

S Z O C I Á L I S T U D Ó S Í T Ó

Az iparügyi miniszter az ipari munkásság munkabéreiből és becsülettel kötelesegteljesítéséről

A képviselőház május elseji ülésén *Közi-Horváth József* képviselő a szociális törvények végrehajtásának hatályosabb ellenőrzése, a munkabéreknek a közszükségleti cikkek áremelkedéséhez viszonyított javítása, valamint a munkásságnak a hadiüzemekké nyilvánított gyárak egy részében tapasztalható nyugtalansága tárgyában interpellálta meg *Varga József* iparügyi minisztert. Az interpelláló képviselő hangsúlyozta, hogy a munkásság elismeri az idők súlyos voltát és tudja, hogy most nem lehet olyan iramban szociális törvényeket hozni, mint ahogyan az indokolt lenne. Azt azonban joggal elvárhatja a magyar munkásság sok százezer főnyi társadalma, hogy a meglévő szociális törvényeket és rendeleteket végrehajtsák. Ezen a téren sajnos sok a panasz. A végrehajtás lassú, az iparfelügyelők száma kevés; *50 iparfelügyelő nem tudja ellátni az egész ország iparfelügyeletét*. Az ellenőrző bizottságok nem váltak be, mert semmi hatáskörük nincs. A közszükségleti cikkek áremelkedésének megfelelően legalább a legelső kategóriájú munkások órabéret kellene emelni. A képviselő kérte az iparügyi minisztert, hogy vizsgálta felül a hadiüzemeket, mert néhány helyen a munkásokkal való bánásmód nagyon eldurvult. A szociális törvények és rendeletek ne csak papíron legyenek meg, hanem a valóságban is, hogy a nemzet minden társadalmi rétege, fizikai és szellemi munkása közös lendülettel tudjon dolgozni és harcolni, ha kell.

Varga József iparügyi miniszter az interpellációra válaszolva kijelentette, hogy a munkásság jelenlegi *fejvel-*

mezen magatartása is kötelességévé teszi, hogy a munkásság ügyeivel a lehető legnagyobb mértékben törődjék. Azon igyekeznek, hogy a munkabérellenőrzést minél határozottabban tudja biztosítani és addig is, amíg az ellenőrző szervezet teljesen kiépítik, figyelemmel kíséri a kérdést. A munkásság a mai súlyos termelési helyzetben nem kívánhatja, hogy mozgó bérrendszerrel menjünk az áremelkedés után és megelégszünk azzal, hogy a mostohában fizetett munkások bérkérdését állandóan felszínen tartjuk. A munkabérrendszer terén arra törekszik a miniszter, hogy intézményes megoldást találjon. *Elsősorban a munkaközvetítő hivatalt fogja megfelelő környezetbe helyezni, úgy hogy ott egyéb munkásvédelmi intézmények is helyet kapjanak*. A legkisebb munkabérek általános felülvizsgálását nem rendelheti el éppen a munkásság jól felfogott érdekében, de minden esetben az eddiginél is erősebben kíván foglalkozni a bérproblémák megoldásával. A hadiüzemekben uralkodó állapotokkal kapcsolatban közölte az iparügyi miniszter, hogy ezen a téren a kezdet nehézségei után nagy javulás történt. A honvédelmi miniszternél történt közbenjárása folytán több olyan üzemi parancsnokot váltottak le, aki nem tanúsított elég megértést a munkásság kérései iránt. Megállapítja, hogy az üzemi parancsnokok túlnyomó része csaknem minden esetben a munkásság mellett foglal állást. Végül kijelentette a miniszter, hogy amiképpen a múltban erőlyesen lépett fel az ellen, aki a szokásos termelési menetet önkényesen megváltoztatta azzal a munkássággal szemben, melyik *becsülettel teljesíti kötelességét*, úgy a jövőben is hasonlóan kemény rendszabályokat foganatosít azok ellen, akik a termelés folytonosságát gátló intézkedéseikkel megzavarják.

A közgazdaság racionalizálására vonatkozó újabb német elméletek

A munka racionalizálásával megbízott hatóság most közzétett jelentése szerint feladatát elsősorban az egyes rokontárgyú intézményeknek egységes vezetés alá való helyezésében látja. Szükség van egyidejűleg tevékeny propagandára az üzem- és gyártulajdonosok, nagyiparosok és munkaadók körében és akiket szükség esetén kényszeríteni kell, hogy jelenlegi gyártási módszereiket technikusok és más szakemberek tanácsainak megfelelően megjavítsák.

A racionalizálás legfontosabb eleme annak az elvnek a megvalósítása, hogy a gyár gazdasági jövedelmezősége a munkásnak is érdekében kell, hogy álljon; ennek a célnak az elérésére legjobb eszköz a munkásnak fixfizetésén felül való százalékos részesítése. Ez a módszer már eddig is igen jó eredménnyel járt, hogy azonban még hatásosabbá váljék, az üzemek technikai irányításával megbízott személyeknek tovább kell kutatni a lehetőségeket, amelyek anyag- és időmegtakarításnak válhatnak forrásává. Egységítésként használatát szintén kivételesen fontos eszköz a racionalizálásért folytatott küzdelemben.

Jelenleg a Németországban rendelkezésre álló egész munkáslétszámot egységes központi igazgatóság ellenőrzi és irányítja. Ennek az irányító szervnek feladata, már előre megállapítani, hogy adott pillanatban az ipar egyes ágazataiban a külföldi kereskedelem és a belföldi fogyasztás állandó ingadozása következtében körülbelül hány munkásra lesz szükség.

A racionalizálásra vonatkozó új rendelkezések szerint minden munkaadó felelős a nála alkalmazott tanoncok továbbképzéséért. A szakiskolák elméleti tanulmányait egyszerűsíteni kell és ki kell egészíteni az üzemekben való gyakorlati oktatással. Ugyanez az egyszerűsítés vonatkozik az egyetemeknek és általában az új technikusgeneráció nevelésére szolgáló egyéb iskoláknak tanrendjére is.

Szociális szempontból nagyfontosságúak azok a könnyítések, amelyekkel a kormány a szegény családok tehetséges fiainak továbbtanulását mozdítja elő. Ha azonban az állami ösztöndíjat élvező ifjú tanulmányai során mégis tehetségtelennek vagy hanyagnak mutatkozik, az addig élvezett ösztöndíjakat családja, – vagy ha ez anyagi ok miatt lehetetlen – illetőségi községe köteles visszafizetni.

Más fontos kérdés, melynek megoldása már folyamatban van, az ipar egyes ágaiban fölöslegessé vált munkásság átképzése más szakmára. Az „erőknek ez a felszabadítása” már megkezdődött és mindinkább fokozódik, így például felnőtt, egészséges férfiak ezentúl nem lehetnek sem vándorló árusok, sem portások.

A német nők és a fiatalok munkája a háború alatt

Miután az 1939 december 12-én kiadott rendelet szerint az új körülményekhez való alkalmazkodás időszaka lezárult, fokozottabban kell ügyelni a dolgozó nők védelmére. Elsősorban semmi körülmények között sem szabad megrövidíteni a szülés előtt és után való törvényes szabadságot. A női munkásnak napi tíz óra a leg hosszabb munkaideje, de ezt is csak kivételesen szabad igénybe venni sürgős szükség esetén a fegyverkezési, a kiviteltre dolgozó, vagy a nemzeti ellátás szempontjából nélkülözhetetlen egyéb üzemekben és csak akkor, ha nem volt lehetséges más pótmunkaerőt beállítani. A pihenés idejét nem szabad megrövidíteni, ha nagyobb testi erő-kifejtést igénylő munkáról, vagy pedig olyanról van szó, amelyet nehéz körülmények között kell elvégezni. A férjes asszonyok és különösen a családanyák részére az illetékes hatóságok a hét bizonyos napjára a munkaidő leszállítását rendelhetik el és kéthetenként egy nap szabadságot engedélyezhetnek.

Az 1939 szeptember 11 -én kiadott rendelet felfüggesztette az éjszakai munkára vonatkozó tilalmat olyan gyár-

ak részére, ahol váltott munkáslétszámmal dolgoznak. Más kivételnek azonban nincs helye és nők éjszakai munkára csak vis major esetben használhatók fel a leg-sürgősebb esetekben, olyankor ha nem lehetséges hármas váltású munkabeosztást létesíteni, amikor a nők az éjszaka sorra kerülő harmadik csoportból kimaradnának.

A fiatalok foglalkoztatását körülbelül ugyanolyan elvek szerint rendezték, mint a nőké, különösen a munkaidő és az éjszakai munka dolgában. Nem szabad ezenkívül a fiatalok munkaidejét úgy meghosszabbítani, hogy az szakmai továbbképzésük kárára váljék.

A behívottak családtagjainak segélyezése Németországban

A behívottak családtagjainak nyújtott segélyeket megállapító 1939 júl. 11-i és szept. 1-i rendeleteket újabban ismét módosították. Az új szabályozás értelmében a segélyezettek a segélyezés kétféle módja között választhatnak: vagy megállapított összegű segélyt kapnak, amelyek mértékét főként a család szükségletei és a helyi körülmények figyelembevétele alapján állapítják meg, vagy a behívott utolsó bérjövödelmét fogadják el a segélymegállapítás alapjául.

Az első esetben a behívott feleségének járó segély alapértéke nagyvárosokban havi 64 márka. A 16 éven aluli gyermekek után járó családi segély ugyanitt 19.50 márka. A behívott felesége tehát abban az esetben, ha férjének bevonulásával minden egyéb jövedelemtől elesett, egy gyermekkel havi 83.50 márka segélyben részesül. Ezenkívül 30 márkát kap lakbér címén; havonként tehát összesen 113.50 márkát. Ezt az összeget azonban teljes egészében csak akkor kapják meg a segélyezettek, ha a hadbahívott családfő jövedelme elérte a 133 márkát. A 19.50 márka különbözetet (a havi jövedelem 15%-át) ugyanis a bevonult személyi szükségleteinek fedezésére szükséges összegnek tekintik. Az eltartottakat a számítás szerint ennyivel kevesebb illeti meg. A család szükségleteit és következképpen az ezek fedezésére rendelt segélyeket természetesen a család összes jövedelmeinek, elsősorban a családfő rendes munkabér jövedelmének figyelembevétele alapján állapítják meg.

A második esetben a segélyösszegek megállapításának alapja egyszerűen a hadbavonult havi utolsó bérjövödelme. A segélyezésnek ezt a második módját az első helyett a segélyezettek kérelme esetén alkalmazzák. Eszerint a segélyezett családja 100-110 márka havi bérjövödelmen után 40 márka segélyben részesül. A segély összege magasabb havi munkabérek esetében 270 márkáig 10 márkánként 4 márkával növekszik. 110-120 márka után tehát 44, 120-130 márka után 48 márka, ha havi segély stb. 270 márka havi jövedelmen túl a segélyek összege 10 márkánként nem 4, hanem csupán 3 márkával növekszik egészen az 580 márka havi jövedelemig. 580 márkán túl a segélyösszeg havi 200 márka és tovább nem emelkedhetik. Az így kiszámított családi segélyalapot a lakbérsegély egészíti ki és a 16 éven aluli gyermekek után járó segélyösszegek, amelyeknek legalacsonyabb tétele gyermekenként havi 15 márka.

A sokgyermekes olasz családapák elsőbbsége

Az olasz minisztertanács törvénytervezetet fogadott el, hogy a sokgyermekes családapák meghatározott keretek között elsőbbséget élveznek állások betöltése és munkásfelvétel esetében. Az állami hivatalokra vonatkozóan a tervezet akként intézkedik, hogy pályázatok alkalmával a helyek tizedrészét a sokgyermekes családok fasiszta szövetségének tagjai részére kell fenntartani, amennyiben igazolták az illető állásra való alkalmasságukat, illetve képesítésüket. Ezek érdekében a legmagasabb korhatárt, amelynek elérése esetén a pályázatokon még részt lehet venni, 39 évre emelik fel. Az előléptetéseket pedig érdemként kell tekintetbe venni azt a körülményt, ha valaki jogosult tagja a sokgyermekes családok fasiszta szövetségének.

Ugyanezt az előjogot élvezik az állami és más közmunkáknál azok a munkások, akik a nevezett szövetség tagjai.

Magánüzemek tulajdonosai, akik tíz munkásnál több, de húsznál kevesebb létszámmal dolgoznak, legalább egy, akik pedig húsz munkásnál többet foglalkoztatnak, minden húsz munkás után további egy-egy helyet sokgyermekes családapával kötelesek betölteni. Ebből a szempontból sokgyermekesnek az olyan családfőt kell tartani, akinek legalább öt élő gyermegről kell gondoskodnia. Az élő gyermekekkel egy tekintet alá esik a háborúban, vagy a nemzeti ügyért egyébként elesett fiú is. Ha pedig a munkaadónak munkáselbocsátást kell foganatosítania, utoljára kell a sokgyermekes családapákat elbocsátani és ezek közül is utoljára azokat, akiknek a legtöbb gyermekük van.

A háztartási alkalmazottak munkaviszonyai

Bulgáriában

A munkaszerződésekre vonatkozó 1936. évi törvény alapján kibocsátott rendelet szabályozza azoknak a fiatal falusi leányoknak a munkafeltételeit, akik a városba költöznek, hogy háztartási munkára szegődjenek el. Rendelkezésekre bocsát továbbá munkaközvetítési hivatalokat és az erkölcsi támogatásnak különféle eszközeit.

A rendelet a legalább 14 éves leányokra vonatkozik, akik orvosi bizonyítvány és munkakönyv birtokában háztartási alkalmazotti munkát 16 napot meghaladó időre akarnak vállalni. Munkába lépésükkor a munkaadónak kötelessége nyilatkozatot adni, melyben felelőssége tudatában kijelenti, hogy családjában sem tudóvész, sem vérbajos beteg nincs.

Az elfoglaltságnak nem szabad túl fáradtságosnak lennie és a normális testi erőt meghaladnia. A szolgálatnak joga van készpénzfizetésre, amelyet minden hónap végén kell kifizetni. Kivétel az első hónapi fizetés, amely a szolgálatból való távozásáig biztosítékul letétben marad. Joga van továbbá ellátásra és tisztességes elhelyezésre. Joga van legalább nyolc órai éjszakai pihenőre, nyáron déli egy órától este hét óráig, télen hat óráig terjedő vasárnapi kimenőre és egy évi szolgálat után 18 napi fizetéses szabadságra. Joga van végül a 15 napi előzetes felmondásra.

A munkavállalás – akár magánúton, akár a közvetítő irodák révén történik – kötelező rendőrségi ellenőrzésnek van alávetve. A nagyobb városokban külön házak fognak épülni, amelyek egyrészt lakásul szolgálnak a munkanélküli szolgálóknak, másrészt pedig a háztartási alkalmazottak nevelésével, továbbképzésével stb. foglalkozó szervezetek helyezkednek el bennük.

A munkaerőkészlet felhasználása

Franciaországban

A francia kormány a rendelkezésre álló és felhasználható munkaerő hasznosításának ügyében az eddig fennállt rendelkezéseket egy 1940 február 23-i rendelettel, valamint 1940 február 28 és 29 keltezésű két rendelet-törvénnyel egészítette ki. E jogszabályok a mezőgazdasági foglalkozást nemzeti érdekű szolgálatnak mondják ki és mozgósítják (lefoglalják) az egész mezőgazdaságot. A mezőgazdaság bizonyos ágaiban a női munkát kötelezővé teszik. Gondoskodnak arról, hogy a fiatalkorúak alkalmazása és hivatási gyakorlata a mezőgazdaságban a szakképzett munkaerő tartalékolása szempontjából biztosítva legyen.

A mezőgazdasági üzemek és a mezőgazdasági munkásság mozgósítása. Az 1940 február 24-i rendelet kimondja, hogy Franciaország minden mezőgazdasági üzeme nélkülözhetetlen a francia nemzeti érdekek szolgálatának együttesében. Ebből az okból a mezőgazdasági üzemek vezetőit, valamint minden rendű mezőgazdasági munkást *együttesen* lefoglalja, mozgósítja és az egyes megyék (départements) mezőgazdasági termelési bizottsága alá

rendeli. A rendelet büntetés terhe mellett megtiltja az ipari és kereskedelmi vállalatoknak, valamint a közüzemeknek, hogy a mezőgazdasági munkásokat szerződtessek. A mezőgazdasági munkásokat a kormány feltétlenül meg akarja a mezőgazdaság és erdészet számára tartani. A mezőgazdasági foglalkozás elhagyásának azonban indokolt esetben teret engednek. Ebben az esetben a mezőgazdasági munkások a kimondottan földművelő foglalkozást a mezőgazdasági vagy erdőgazdasági iparral válthatják fel. A mezőgazdasági munkások munkahely-változtatását nyolc napon belül a Mezőgazdasági Munkaügyi Igazgatónak be kell jelenteni. A mezőgazdasági mozgósítás (foglalás) alá vont munkásoknak a foglalás tényéből kifolyólag semmi külön pénzbeli ellenszolgáltatáshoz nincsen joguk. Munkabérüket az érvényben lévő szociális törvények szabják meg. Bizonyos esetekben fizetésüket a megyei mezőgazdasági termelési bizottság állapítja meg. A mezőgazdasági mozgósítás hatálya alól a megyefőnök a megyei mezőgazdasági termelési bizottság előzetes meghallgatása után adhat csak felmentést. Azok a fiatalkorúak, akik valamely általános vagy speciálisan mezőgazdasági képzést és gyakorlatot akarnak szerezni, a mezőgazdasági mozgósítás hatálya alól való felmentést kérelmükre automatikusan megkapják. A mezőgazdasági mozgósítás a katonai szolgálat alól nem mentesít.

A női munkaerő kötelező alkalmazása. Az 1940 február 28-i rendelet törvény kimondja, hogy a háború tartamára bizonyos foglalkozási ágakban a női munkaerő alkalmazása kötelező. Ezeket a foglalkozási ágakat, valamint az alkalmazandó női munkaerő százalékát a munkaügyi miniszter rendelettel állapítja meg. A katonaköteles korban lévő férfiaknak a polgári foglalkozásokban való visszatartását körülíró szabályok határain belül egyetlen katonaköteles férfit sem lehet a hatóságok engedélye nélkül olyan munkakörbe áthelyezni, amely munkakörben a jelen rendelkezések szerint legalább ötven, vagy ennél magasabb százalékban kell női munkaerőt alkalmazni. Az eddig történt ilyen alkalmazásokat felül kell vizsgálni.

A női munkaerő alkalmazása folytán munkanélkülivé vált férfiakat az elsődlegesen nemzeti célokat szolgáló munka végzésére kell beállítani, így elsősorban a lőszer-, repülőgép-, vagy hajóépítőiparba. Abban az esetben, ha az így munkanélkülivé vált férfimunkások nem esnek a mezőgazdasági mozgósítás hatálya alá, maguk keresnek más munkát. A mezőgazdasági mozgósítás hatálya alól tartozók a kötelező férfimunka alól felmentést csak a munkaügyi miniszter által meghatározott feltételek mellett kaphatnak. A felmentésnél figyelembe kell venni az egészségi állapotot, az életkort és a családfenntartási terheket. A munkájukból kimozdított munkásoknak ugyanúgy joguk van a háború után eredeti munkahelyükbe való visszahelyezéshez, mint a mozgósított katonáknak.

Önkéntes bejelentésen alapuló összeírást kell két hónapon belül tartani a rendelkezésre álló női munkaerőről. Az adatok a munkaügyi miniszter kezeihez kerülnek. Asszonyok és leányok, ha a munkát keresők listájára történő felvételüket kérik, előzőleg hatósági orvosi vizsgálatnak vetik magukat alá. Az alkalmaztatás tekintetében: a jelentkezés sorrendje, a családfenntartási terhek és férjes asszonyoknál a férjek katonai szolgálata a mérvadó szempontok. A munkaügyi miniszter a munkábaállók számára gyorsított képzőtanfolyamokat állít fel.

Abban az esetben, ha az önkéntes jelentkezés alapján a női munkaerőszükségletet nem lehetne fedezni, a munkaügyi miniszter kötelezően elrendelheti minden női munkaerő kötelező összeírását. A munkaképes asszonyok és leányok közül egyénenkénti elbírás alapján választják ki azokat, akik a betöltésre váró munkahelyeket elfoglalják. A kiválasztásnál figyelembe veendő szempontokat a miniszterelnök és a munkaügyi miniszter együttes rendeletben állapítják meg.

A fiatalkorúak alkalmazása és szakképzése. Az 1940 február 29-i rendelet törvény büntetés terhe mellett kimondja, hogy egyetlen munkaadó sem alkalmazhat olyan tanoncot, akinek valamilyen tanoncszerződés más munkaadóhoz köt, hacsak a tanoncszerződés a munkaügyi

kódex szabályai szerint meg nem szűnt. Senki sem alkalmazhat továbbá olyan fiatalokot, aki valamely nyilvános technikai iskola növendéke, hacsak a fiatalok az "iskolából a család lakásváltoztatása vagy valamely más nyomós okból (force majeure) ki nem maradt. A kimaradást az iskola igazgatója igazolja.

A 16. évet betöltött fiatalok a technikai képzőiskolák, vagy a gyorsított szaktanfolyamok elvégzése után kérhetik a nemzeti érdekű munkálatokra mozgósítottak közé való felvételüket. Ha valamely munkafoglalási (munkamozgósítási) rendelet adnának ki az egyes hatóságok, a fiatalok a nemzeti érdekű vállalatoknál történő elosztására vonatkozó terveiket a megyék technikai nevelésügyi bizottságai elé kell véleményadás céljából terjeszteniük. Fiatalokat munkafoglalási alapján csak szülei vagy nevelőik hozzájárulásával és csakis a család lakóhelyén levő üzemben lehet foglalkoztatni. A családnak vagy a nevelőszülőknek joguk van a gyermekük személyét érintő munkafoglalási (munkamozgósítási) rendelet ellen a megyei technikai nevelésügyi bizottsághoz fellebbezni. Ez a bizottság dönt afelett, hogy a megfelelően rendelt fenntartással, visszavonással, vagy megváltoztatással-e. Ha egy vállalat egész munkerejét kollektíve foglalják le (mozgósítják), a rendeletnek mindazokra a tanoncokra ki kell terjednie, akik tanoncidéjük az érintett vállalatnál töltötték le és azokra a fiatalokra, akik az érintett üzem által rendezett gyorsított tanfolyamokat elvégezték, kivéve ha a fiatalokat a tanfolyam után egyenként más vállalatoknál helyezték el. Azok a fiatalok, akiknek nincs rendszeres foglalkozásuk? nem részesülnek valamely képzésben és nem tanoncoskodnak, kötelezhetők arra, hogy magukat 16 éves koruk betöltése után valamely szakképzésnek alávéssék. Azok a 16 évet betöltött fiatalok, akik valamely ipari, vagy kereskedelmi vállalatnál tanulatlan munkásként dolgoznak, kötelezhetők, hogy foglalkozásuk gyakorlatának megfelelő munkakört lássanak el, vagy pedig valamely szaktanfolyam hallgatásának vessék alá magukat.

A munkabér háborús szabályozása Belgiumban

A belga kormány országos konferenciát hívott össze a munkaadók és munkások képviselőiből, a miniszterelnök elnöksége alatt, hogy a jelen háborúnak a belga közgazdaságra gyakorolt hatását, valamint a várható ár- és munkabéremelkedés szabályozását és szükségesnek látszó intézkedéseket megvitassa. Az 1939 december 21-én elért megegyezés értelmében a Konferencia arra kéri a kormányt, hogy tegyen meg minden könnyítést a közfogyasztás elősegítésének érdekében, továbbá használjon fel minden törvényes hatalmat arra, hogy az árak emelkedését a lehető legszűkebb korlátok között tartsa. Ugyanez az egyezmény ajánlja, hogy a munkabérek egyezmény iparágakban az 1939 novemberi hivatalos kiskereskedelmi árakhoz kell szabni és 1940 februárig rögzíteni. Az ezutáni időben a különleges idők tartamára a munkabért mindenkor az elmúlt három hónap kiskereskedelmi árához kell viszonyítani. Ha az indexváltozás az 5%-ot nem haladja meg, a munkabért nem kell megváltoztatni. Minden újabb munkabérszabályozás három hónapra maradjon érvényben.

Az egyezmény a továbbiakban kimondja, hogyha 1940 február végén a kiskereskedelmi árindex emelkedése kétszer 5%-ot tesz ki és így kétszeres munkabéremelést lenne szükségessé, csak egyszeres emelés hajtható végre és az Országos Konferenciát azonnal újra össze kell hívni, hogy a munkabérek kérdés megoldását illetően új egyezményt hozzon. Ha pedig a munkabérnek valamely új megállapítása után az egyik fél úgy látja, hogy a jelen egyezmény az ország iparának kárára volna, új munkabérmegállapításnak nincs helye mindaddig, amíg az Országos Konferencia a helyzetet újra meg nem vizsgálta.

A decemberi megegyezést követően a belga szakszervezetek országos bizottsága elhatározta, hogy az egyezményt elfogadja és minden tagegyesületét felhívja annak

elfogadására azzal a feltétellel, hogy a kormány a munkabérszabályozás e megoldását minden iparágra kiterjeszti és az árellenőrzést azonnal életbelépteti.

Az angol árpolitika

A létfenntartási költséget 1939 szeptemberéig az év első nyolc hónapjában észlelt némi áremelkedés ellenére is csaknem állandónak lehetett tekinteni Angliában. Az 1914. évi júliusi színvonalhoz mért arányszám 55 volt, az élelmiszerek külön indexe pedig 38. A következő három hónapban az előbbi 73-ra, az utóbbi pedig 57-re emelkedett. A kormány ekkor szükségét látta a közbelépésnek, amely viszont a kincstárra nézve járt súlyos áldozatokkal.

A kincstár tényleg heti 1,115.000 fontot, tehát mintegy 25 millió pengőt elérő terhet visel a kormány árpolitikája következtében. Az egyrészt szubvenciók révén, másrészt egyéb módon érvényesített intézkedéseknek volt azonban köszönhető a kincstári főpecsétőr kijelentése szerint, hogy az élelmiszerek indexét december folyamán 57-en lehetett tartani, míg az általános indexszám 73-ról csak 74-re emelkedett.

Így vált elkerülhetővé a létfenntartási költségek emelkedése, amely szükségképpen maga után vonta volna a fizetések felemelését, ez pedig a további áremelkedést!

Az angol gazdasági politika tehát minden erejévé* azt a végzetes körforgást igyekszik megakadályozni, amely végül is elkerülhetetlenül az inflációhoz vezetne.

A munkanélküliség esetére szóló biztosítás Angliában

Az angol Munkanélküli Biztosítási Bizottsága fennállásának öt éve alatt tekintélyt szerzett magának azokkal a tájékoztató jelentésekkel, amelyekkel a munkanélküli biztosításügy helyzetéről, elsősorban pedig a Munkanélküli Alap ügyeiről értesíti a közönséget. A legutóbb kiadott jelentése sem kivétel e megállapítás alól. Igaz ugyan, hogy a közgazdaság várható alakulásáról szokás szerint adott becslése a kiszámíthatatlan jövő miatt ezúttal elmaradt. Mindezek ellenére a Bizottságnak sok mondani valója van. Az egyetlen jóslás, amelybe a Bizottság bocsátkozik, arra hívja fel a figyelmet, hogy a jelenlegi háborút a múltéhoz hasonlóan nagy munkanélküliség fogja követni. A munkanélküli alap pedig jelentékeny veszteségekkel számolhat. Ennek megfelelően az 1939. év végén mutatkozott 57,000.000 font felesleget nem használhatja fel az alap a befizetések csökkentésének lehetővé tételére, vagy a biztosítottak járandóságainak emelésére, hanem a háború után várható veszteségek ellensúlyozására kell tartalékolnia. Egy 1938-i rendelet értelmében a Bizottság minden időszakos többletbevétel az Alap tartozásainak csökkentésére fordíthat avval a feltétellel, hogy szükség esetén az összeget újra kölcsönveheti. Ezáltal évi 3%-os megtakarítást érhetnek el. A Bizottság javaslata szerint ilyen módon 37,000.000 fontot kellene a mutatózó feleslegből felhasználni. A megtakarítás évi 1,100.000 font. A Bizottság javaslata szerint ezt az összeget teljes egészében a gyermekeket nevelő családoknak kell juttatni. A munkanélküliség ellen biztosított családoknak juttatandó heti összegek a tervezet szerint az első két gyermek után egy sillinget tesz ki.

A tengerészek hadi kárpótlásai Angliában

Az 1939 szept. 22-i 1252. sz. rendelet a hadirokkantsági járulék, nyugdíj és fogsági segély rendszerét kiterjesztette a kereskedelmi hajók tisztjeire és legénységére. Halál, sebesülés, vagy fogságajutás esetén nyugdíj, járulék, ill. segély jár mind a hadi, mind a kereskedelmi hajók tisztjei és legénysége, ill. eltartottjaik számára. A rchhajók és világítóhajók tisztjei és legénysége részére külön tarifát állapítottak meg.

Nyugdíjra, vagy segélyre jogosult eltartottaknak számítnak a feleség, vagy özvegy, ha a házasságot a sebesülés, vagy a betegséget, esetleg elhalálozást elő-

idézett fogságbajutás előtt kötötték. Igényjogosultnak számít a tengerésszel a sebesülés, vagy fogságbajutás előtt legalább hat hónapon át együttélt, általa eltartott nő is. Igényjogosultak ezenkívül a törvényes, törvényesített, vagy örökbefogadott gyermekek és ugyanígy a törvénytelen gyermekek is, ha anyjuk együtt él a tengerésszel, vagy legalább is a gyermektartás kötelezettsége őt terheli.

Hadi nyugdíj, járulék, vagy segély az igénylőt, vagy igénylőket akkor illeti meg, ha a sebesülés, vagy halál háborús természetű szolgálatteljesítés közben hajón, hajóról fel- vagy leszállás közben érte őket. Háborús sebesülésnek számítanak a tűzfegyverek, robbanóeszközök, vagy bármiféle más hadi szerszámok által okozott testi sérülések, ha azokat az ellenség okozta, vagy ha azok harc közben érték a tengerészt. Hasonlóképpen igényjogosultak a tengerész, vagy hozzátartozói, ha a sebesülés, vagy a halál fogságbaesés, vagy hajójának elfogása következtében érte.

A halál megállapításának a sebesüléstől, vagy a később halált okozó betegség következtében történt szabadságolás idejétől számított hét éven belül kell megtörténnie. A fogsági segélyt a tengerésznek és eltartottjainak mindaddig fizetik, amíg a fogság tart. A rokkantsági járulékok összegét a sérülés súlyossági fokához mérten állapítják meg. A könnyebben sebesültek egy összegben megállapított egyszeri segélyt kapnak. Ha a rokkantság foka húsz százalékon alul marad, a rokkantság kezdeti időszakára heti rokkantsági segélyt állapítanak meg, majd annak lejártával egy összegben végkielégítést. A tisztak rangjuknak megfelelően magasabb járulékot, ill. segélyt kapnak. Az igényjogosultság megállapítását a sebesülés, a fogságbaesés, vagy az ellenségeskedések megszűnté utáni hét éven belül kell kérni.

A mezőgazdasági munkabér szabályozása Észak-Írországbán

A közelmúltban törvényerőre lépett északírországi mezőgazdasági munkabérszabályzat egy Mezőgazdasági Munkabérszabályozó Szövetséget létesített. Ennek a Szövetségnek tagjai a munkások, a munkaadók delegáltjai és a földművelésügyi minisztérium képviselői. A Szövetség feladata, hogy a munkaidő, valamint a darabszám után fizetett mezőgazdasági munkások legkisebb munkabérért, a természetbeni járandóságokat, azok pénzértékét és egyéb járandóságokat, valamint a túlórázás munkabérért megállapítsa. A Szabályzat a mezőgazdasági fizetéses szabadság kérdését is rendezti. Eszerint a 12 hónapos munkaperiódus letöltése után hat nap, a két-hónapos munkaperiódus után kéthavonként egy nap fizetéses szabadság jár.

Kötelező munkaszolgálat Svédországban

Svédországban 1939 december 30-án kelt törvényvel a kötelező munkaszolgálat intézményét bevezették. Az elvi bevezetés a törvény szerint 1941 március 31-ig szól. A részbeni, vagy egészbéni végrehajtására csak akkor kerül sor, ha ezt királyi rendelettel elrendelik. A törvény megköti a munkaadókat a munkásfelvételek, a munkásokat a munkahelyváltoztatás tekintetében. A törvény kimondja, hogy háborúban, háborús veszély idején, vagy a háború okozta változott körülmények fennforgásának esetén a munkaközvetítést kizárólag a Tartományi Munkaközvetítő Szövetségek irányíthatják. Központi vezetésüket az Országos Munkaközvetítő Szövetség biztosítja. Ezek a Szövetségek kizárólagos munkaközvetítési jogot kapnak. Bizonyos meghatározott üzemek a munkáskéz utánpótlás tekintetében e megkötés alól kivételnek. A munkások külön engedély nélkül nem hagyhatják el, vagy nem változtathatják meg munkahelyüket. A 70 éven aluli nyugdíjas államtisztviselők, ha egészségük és képességeik engedik, újra munkába állíthatók azokban a munkáágakban, vagy azokhoz hasonlóknak, amelyekben azelőtt dolgoztak.

16 és 70 év között az egészség és testi rátermettség határain belül elvben mindenkire kiterjeszti a törvény az általános munkakötelezettséget. Ennek igénybevételére csak a háborús lőszerutánpótlás, az országélelmezésének biztosítása, a szállítás és ehhez hasonló egyéb közszükségletek biztosításának esetében kerülne sor. A munkára való kötelezés adott esetekben csak bizonyos foglalkozási csoportokra, korosztályokra, helységekre vagy bizonyos családi állapotban lévőkre vonatkozik. A 16 és 19 év közötti korosztályokat azonban csak nagy szükség esetén, például a veszélyeztetett termés learatásának zavartalan biztosítása érdekében vennék igénybe. Külön rendelkezések szabályozzák, hogy a magánszolgálatban álló személyek a munkaidejük meghosszabbításából álló kötelező munkaszolgálatukon túl hogyan teljesítik kötelező munkaszolgálatukat. Bizonyos indokolt esetekben a Tartományi Munkaszövetségek a munkaszolgálat teljesítése alól felmentést adhatnak.

Az önkéntes munkaszolgálatot teljesíteni akaróknak a munkaszolgálat teljesítéséhez minden lehetőséget biztosítani kell. Az önkéntesen vállalkozók felhasználása után a kötelező szolgálatot azokra kell elsősorban kiterjeszteni, akiknek jövedelmét a munkaszolgálat nem érinti lényegbevágóan. Csak ezek felhasználása után lehet a kötelező munkaszolgálatot mindenkire kivetni. Egy külön munkabérbizottságot kell a törvény szerint felállítani, amely a kötelező munkaszolgálatot teljesítők munkabér és egyéb munkafeltételeinek ügyével foglalkozik. A kötelező munkaszolgálat teljesítéséből fakadó jövedelemcsökkenéseket és egyéb veszteségeket az állam teljes egészben vagy részben megtéríti. A kötelező munkaszolgálatra behívottakat állásukból ugyanúgy nem szabad kitenni, mint a katonai szolgálatra bevonultatkat.

A papíripar helyzete

A papíripar helyzete az egyes országokban jelenleg körülbelül a következő: Norvégiában igen nagy a kereslet faanyag iránt, az árak ennek megfelelően természetesen emelkednek. Svédország elhatározta, hogy kivételt minden nehézség és közlekedési veszély ellenére fenn fogja tartani. Angliában az egész ipar állami felügyelet alá került már az ellenségeskedés megkezdése óta. Kanadában az újságpapíripar igen nagy nehézségekkel küzd. A múlt év augusztusában ugyanis kiderült, hogy Hearst, az amerikai újságkirály néven ismert kiadó, akinek az Egyesült Államok lapkiadóvállalataiból tekintélyes rész tartozik az érdekkörébe, a különféle kanadai újságpapírgyártó vállalatoknak több mint 10 millió dollárral tartozik. Spanyolországból jelentik, hogy az évenként felhasznált faanyag mennyisége eléri a 175.000 tonnáat.

Portugália küzdelme a munkanélküliség ellen

A portugál kormány 1932 óta folytatólagos intézkedésekkel igyekezett elhelyezni a munkanélkülieket, részint a közmunkákban, részint a magánvállalkozásokban és azóta is minden lehető erőfeszítést megtett, hogy ennek a kezdeményezésnek minél nagyobb eredménye legyen. Felhatalmazta például az egyes közületeket, hogy a belügyminiszter engedélyével külön adót vessenek ki, amelynek a bevétele az állami hozzájárulás összegeivel kiegészítve, az állandó munkanélküliség tartama alatt végzendő közmunkák fedezésére való. A munkanélküliség kormánybiztossága ezekre a munkákra eddig mintegy 200.000 contót – kb. 40 millió pengőt – fordított. Ha meggondoljuk, hogy ez az összeg kizárólag a munkabérek fedezésére szolgált és hogy a közmunkák összköltségének kb. 35 százalékát teszik a munkabérek, – láthatjuk, hogy a közmunkák fedezésére 570.000 contóra, vagyis kb. 12c millió pengőre volt szükség.

Ezenkívül a kormánybiztosság segélyt utal ki a munkanélkülieknek megbetegeedésük esetén és élelmiszer és ruházati cikkek kiutalásával gondoskodik gyermekeik eltartásáról. Végül nagymértékben előmozdítja munkásházák és lakások építését.

Az amerikai repülőgép-kivitel

Az amerikai repülőgépiparnak az elmúlt években tapasztalt hirtelen fellendülése elsősorban a kivitel fokozásának volt köszönhető. A külkereskedelem, amely 1936-ban a hazai termelés 30 százalékát vette igénybe, 1937-ben 34, 1938-ban pedig 52 százalékra emelkedett. Az európai háború kitöréséig az elmúlt évben is növekvő irányzatot mutatott a kivitel. 1939 első nyolc hónapjában a kivitel 70*2 millió dollár volt, míg 1938 megfelelő időszakában 48'8 millió, egész 1938-ban pedig csak 68-2 millió dollár.

A kivitel, amely az elmúlt években nagyrészt hadirepülőgépeket szállított, a japán-kínai háború kitörése után elsősorban a távol-kelet, később pedig fokozatosan Anglia és Franciaország felé irányult. Ez a két ország, amely 1938-ban az amerikai kivitelnek csak hét százalékát foglalta el, 1939 első nyolc hónapjában az exportált repülőgépek 60 százalékát vásárolta meg.

Ez az arányszám a háború kitörése után csökkent, hiszen az amerikai semlegességi törvény megtiltotta a hadianyag kivitelét, de ennek a törvénynek a módosítása után megint erősen emelkedett. Tudjuk, hogy a szövetségesek mily sokszáz millió dollár értékben rendeltek hadigépeket az Egyesült Államok különböző gyáraiban.

Világos, hogy ilyen erőteljes kereskedelem az iparnak igen nagy hasznot hajt. Így a United Aircraft Corporation, az Egyesült Államok egyik legfontosabb ipari telepe az 1939. év első kilenc hónapjában 5-8 milliárd dollár tiszta nyereséget könyvelt el, szemben 3-5 j millióval 1938, 2,72 millióval 1937 és 0,91 millióval 1936 megfelelő időszakában. A North American Aviation Corporation, amely mind Angol- mind Franciaországtól fontos megbízásokat kapott, 1939 első kilenc hónapjában 5-05 millió dollár tiszta nyereséget ért el, szemben 1,01 millióval 1938, 0,23 millióval 1938 és 0,14 millióval 1936 megfelelő hónapjaiban.

Munkaidő és bérmozgalom az Amerikai Egyesült Államokban

Az 1938. évi munkatörvény (Fair Labour Standard Act) rendelkezése szerint 1939. évi október hó 24-én érvénybe léptek a törvény II. évére érvényes alpmunkabérek és munkaórák.

A törvény az I. évben a külkereskedelemben érdekelt iparágak 25 centes minimális órabéreit 30 centre emeli, míg a normál munkahetet az előző év 44 órája helyett 42 órában állapítja meg.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a fenti béremelkedés előnyeit körülbelül 700.000, míg a rövidebb munkahétét 2.400.000 amerikai munkás fogja élvezni.

A harisnyaiparban, az iparág viszonyainak megfelelően, külön kormánybiztosi rendelet 32½-40 centben, a textiliparban pedig 32½ centben állapította meg a minimális munkabérek mértékét.

Amerikai sztrájkstatisztika

A munkaügyi statisztikai hivatal kimutatása szerint a sztrájkok számában az 1938. év folyamán beállott csökkenés az ellenkező irányba csapott át 1939-ben, amikor is a sztrájkok az előző évhez képest hat százalékkal szaporodtak. A kimutatás szerint 1939 januárja és júliusa között való időben az előző évhez viszonyítottan 74 sztrájjal volt több, amelyekben összesen 439.761 munkással többen vettek részt és 6.624.322 munkanappal több vesztett el.

A búzatermelés helyzete Argentínában

Argentína már régóta nagy erővel törekszik gazdaságának átalakítására. Államháztartása ennek ellenére igen nagy mértékben függ ma is a földművelés eredményeitől és az őstermelés kivitelének sikerétől. Az 1938. év súlyos válsága 1939-ben alig hogy enyhült. Először

zárult évek óta kereskedelmi mérlege deficittel az 1938. év végén. A deficit 54 millió peso volt. (1271 millió kivittel 1326 millió behozatal áll szemben.) 1939 július 13-án pedig a búza ára a liverpooli tőzsdén olyan mélyre zuhant, mint még emberemlékezet óta soha. Ennek következtében az argentinai földművelésügyi minisztérium a helyzet súlyosságára való tekintettel – miközben hivatalosan megcáfolták a peso devalvációjáról terjesztett híreket – különleges elővigyázati rendszabályokhoz nyúlt. Abban az időben még a múlt aratásról maradt több mint 3-5 millió tonna búza volt eladatlan. A kormány ezt a mennyiséget megvette a parasztoktól, hogy segítsen rajtuk, mázsánként 3-5 pesóért, mikor a világgiazi ára kb. 3 peso volt. 194.5 millió pesós költségvetési hiány vetette előre az árnyékát, amely összeget a legszigorúbb takarékosági rendelkezésekkel sem lehet 60 millión alulra leszorítani. Ennek következtében az argentin kölcsönök jegyzése a londoni tőzsdén erősen esett.

Mint tudjuk, a peso a kormány által ellenőrzött valuta. A kormány megveszi az exportőröktől a devizákat, és pedig 15 pesót fizetve egy font sterlingért és eladja az importőröknek 17-20 pesóért. Az így elért haszon – amely az év elején kb. 195 millió peso volt – szolgált az eladatlan búza felvásárlásával keletkezett kár kiegyenlítésére! Ezenkívül még egy lényeges célt ért el a művelet: a pesónak a felértékelését a behozatal szempontjából.

Argentína különben jelentékeny hasznot húzhat a gabonaneműek árának a háború kitörése óta bekövetkezett nagymértékű emelkedéséből.

A munkanélküliség ellen való biztosítás Újzéländban

A munkanélküliség ellen való biztosítás régi rendszere 1939 április elsejével megszűnt Újzéländban. Az új rendszer szerves része annak a széleskörű programnak, amely az 1938 szeptember 14-én kihirdetett törvénnyel a szociális gondoskodás alapjait vetette meg.

Az anyagi alapot a munkanélküliek megsegítésére a „Hozzájárulás a szociális biztonsághoz” elnevezésű alap fogja szolgáltatni. Ebbe minden 16 évnél idősebb és jelenleg Újzéländban lakó személynek be kell lépnie és fizetéséből, illetve munkabéréből bizonyos összeget le kell vonni. Mindazonáltal a sziget főkormányzója egyes osztályokat felmenthet a hozzájárulás alól. A belépési díj öt shilling minden 20 évnél fiatalabb férfinál, minden más esetben változik a nem, a kor és a munka minősége szerint. Hasonló szabályok szerint váltakozik a kötelező hozzájárulás mértéke is, általában azonban minden megkeresett shilling után egy penny. A hozzájárulás összegét a munkaadó vonja le a munkás fizetéséből és a munkás bérkönyvébe a levonás mértékének megfelelő, erre a célra kiadott bélyeget ragaszt.

Az eddigi rendszertelen pénzbeli segély helyett a törvény rendszeres járadékot ír elő, amelynek összege a munkanélküli szociális körülményei szerint változik. Mindazok, akik a munkanélküli-segély kedvezményében részesedni kívánnak, kell hogy már legalább 12 hónapja Újzéländban lakjanak, tényleg munkanélküliek legyenek és bizonyítani kell tudniok, hogy mindent megtettek képességeiknek megfelelő munkakörben való elhelyezkedésük érdekében. A munkanélkülieket két kategóriába sorozták. *Az A)* osztályba tartoznak a 20 évnél fk-csalabak, akiknek nincsenek eltartásra szoruló családtagjaik. *AB)* osztályba a 20 évnél idősebbek, akiknek bizonyos számú hozzátartozóról is gondoskodni kell. *Az A)* kategóriabeliek heti 10 shillinget kapnak, *a B)* osztálybeliek a normális segélyen kívül kapnak még pótlékot is, amely az eltartásra szoruló családtagjaik számához igazodik.

A munkanélküliek elhelyezése Holland-Indiában

Az egyes farmokon elhelyezett munkanélküliek száma 1939 első felében valamivel kisebb lett. Míg 193& első hat hónapja alatt 7802 munkanélkülit helyeztek így elj 1939 első felében ez a szám 7225-re csökkent. Ezekben az adatokban nemcsak a színes munkások – például a malájok és kínaiak – foglaltatnak benn, hanem az

európaiak is, kivéve a hollandus nemzetiségűeket. A munkaközvetítő hivatal által elhelyezett összes munkanélküli európaiak száma 3139-ről 2686-ra csökkent; az elhelyezett bennszülötteké pedig ugyanezen idő alatt 4382-ről 4303-ra. Csökkent a munkanélküli kínaiak száma is, bár csak kis mértékben, 281-ről 236-ra.

Holland-Indiában általában csökkenőben van a munkanélküliség és az állami és magánüzemek munkaszükséglete kétségtelenül emelkedik. Ezek a jelenségek a holland gyarmati kormány megfelelő intézkedéseivel magyarázhatók.

A munkanélküliség csökkenése észrevehető hatással van a bennszülött népesség pénzügyi és szociális helyzetére. A gyarmati kormányzat a munkanélküliek részére

számos átképző tanfolyamot létesített. Míg 1938 második felében ezekre a tanfolyamokra 1579 hivatását változtatni kívánó munkanélküli iratkozott be, számuk 1939 első hat hónapjában 1451-re csökkent. De ez a szám valószínűleg nem felel meg a munkanélküliség jelenlegi csökkenésének, mert az 1939. évre vonatkozó statisztikák a tanfolyamok hallgatói közé felvették azokat a kiskorúakat is, akik újabb keletű kormányrendelet következtében látogathatják ugyanezeket a szaktanfolyamokat.

Az ipar és földművelés különféle ágazataiban elhelyezett európai munkanélküliek száma 1938 január i-én 1617 volt, a bennszülötteké 1251 és a kínaiaké 86. 1939 január i-én az elhelyezett európaiaké 1393, a bennszülötteké 1347 és a kínaiaké 40.

KÖNYVSZEMLE

Szeberthy János: Mezőgazdasági Munkásvédelem (Közgazdasági Könyvtár XXIII. kötet. Budapest, 1940).

A Magyar Közgazdasági Társaság kiadásában a közelmúltban jelent meg Szeberthy János „Mezőgazdasági Munkás védelem” című munkája. A szerző, akit számos szociálpolitikai tanulmányából már előnyösen ismertünk meg, ezúttal nagyobb célkitűzést kíván megvalósítani: összefogóan ismerteti a mezőgazdasági munkásvédelem kérdéseit, örömmel üdvözljük a szerzőnek ezt a vállalkozását, amely szakavatott kézzel nyúl mezőgazdasági szociálpolitikánk sokszor kényes kérdéseire és általánosságban mindvégig tárgyilagosan foglalkozik mind a helyzetkép megfestésével, mind a célkitűzések megrajzolásával.

Szeberthy munkája nem volt könnyű, mert igen nagy anyagból kellett válogatnia s így, miként műve bevezetésében jelzi is, teljességre nem törekedhetett. Művét elsősorban didaktikai szempontok irányítják, de az a gyakorlati közigazgatási munkás számára is hasznos segéd-könyvvül szolgálhat. A hazai tételes joganyag és a külföldi jogfejlődés ismertetésében, a megvalósítandó feladatok célkitűzésében nagy körültekintéssel jár el, választékos nyelvezete nagyban emeli munkájának értékét.

Munkájával szemben elsősorban is elméleti felépítettség szempontjából meg kell jegyeznünk, hogy ebben a vonatkozásban nem jár el egységesen; az egyes részletkérdésekben az elméleti háttérnek megadása minden esetben értékesen egészítette volna ki az anyagot. Altalában az egyes részek kidolgozásában az egyöntetűséget nem sikerült teljesen biztosítani, amivel szükségszerűleg együttjár, hogy míg egyes részei (munkabér-kérdés, munkaidőszabályozás, nő- és gyermekmunka, táplálkozás; a levetett keraest Kimerítés tárgyalják, addig más részletek csupán vázlatosak maradtak.

A szerzőnek a mezőgazdasági betegségi biztosítás bevezetése kérdésében elfoglalt álláspontja csupán egyik irányvonal a kérdés okszerű megoldásának. Nemcsak pénzügyi akadályok, de a kötelező betegségi biztosítás egyéb ágazataiban szerzett tapasztalatok is igen nagy megfontolásokra készítetnek itt. Emellett más vonalon (kórorvosi állások szaporítása, közgyógyyszerellátás rendezése, egészségvédelem kiépítése) a kérdés kielégítően megoldódhat. Minthogy a fejlődés – eltekintve a visszacsatolt területeken hatályos kivételes jogszabályoktól – inkább ez utóbbi irányban halad, a szerzőnek ebben a vonatkozásban részletesebben kellett volna a kérdéssel foglalkoznia. Nem emlékezik meg arról a törekvéstről sem, amely a gazdasági cselédek házi és kórházi ápolása között való összefüggést, az ápolás tartamát és a költségviselés kérdését kívánta törvényhozási úton újra rendezni. Bárha ez a javaslat időközben visszavonatot, mindazonáltal a fejlődés útja mégis kijelöltetett benne. Ugyancsak nincs említés arról

a rendelkezésről sem, amely az ezer pengő forgalmi értéken alul való ingatlanokat mentesíti a betegápolási költségek kiegyenlítésére való igénybevétel alól. Pedig nagyrészt olyanok védelméről van szó, akiket a szerző tárgyalási anyagába vont. Nem emlékezik meg a gazdasági cselédek szülésével kapcsolatos bábafuvar költségei viselésének rendezéséről sem.

Egészségvédelmünk kiépítése tekintetében óriási haladást jelentő – immár kihirdetés előtt álló – „lex tuberculosis” és „lex veneris”-ünkről sem tesz említést, jöllehet falusi egészségügyünk korszerűvé tételét leg-hathatósabban éppen ennek a törvénynek rendelkezései lesznek hivatva biztosítani.

A mezőgazdasági munkásvédelem és a közigazgatás kapcsolatainak ismertetése általánosságban ismert megjegyzésekre szorítkozik. E tekintetben a nagyobb elmélyülést szívesen láttuk volna s elmaradhatott volna olyan hely nem álló megállapítás, hogy a mezőgazdasági munkás-ság az utolsó harminc évben a szociális védelem Hamu-pipókéje volt. Mert akkor minek tekintjük a földreformokat, egészségvédelmi rendszerünk felépítését, a számtalan falusi iskola létesítését, az egész kis családi házak adómentességét és számos más kormányzati ténykedést, ha nem elsősorban ennek a társadalmi rétegnek megsegítésére irányuló törekvésnek?

Szeberthy munkájának értékéből – figyelemmel a bevezetésben előre jelzett célkitűzésre – az elmondottak semmit sem kívánnak elvonni, annál kevésbbé, minthogy nagy egészében helyes meglátással, sok gyakorlati érzékel, alapos és széleskörű tanulmányok eredményeképpéa készült és mindenképpen örvendetes gyarapodása ezirányú szakirodalmunknak. Mi is azt valljuk, miként szerző műve befejezésében, a kitűzött célok szolgálatában érdemes volt dolgozni.

Székely Mikló

E. M. Durbin s (Routledge kiad.) A háború pénzügyi politikája. (How to pay for the war.)

A munka hat elvet állapít meg a háború pénzügyi vezetésére. Ezek: az adókat sürgősen fel kell emelni; az ipart közvetlen kormányellenőrzésnek alávetni; a kormány kölcsönpolitikájának megfelelően a pénzügyi-ellenőrzés mellett való kibővítése kívánatos; az állami kölcsönök kamatait igen alacsonyan kell megszabni; a clearing-bankok által folyósított kereskedelmi kölcsönök szigorúan körülhatárolandók és folyósításuk ellenőrizendő; az állami kölcsönöket maguk a kereskedelmi bankok jegyezzék.

A munka a továbbiakban kifejti, hogy a háború, finanszírozásának legjobb módszere a fogyasztás csökkentése mellett a pénzügyi-ellenőrzés és a kihelyezések.

(expenditure) növelése. Ilyen infláció kívánatos a szükséges takarékbetétek növelése érdekében. A takarékbetétek összege a háború előtt Anglia összes pénzügyvédelmének 10-12%-át tette ki. A mai viszonyok között – írja a szerző – a legnagyobb meggyőzés és magas kamatláb mellett is ez az összeg legfeljebb megkétszereződhetnék. A pénzügyvédelmek és kihelyezések kibővítése, a fogyasztás korlátozása mellett megsokszorozná ezt az összeget, mert automatikusan serkentené az embereket a takarékoságra.

H. D. Dickinson: A Szocializmus gazdasági rendje. (Humphrey Milford kiad.)

Milyen mértékben hatálytalanítja a szocialista elméletet és a gyakorlatot a modern gazdaságtudomány? Erre a kérdésre kíván feleletet adni a fenti munka. Hayek, Mises, Halm és Brutzkus véleménye szerint egy technikai-igén fejlett szocialista állam, amelyben ha meg is van az egyéni kezdeményezésre serkentő ösztönzés és a népnek racionális ellenőrzési joga, a legfejlettebb szociális figyelem mellett sem biztosítaná a termelés oly mértékű rendjét, amelyet a kapitalizmus kifejlesztett. Hiányzik ugyanis az a vezérelv, amely ugyanazon jószág kétféle előállítási eljárásának összehasonlításából származó relatív előnyöket lemérhetné. Ezek szerint a szocialista gazdasági berendezkedés pusztán becslésekkel, alkalomszerű intézkedésekkel igyekszik a javak termelését és a közszolgálatok megszervezését a társadalom szükségleteivel összhangba állítani, míg a kapitalista gazdasági rendszerben ezt az automatikus mechanizmus biztosította.

A szerző ezzel szemben annak a nézetének ad kifejezést, hogy a szocialista rend a termelési költségeknek és

az értékeknek minden termelési ágra való pontos kiszámítása által a gazdaság produktivitása mellett a gazdasági egyenlőség és szabadság tökéletesebb megvalósítását biztosítja, mint az individualista gazdasági rend.

A könyv olvasása komoly kritikai felkészültséget igényel.

Karl Federn: A történelem materialista felfogása. (Macmillan kiad.)

A munkának a címe tévedésre adhat alkalmat. Nem a történelem materialista magyarázatával foglalkozik, hanem a marxi elmélettel, amely szerint a történelem folyását pusztán a gazdasági erők szabják meg. A kettő között lényeges különbség van.

Úgyes kutató jellegű Dr. Federn kritikizmusa, amellyel Marxnak azt az állítását veszi bírálat alá, hogy az emberiség szellemi és politikai élete minden kor termelési viszonyainak, mint a társadalom gazdasági alapjainak a produktuma. Hangsúlyozza az indeterminizmus elemét, amely oly nagy szerepet visz az emberi fejlődés történetében, így például a véletlen, amely az ősember kezébe harci eszközt vagy munkaszerszámot adott a letört faágban vagy egy fölvetett éles kőben. Dr. Federn rámutat arra a nagy szerepre is, amelyet képzelőtehetséggel megáldott és energikus egyének (a „nagy férfiak” történelmi szemléletét érinti itt) a szociális és gazdasági haladás terén, továbbá az ideológiai fejlődés vonalán jelentettek. Felhívja az olvasó figyelmét arra a tényre is, hogy meg-egyező gazdasági viszonyok mellett két vagy több emberi társadalom a legkülönbözőbb jogi vagy politikai berendezkedést és osztályok közötti viszonyt mutathat fel.

Szerkesztésért és kiadásért felelős: Erődi-Harrach Béla dr.

87716 Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. Felelős nyomdavezető
Nyomatott a könyvnyomtatás 500-ik évében

Kárpáti Antal

E SZÁMBAN MEGJELENT CIKKEK SZERZŐI:

RÁCZ GYULA dr., ny. államtitkár * NINO FALCHI dr.,
szociális tudósító, az olasz mezőgazdasági munkásszervezet
(C. F. L. A.) tisztviselője * HILSCHER REZSŐ dr., egyet,
m.-tanár, adjunktus * BATIZ DÉNES dr., orvos, titkár *
LACZA ISTVÁN dr., hittanár * KÜRTHY SÁNDOR dr.,
ügyvéd, Szolnok vármegye szociális tanácsadója -*
SZÉKELY MIKLÓS dr., miniszteri tanácsos * KOLB
BÉLA, középiskolai tanár * VÉRTES ISTVÁN, író *
POLÓNYI PÁL dr., főorvos * SZENDE ZOLTÁN dr.,
közgazda * ÖSTÖR ANDRÁS dr., kir. közjegyzőhelyet-
tes * VIZY ANDRÁS dr., Zala vármegye szociális
tanácsadója * IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA, Veszprém
vármegye szociális tanácsadója

S Z O C I Á L I S   S Z E M L E

TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI:

ERŐDI-HARRACH BÉLA

*

KIADJA: AZ ORSZÁGOS SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET

MEGJELENIK MINDEN HÓNAP 1-ÉN, HAT JVBEN

*

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-U. 7

Telefon: 139-753

Postatakarékpénztári csekkszám: 23.932

*

*Előfizetési díj egy évre 6.- P. Jogi személyeknek, iskoláknak, könyvtáraknak, intézményeknek,
közhatóságnak évi 20.- P. Egyes szám ára 50 fillér.*

*

Szerkesztőségi órák: hétfőn d. u. 6-8-ig.